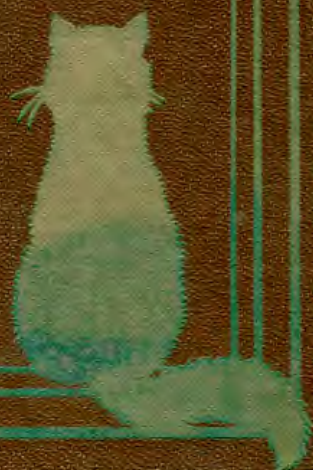

ВІРНИЙ ПРИЯТЕЛЬ

Sofia Parfanovych

A FAITHFUL FRIEND

A STORY OF A CAT

Mykola Denysiuk Publishing Co.
Chicago **1961**

Софія Парфанович

ВІРНИЙ ПРИЯТЕЛЬ

ОПОВІДАННЯ З ЖИТТЯ ДОМАШНЬОГО КОТА

Видавництво	Миколи	Денисюка
Чікаго		1961

Всі права застережені

Рисунки й мистецьке оформлення
Оксани Мошинської

Літературний і мовний редактор
А. Юриняк .

Тираж 2.000 прим.

Library of Congress Catalog Card Number: 61-8820

Copyright, 1961

Mykola Denysiuk Publishing Company, Chicago, Ill.

PRINTED IN THE U. S. A.

Софія Парфанович

ЗАКИ ПОЧНЕТЕ ЧИТАТИ

Багато дехто знає, яке в мене звання, і читав мої книжки, що вийшли у Львові, чи вже на еміграції, в Німеччині. Тож беручи до рук мою нову книжку, сподівається або поважної, фахової літератури, що поширювала б його знання, або белетристики, з поважною, так би мовити, важкою тематикою: про життя й працю лікарів і про життя хворих. Ця література стала модною й почитною від якогось часу. Вона наче відслонює рубець, поза яким є життя інше, як щодня, і є містика й героїзм боротьби, є інколи сенсація нещоденних подій і ситуацій.

А тим часом моя попередня книжка „У Лісничівці” є про... тварин. Дехто насправду розчарувався й прочитавши перше чи й друге оповідання, відложив і сказав: це для дітей. Швидко, однак, хтось чи щось спонукало його взяти цю книжку до рук, прочитати її і найти в ній задоволення. Найти тварин і людей нашої батьківщини, найти

її природу і всім нам питому волелюбність. І тоді забував, що книжка „для дітей”, як забував спочатку, що дітьми ми залишаємося назавжди. Дітьми нашого краю, де з роду в рід ми виводилися, жили й помирали, дітьми наших предків і наших батьків, дітьми наших привичок, переконань і знання, що ми його ніколи не потрапимо покінчити добувати. Стаємо знову справжніми дітьми, коли ми нещасливі, сумні або хворі. Ми хотіли б тоді, щоб нам розказувати казок, щоб нас милували, жалували й пригортали. Щоб ми могли забути зло і замість дивитися крізь вікно на нудно-одноманітні дімки міст, куди приблукали, й чути тягар життя — пірнути в похмілля казок чи дійсності життя, але іншої від нашого. Тож на питання: для кого книжка? — відповім: для вас. Коли ви прочитаєте з неї деякі розділи дітям — як от про ігри котенят, чи загалом якийнебудь розділ з першої частини — добре. Коли обидві частини прочитає молодь — ще ліпше. А коли цілу книжку прочитаєте й полюбите ви — найкраще.

Так отже: книжка ця про котів. Так і не інакше. Про котів і людей, коли вони жили в затишку довоєнних буднів, і про людей і котів, коли попали в заметіль війни.

„У Лісничівці” я свідомо не писала ні

одного оповідання про котів, хоч вони, безумовно, найінтересніші з усіх домашніх тварин. Я знала, що їм присвячу окрему книжку, бо з усіх наших домашніх приятелів люблю їх найбільше.

Псів ви знаєте, ціните, з ними ви дружите, їх любите навіть. Але ніколи ви не потрапите їх любити так, як ви любите свого пухкого, чистенького, пишного, розкішного й розумного котика. У вашому відношенні до кота є щось ніжне, материнське. Вам здається, що ця тваринка залишається завжди малим, невинним дитятком, яке потребує вашої опіки й вашої ласки. І одне є зовсім певне: нічого так кіт не потребує від людини, як пестоців і тепла людського житла. Бо так, як ваш Пусь чи Мишка виглядають безпомічні й ніжні, вони мають одну велику таємну прикмету, що може робити їх зовсім незалежними від людини: вони не втратили своєї природної здібності й потреби: ловів. Навіть серед найбільшого міста вони можуть усамостійнитися від вас і стати хоробрими ловцями, що борються і так часто гинуть у боротьбі з великим ворогом людини: щуром. Вже не говорячи про мишей. І тоді вони знову не потребують від вас нічого окрім ласки ваших рук і мисочки теплого молока.

І у kota ця сполука: м'якості, ніжності та потреби любови з усіми прикметами хижого ловця й геройського борця — є досконала. Вона надає його тілові гнучкості й м'якості, його витонченим нервам вразливості, його змислам бистроти, його м'язам пружкості, а його розумові гостроти. Думаю, що в цьому місці ви кажете: це вже надто! Тоді я відповім вам: я читала в одній науковій розвідці про тварин таке зіставлення:

Наймудріша тварина мавпа-шимпанзе, потім іде: слон, кінь, кіт, пес та інші. Так що кіт, як бачимо, стоїть перед псом, якого ви вважаєте за наймудрішу з тварин, що їх знаєте. Але ж: пес вповні залежить від вас і самостійно він не потрапить жити й боротися. Навіть коли то ескімоський гаскі. А його залицання до людини й виляння хвостом не завжди виглядає мудро...

Ви схочете в цьому місці сказати те, що часто кажуть інші: пес є вірний, а кіт — „фалшивий”, бо так, таким негарним словом це називають. І це теж неправда. Чули ви пословицю: немає пса, що його не можна було б перекупити ковбасою? Нераз ви були розчаровані, що ваш найвірніший Цезар чи Каро починає лашитися до чужої

людини, втікає з хати, щоб гнатися за тіч-нею, а потім пристає до когось чужого.

Але ката не перекупите ковбасою. Він з'їсть її, це правда. Але за неї ви не дістанете від нього ласки й неширих залицянок чи робленої ласкавості. Він з'їсть, подивиться на вас холодними, розумними очима, а потім вилижеться чистенько й піде собі спати, чи теж кудись на мандрівку за своїми ділами.

Та багато про те писати. Якби я мала змогу, розказала б я вам про Соїку, кицю мого дитинства, ледаря Піці, що їздив з нами на село, на вакації, про Бою, наймилішу кицю Старого Пана, що сиділа на сторожі, коли він лежав у домовині і йшла за ним аж до кінця. Навіть, якби я мала змогу, розказала б вам про моє знайомство з „Котиком в чоботях” — великим сибірським котом, що високо на горбах острова Каталіна разом зі мною дивився на срібно-сірі хвилі Пацифіку, щоб зараз же кинутися до війни з другим котом і з псами. Та ледве...

Тож хай оце тепер Джіґа й її синок Бицьо не здивують вас. Вони приходять до вас з дому і несуть вам спогад про ваших любимців. Так багато з вас покинуло їх там, і не вони вас, а ви їх зрадили, бай-

дуже: чи були це коти чи пси. Очевидно, ви не могли їх везти з собою, бо, імовірно, ви мусіли б їх, як Віра Стрільчук, покинути в дорозі. Проте й нині вам жалко їх і нині ви дали б багато, щоб мати їх при собі.

Може тому, з вірності їхньому спогадові, ви тепер не придбали собі ні kota ні пса. Вони для вас рівнозначні з вашим справжнім домом, там за океанами, за суходами. І хоч і тут маєте власний дім, проте здається вам, що це тільки часово і що завтра жде вас мандрівка. Прийшлось би знову їх покинути...

Тож, нехай заступлять вам їх: Джіга, прудка й весела киця, її чотири меткі й потішні валочки-синочки і Бицьо.

Він передусім.

Софія Парфанович

ПЕРША ЧАСТИНА

У ДОМАШНЬОМУ ЗАТИШКУ

Розділ I

КАШТАНИ РОЗЦВІТАЛИ

Віра Стрільчук йшла Пелчинською вулицею й усміхалася: до синяви неба, старого львівського бруку і дороги, що котилася по гранітних кубиках. Нею гуркотіли вози, коні вистукували прадавній ритм копитами. Хто ж знає: може ритм древніх воїнів, що на спинах рвучких коней відбували далекі походи зі сходу-аж он тут до межового городу Русичів. Вози великі, вантажні, не були нині виповнені зброєю ані воєнним знадіб'ям, тільки харчами й іншою потребою міста. І котилися з грюкотом по камінній дорозі.

— Трамвай дзвонить, не бійся! — до когось заговорила Віра.

В кишені заметушилось щось і з неї показалася мала чорна голівка й сірі налякані котячі очка.

— Не бояло маленьке — пестливо говорила Віра — то такий великий, черво-

ний трамвай. Він — не кусає, ані не гавкає навіть.

Віра засміялася сама до себе і додала: але скреготить по рейках і дзвонить як скажений.

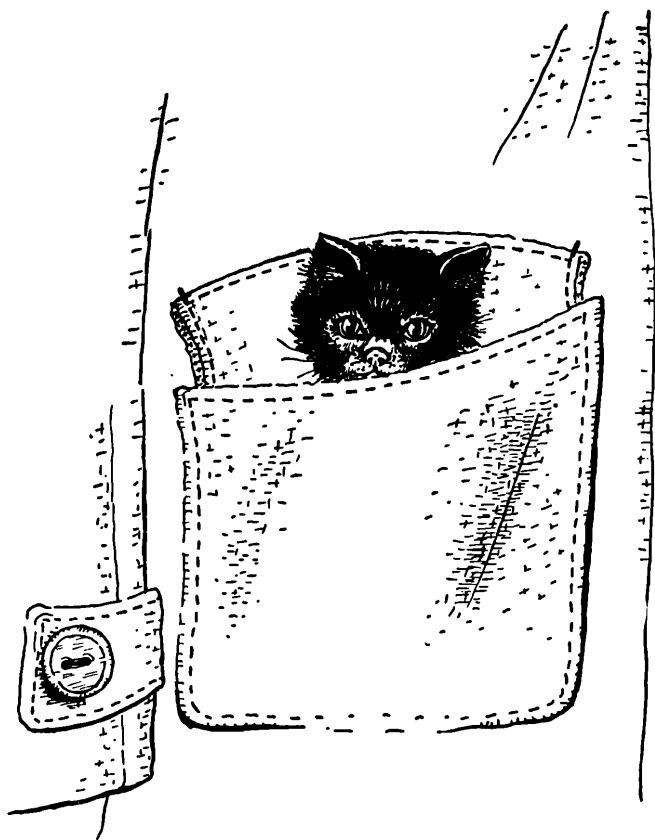
Невідомо чи малі сірі очка зрозуміли, що немає небезпеки чи теж зі страху пірнули знову вглиб кишені.

Трамвай заскреготів і лагідним луком скрутив у напрямі Вулецької. Коні клацали копитами і день котився у стіп Цитаделі. Ясний вчасно-літній день.

— Дітьми ми бавились у ваших стіп. Ще тоді коли ми, як оте котеня, не розуміли нічого і певно такими ж настрашеними оченятами дивилися на світ. І потім, коли вже гралися м'ячем і стрибали понад мотузок. Або: кляси. На одній нозі з одної в другу. Здається, що камінчик кидалося наперед.

Каштани стояли в цілій пишноті могутнього росту. Їхне соковите молоде листя повернуло долоні назустріч синяві й сонцю, білопінні, рожево-надихані свічі квіту стриміли в теплоту горбовинного повітря на Цитаделі. У стіп тих вікових каштанів дрімали сон історії червоні касарні.

— Виглядають, як хлопячі іграшки, висипані з коробки: червоні мури, дугасті

У кишені заметушилось щось і з неї показалася мала чорна голівка й сірі налякані котячі очка.

брами, зводжені мостики, вали з трави чи теж розмальовані на зелено на твердому папері. А перед касарнями похожають малі, олов'яні вартові. Рушниця на плечі, відміряний крок: раз, два, раз два, раз два! Але з касарні виходить пан генерал, може такий же олов'яний. Вояк стояв на позір, вони всі мабуть в наполеонських уніформах... — олов'яні жовнірики нашого дитинства... — якже скоро іграшкову війну замінила справжня!

— сірі австрійські жовнірики припняли жовтоблакитну ленточку, на крісі появився левик, і на Цитаделі була справжня війна.

Віра пристанула й дивилася крізь зеленень старовинних дерев на мури касарень. На них ще й досі видніли щерби від куль, навіть вирви від гранат.

— Добре, що їх залишили. Так твердиня виглядає на справжню.

Ляльковість пірнула в минуле дитячих іграшок. Твердиня стала дійсністю, війна святою справою, а каштани: вікові. Їх ніхто й ніщо не займав. Оце цвіли білопінно, рожевонадихано й славословили життя, і благословенна синява сміялася золотом раннього літа.

Котеня знову заметушилося в кишені та стиха нявкнуло.

— Не бояло маленьке, зараз будемо в хатці. Нема там мами, але буде молоцьо і м'ячик і тепле, м'яке лізьо — приговорювала Віра, заглядаючи до кишені. Сірі котячі очка дивилися зі страхом, маленька губка відчинялася та замикалася, показуючи ряд дріб'язгу-зубків і рожевий оксамит язичка.

Пелчинська поширилася, Цитаделя пірнула в глиб вулиці й туман минулого, трамвай скручував зі скреготом з Пелчинської на площу Пруса, де високі й стрункі ясені гостили гнізда галок, Маслосоюз показував за вікном свої вироби з конюшиною, перекупки продавали на площі перші суниці в коробках з кори, дівчата-прислужниці стояли на рогах і спліткували. І день був. Звичайний, робочий день на вулицях Львова. І на площі, де в одному з домів зникла Віра з котенятком в кишені.

Воно зачидало своє справжнє життя у господарів. Вже без мами. Маленьке котенятко з рядком білих зубків як крихітні перлинки, чорною голівкою і сірим підборіддям.

Таке маленьке ніщо. Майже ніщо.

Розділ II

ВІД М'ЯЧИКА ДО МИШИ

Котеня стояло серед кухні, хитаючись на куцях, буцлятих ніжках. Було воно маленькою ангорою і тому ніжки, як і ціле тільце, були покриті довгим, дуже м'яким волосом. Повинен був бути чорний, але у такого маленяти він був ще буравий, а під борідкою й на животику і зовсім сірий.

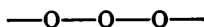
Сірі, нерозумні оченята розглядали хату і кароока Зоська сміялася до сліз: щож це господиня принесла до хати? Котеня? Щоб робило непорядки? І все те на її руки! Але Зоська сміялася грімко й радісно. Вона, як майже кожна жінка любила котенят, любила безпомічних маленят. Тож прикучнула на підлозі й стала водити пальцем. Маленьке, ледве прочунавши з дороги й її вражень, зараз же помітило рух знайомого предмета і м'яку лапочку повело за стрибаючим пальцем. Рожеві подушечки роз-

хилилися і з-поміж них виринули крихітні білі кігтики.

— Маленький хижачок — втішилася Віра — бачиш? Ледве стоїть на своїх ніжках, а вже полює. Добре, що воно не боїться. Я думала — буде вириватись, нявчати та тужити за мамою. А воно так наче б у нас народилося: сміле й задоволене.

Так, киценька була ще надто мала, щоб розуміти, що таке туга. Зоська зараз же піднесла їй мисочку теплого молочка і вона стала хлєптати. Видно, що у Віриної подруги вона вже навчилася тої штуки при мамі, бо тепер йшло це справно. Вправді малий, рожевий язичок розприскував молочко і воно збиралося на борідці, що надто глибоко поринала в мисочку. Але киця хоробро підкидала ковтки молока на трубочці язичка та ковтала його справно й з апетитом.

Потім Зоська віднесла її на своє ліжко і маленьке звинулося в клубок та заснуло смачно — першим сном на новому житті.

Весело пливуть дні малого котеняти, правда? Цілий день ігри, цілий день бігання, стрибання та ловлення всього, що котиться. Спершу ці рухи ще незручні, м'яко-

кругляві і котенятко часто хитається, а навіть падає. М'ячик бо біжить дуже швидко, підлога ховзька, а лапочки ще м'які й слабі. Оце кладе їх широко й смішно — незручно. Солодкі, рожеві подушечки сміло й справно доторкають землі. Вони приносять враження дотику, а кігтики задержують ніжки, коли вони ковзаються. Але ж м'ячик котиться і котенятко мусить його наздоганяти. Тут уже справа поважна: впіймати, а потім лягти на спинку і копати м'ячик четвернею та старатись узяти в ротик і гризти зубками. Діла, отже, багато.

Лапочки дуже швидко міцніють і набирають вправи. Вони вже перестають розсуватися на боки і дозволяють бігати швидко, ба навіть стрибати. Звісно: спочатку на малий, кухонний ослінчик. Це бо під нього закотився м'ячик і з гори дуже зручно підганяти його лапочною. Коли ж викотиться з другого боку, тільки стрибнути і вже є! Але до ротика ніяк не ввійде. Хоч як його копай, хоч як повертай: круглий і пружкий і прокусити негоден. Малесенькими, але гострими як шпильочки, молочними зубками.

Ще день-два і гляди, ми вже вміємо стрибати. Спершу на Зосьчине ліжко. Ще спочатку до половини ліжника, що пови-

сає з боків. А там вже далі, зачіпаючи кігтками, видряпаємось нагору. Подушка бо дуже смачне місце для снання. Та й на ліжку дуже зручно гратися, не дарма ж Зоська водить по ньому скрутком паперу. Він шелестить принадно і зловити його справжня радість. Це не м'ячик, що вперто не дається прокусити. А папір — хай тільки попадеться між лапочки й під зуби! О! як весело скувати його й дерти! Як шелестить, і його куски підстрибують, як комахи.

Комахи? Мухи прилітають до кухні з ганку. Чорні, прудкі й хитрі. За ними треба високо стрибати і теж не зловиш. Ще найкраще присісти тихесенько та зачатувати. Часом така дурна муха, наївшись, сяде де-небудь та миє собі ніжки чи ротик. Тоді: стриб, і вже є! Гратися далі не можливо, але можна розжвакати й покуштувати приємного соку з живини. Бо ми всетаки малий хижачок, ми киця. І сік цей дає нам силу й будить в нас ловецьку справність. А лови — наше право, відвічне право котів.

Дуже швидко цілоденні гри замінюються в лови й чатування на все, що рухається й ні. Так котеня підготовується до самостійного життя. Усе його грання набирає розумнішого й цілеспрямованого вигляду. Помічають це люди й перестають казати

„воно”, тільки вона або він. Так і з нашим котеням. Воно стало кицею і назвали її Джігою. Разом з тим змінилися й кицині зацікавлення: вона стала помічати світ, що в ньому зажила, та достосувати його до себе. Це не значить, що вона змінила вигляд і спосіб життя Стрільчуків, ні, але з їхнього життя й житла вибирала для себе те, що приємне, і нераз заставляла людей пристосуватися до неї. Робили це з радістю, бо полюбили кицю.

Якже справді проходили Джігіні дні? Очевидно, не на праці, тільки на грах і псотах. Дуже швидко м'ячик і папірці стали недостатніми предметами забави. Їх заступило все, що рухається, шелестить, котиться, стрибає. А найбільше такого можна було побачити, коли Зоська прибирала хату. Тут вже Джіга стала товаришкою Зосьчиної праці. Здавалося, що кожен рух і праця її є тільки на те, щоб киця гралася. Коли Зоська прибирала в хаті, Джіга стридала по всіх столах і стільцях, стручувала всі предмети, ловила все, що котиться. А вже найприємніше їй було чатувати на щітки, коли Зоська мела хату, стрибати на них та сівши верхи, копати їх ногами й торгати зубами. Потім Джіга лягала на краєчок килима і коли Зоська тягнула його — під-

стрибувала вгору, ловила кінець, вкінці лягала на килим і давала себе тягнути.

Усі ці ігри вироблювали у Джіги справність, меткість, силу пазурів — ловецькі прикмети кота. До того Зосьчине виховання розбуджувало у Джіги хижість. Зоська сідала на землю, гралась і дражнилась з кицею, відбирала їй предмети, лоскотала її та заставляла „копати” й вживати зубів і пазурів. Зоська сама була жвава й хижа як кицька і так виховувала мале.

Але ж: звідкіля походить ім'я кицьки: Джіга? Якесь кумедне, надзвичайне.

Отож Віра та Юрко вичитали в зоології, що батьківщиною одної породи котів є Абісінія. Так оце кицька буде представницею далекої, гарячої країни, де її предки вигрівалися на скелях високих гір під тропічним сонцем і серед буйної рістні полудня. Ясне, що кицька мусіла бути чорна, хоча й тигросмуга була б теж відповідна. Щож до самого ймення то серед небагатьох міст, що їх можна було найти на мапі Абісінії — місто Джіджіга якось дуже припало до вподоби Вірі та Юркові. Його вони повертали на різні лади, стараючись зм'якшити чи здрібнити та вкінці скоротили тільки його шумний звук, відкидаючи перше „Джі”. Навіть Зоська одобрила його, вважаючи його

однозначним зі словом „дика”. Тому що вона прикладала всіх зусиль, щоб котеня було якнайхижіше, якнайдикіше, назву „дика” вважала за відповідну для нього. Так вона й залишилася Джігою, що в устах Зосьчиних чи старої Грабихи — підльвівської жінки, що носила Стрільчукам молоко — звучало як „Дзіка”. Так і звали кицю менше складні люди, що не визнавалися в абісінській географії.

Як би не було: Джіга була хоробра, як цього вимагало її славне походження.

Зосьчині подряпані ноги свідчили наявно про силу Джігіних пазурів і гостроту її зубів. Але всі речі як щітки, килими, Юркові іграшки та Вірине лікарське приладдя мали теж сліди Джігіних воєнних дій.

Вже змалку Джіга виказувала велике замилювання до ловів. Про те Стрільчуки переконалися одного вечора. Киця, що досі дрімала помуркуючи — нагло прокинулася, нащурила вуха та зістрибнувши зі стільця, що на ньому спала, стала добиватися до дверей від сусідньої кімнати. Її яскраво-сяючі зелені очі дивилися раз на двері то знову на Віру, аж доки ця зрозуміла та відчинила їх. За хвилину Джіга була назад і в її зубах величенька миша. Усі жахнулися. По-

перше, що загалом у хаті є миші, а далі, що домашня пестійка така жорстока і помимо різноманітних харчів ловить інших тварин. Зоська наробила лементу та хотіла відібрати мишу, мовляв, гидуватиме такою кицькою, що їла мишу. Але Джіґа сиділа серед хати і чекала, цупко стиснувши щелепи. Як тільки Зоська наблизилася до неї, киця грізно загарчала й виставила кігті. Це подекуди стримало розмах Зоськи. Між тим Віра й Юрко склали нашвидку воєнну раду та вирішили: за воєнним законом, переможець має право до своєї добичі і ніхто не сміє в нього її відібрати.

Зоська мусіла відступити з побоевища, а киця гралася мишою і мучила її так довго, докіль її таки не з'їла. Таким природним способом покінчилися Джіґіні перші лови. Все ж після них пошана до Джіґи дуже зросла і Джіґа-ловець стала головним звіром в домі Стрільчуків .

Перші лови роблять з малого котеняти справжню кицьку.

Розділ III

ДЖІГІНА МОЛОДІСТЬ

Джіга жила собі у своїх господарів і була вповні щаслива. Молода, весела, метка й безжурна. Виспавшись із Зоською в ліжку, вона вставала рано й милася. Її тоненький рожевий язичок вичісував гладенько кожушок. Час від часу послинить лапку і миє нею одно вушко і друге і поза ними. Тоді вже вилизує гладенько боки, живіт і спину. Після такого миття її кожушок аж сяє.

Зараз же Джіга снідала свіжим молоком з мисочки. Прижмутивши очі швидко працює язичком. Хоча він рівний, як лопатка, але як на нього набрати молока, звивається в трубочку й доносить до рота молочко. Поснідавши, киця ще раз вилизується.

Тепер уже починається її день. Його вщерть наповняють ігри, лови, dokonувані з Зоською в час прибирання хати. Потім обі йдуть до кухні, Зоська готує їжу, а Джі-

га крутиться під столом, муркає, треться до Зосьчиної ноги. Це тоді, коли Зоська готувить м'ясо. Часом Джіга стає на дві лапки, других дві покладе Зосьці на ногу і дряпає її та просить. Зоська часто лається, але й завжди кидає їй жилки, а то й кусень м'яса.

Потім м'ясо жариться. Ніжні, теплі пахощі так і лоскочуть у носі. Джіга сидить собі на малому ослінчикові біля печі, зложила передні ніжки калачиками, очі прижмурила і подрімує. При тому муркоче собі мило щось під носом. Це так коти співають, чи теж підспівують. Бо співати вміє кіт голосно й жалібно-пронизливо тоді, коли туга жене його в місячну ніч у садок чи на дах. А ще ранньою весною, коли то все будиться до життя. Та тепер Джіга тільки собі підспівує, так собі муркоче. Але ж хай тільки щось шорохне, зараз її очі розкриваються, зіниці стають вузесенькі як щілинки і пильно глядять у куток де щось шорохнуло. Спина пружиться і одна хвилянка: киця стрибнула стрілою у куток! Та це не миша, а сусідка за стіною чимось подряпала. Обнюхавши докладно куток і провіривши, що немає там нічого, Джіга вертається на своє місце на ослінчику. Зідхає сумно: от, якби миша — було б весело!

Гомонить дзвінок. Двічі. Зоська пори-

вається і біжить відчиняти двері. Так дзвонить пані, Джіга теж це знає. Разом з Зоською біжить до дверей. І справді пані! Бере Джігу на руки, пестить, гладить і приговорує щось пом'якшуючи та здрібнюючи слова. Це так по-котячому. Ще малою дівчинкою Віра так приговорювала до своєї Сойки.

Уже й Юрко в хаті. Тепер починається метушня! Показується, що Джіга розсипала його гру „Малий конструктор”. Там всякі шини, кубики, цвяхи, штаби, трами, що ви хочете. З цього буде він залізницю, то знову вагонетки що їздять по линвах, там нафтовий шиб чи якусь машину. Оце прийшов зі школи, кидає торбу, аж олівці гомонять, та в крик:

— Йой, хто мені розсипав конструктора?! Певно вже ні шрубки не найду! Мамо, Зосько, Джіга! Що тут діється?!

Зоська присікається: ти сам винен! Не положиш своїх речей на місце, на свою шафку, тільки кинеш там, де тобі захочеться. Потім нічого дивного, що Джіга розкидає. Йди, Джіго, порозкидай йому ще!

Бере кицю на руки та кидає між розсипані іграшки. Джіга пібадьорена метушнею присідає, а потім як не шурне два-три рази лапкою! Ще заки Юрко вспіє розгляну-

тись, шрубки котяться, колісцята розбігаються, штабки летять, як великі комахи, цвяхи гомонять як чмелі.

Юрко хапається за голову, біжить до Джіги, але киця метка й зручна вже вистрибнула на ліжко, з ліжка на стіл, відтіля на піч, а з печі на шафу. Сидить, миється якби нічого не сталося і дивиться на Юрка. В її очах насмішка й пустощі. Зрештою, оці всі колісцята дуже милі й їх приємно розганяти по підлозі.

Під час обіду Джіга сидить на подолку у своєї пані й принохується до харчів. Найчастіше вона не голодна, її заздалегідь нагодувала Зоська. Але який смачний кусок м'яса — чому ні? Джіга простягає обережно лапку й нашпилює на пазурі кусок з паниної тарілки. От тоді вже Віра:

— Лабетіцьом у тарілку? А то хто дозволив?

Та Джіга знає, що такий вигук рішучо нічим не грозить. Вона спокійно зістрибує з подолка і присівши під столом з'їдає свій зловлений кусок. Треба сказати, що такі лови їй дуже до вподоби і таке м'ясо куди краще смакує як те, що Зоська наложить у тарілку.

Після обіду Віра приймає в своїй канцелярії хворих. Але Володко лягає до ліжка

подрімати. Джіга йде разом з ним і засипляє смачно, простягнувшись на цілу довжину біля його теплого боку.

Вечір — найкраща частина Джігіного дня. З настанням сутінків кожна кицька оживлюється. Час бо на лови та нічні пригоди. Джіга бігає, грається, вишукує по кутках різні речі, що їх там закотили її м'які лапочки, чатує й полює на когось з хатніх чи на речі. Помагає Зосьці в господарці, вмішуючись в кожну її роботу та розкидаючи все, що вона хоче мати під рукою. Клубки з нитками завжди в небезпеці, їх Джіга завжди краде Зосьці. Лягає на підлогу і, взявши клубок у четверню, штовхає, дере, скубе зубами, а потім підстрибує і підганяє лапкою. Клубок котиться, Джіга за ним у погоню.

Часто вона виходить на балькон. Тут Вірині квіти і між ними мухи. Часом Джіга скубне якого листочка, але найчастіше полює на мух і метеликів. Он припавши до нагрітого бетону слідкує пильно за білим метеликом. Хай тільки присяде на гілці! Тоді Джіга підстрибує і вже тримає в зубах бідного метелика. Потім покладе його на землю та пробує підганяти лапкою. Але то така тендітна дичина — той метелик: ані не ворухнеться, а киця хотіла б погратися.

Великі, волохаті чмелі надто мудрі щоб дати себе зловити. Вони, щоправда, залазять по мід до яскравих келихів настурції, але скільки разів Джіґа вдарить лапкою по квітці, чміль утікає гудучи погрозово.

Мухи меткі, але дурні. Джіґа ловить їх радо й часто. Найкраще ловити їх на склі вікна. Тоді спинаючись по склі дуже приємно ловити їх лапками й зубами.

І хоч мале то все, а смакує несогірше. Юрко питається у Віри:

— Чому Джіґа їсть мухи? Вона наїлася м'яса, а муха така несмачна. Я раз ковтнув муху і мені було дуже погано.

Але Джіґа не ковтає мух. Вона їх розкусує й розжовує, це, мабуть, для неї як цукерки, таке мале ніщо.

На ганку теж буває Джіґа. Там домашні помічниці, такі як Зоська, тріпають постіль і виходять на балачку. Тріпання Джіґа не любить, пам'ятаючи як сусідська Андзя потягнула її раз тріпачкою. Так собі для жарту, нізачо. Але то боліло! Тож заки виходить на ганок, розглядається чи немає Андзі. Є там одна дуже приємна річ: у кутку є скринька з вугіллям, біля неї Андзя висипає кухонні відпадки. До них злітаються горобці і часом навіть галки. Зачатувати на скринці або поза нею та й гиц, на горобця!

Тількиж Андзя, проклята Андзя! Раз Джігі вдалося зловити горобця, та Андзя відібрала ще й побила кицю. І чого вона розщибається за такими злодюгами? Джіга вернулась тоді в хату дуже пригноблена, довго вилизувала побитий зад і сумувала. Всеж лови біля скриньки надто принадні щоб їх занехати. Найкраще тоді, коли Андзі немає в хаті, пополудні як вона виходить на покупки чи з любим на прохід. Тільки ж знову містові горобці дуже хитрі, оці злодії годовані крупами з мішків перекупок і крихітками з вікон милосердних пань. Зловити такого та ще на вузькому ґанку не легко.

Господарі були задоволені, що киця ловка. Вправді в місті мишей небагато, проте киця хай буде кицею і знає свої обов'язки.

Он так мило й безжурно йшли Джігіні дні. Треба сказати, що окрім пестоців і доброго харчу, все ж найкращою подією були лови чи то на предмети чи щось живе. Так і проминув майже цілий рік, ніхто й не зчувся. Щасливі дні серед домашнього затишку.

Розділ IV

ПІСНЯ ТУГИ

Як би там не було, а зима вже минає: місяць лютий. У місті люди помічають, що дні стають ясніші та дещо тепліші. У полудне починає капати з дахів, а горобці цвірінькають голосно, сидючи на них і радіють сонцю. Сніг заміняється в буру кашу, що згодом стає болотом. Слабке ще сонечко заглядає з-поза домів, але десь по далекому, високому небі линуть легесенькі білі хмаринки і блідо-сині небесні простори всміхаються привітно. Уночі знову є мороз і болото замерзає, але вдень знову гріє сонечко і тепло.

Так починається весна в місті. Чують її усі тварини. Вони навіть швидше як рослини. Бо ще в лісі і на полі сніг, а вже горобці цвірінькають голосно. Ще травичка не прозябне, а галки вженосять у дзьобах гілки і стелять гнізда високо на деревах. Снігурик кличе: „покинь сани —

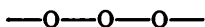
бери віз!", хоча ще лютує сніговія і де, де ще твій віз! Чує весну й кіт. Оце початок березня а навіть лютий. На дахах чи городах уже коти співають своїх весняних пісень, повних тужливої скарги й хижої жадібності. Не можна сказати, щоб людям ці пісні були до вподоби, а ще ж тому, що не дають спати вночі. Та котам це байдуже.

Що діється з Джігою? Перестала їсти, навіть від м'яса відвертає голову, п'є воду. Може хвора? Може, може! Бо і чого ж у ночі замість спати ходить по кімнатах і шукає чогось? Перестала гратися, ходить і нудьгує. А далі як заведе! Її жалісна й сумна пісня полошить ніч. Що не роблять, як не голублять — не помагає. Джіга наче б нікого не пізнавала, пестоців не зносить і, коли покласти їй на спину руку, відвертається, плює, ще й кусати хоче. Тримається поблизу дверей, поглядає постійно на клямку наче б просила, щоб її пустити. Але не пускають, бо вона ніколи з хати не виходила і пропаде. То ж вийде на ганок, походить — посумує і вертається назад у хату.

Стара Грабиха слухає Зосьчиної журби й радить: треба для Джіги пари. Що, такий молодій кицьці?! Ще ж року немає. Та це

ж котеня, тільки й знає що іграшки! Може так обійдеться.

Та не обходиться. Джіга вже не співає, а кричить і не дає нікому спати. Зробилась непорядна, познайомилась вже й з прутом, та й це не помагає. Годі, вже годі!

Тигросмугий, великий ангора Нік приходить до Стрільчуків, чи власне пан Юрчак приносить його під кожухом. З-поза пазухи вистає голова, поширена товстими бородами, великі, круглі, яснозелені очі дивляться спокійно, розважно й ввічливо. На вухах у нього малі китички чорних волосинок як у дикого кота. Нік зістрибує швидко на землю, струшує спиною наче б порядкував довгу, розкішну, піскового кольору шерсть, розмальовану чорними, поперечними смугами. Нюшить. Йде і розглядає хату. Міцні, вправні ноги кладе тихо й гнучко з лінощами пещеного кота, що йому завжди добре жилося. Йде поважно і трохи потяжко і зовсім не боїться в чужій хаті. Довговолосий хвіст гордо піднесений вгору, вуха насторожені чуйно.

— Джіга, Джіга! Де ти? Гості маєш!

Джіга вибігає з сусідньої кімнати і побачивши кота, їжить шерсть та грізно гар-

чить. У її очах безмежна ненависть. Коли ж він наближується до неї, вона плює йому в вічі і б'є лапкою по пиці. Б'є з усієї сили, усім пересердям. Проте Нік якось не дуже турбується таким привітанням і не зраджується. Сів собі спокійно й вилизується. Потім зовсім не цікавиться кицею, йде собі по хаті розглядаючи нове середовище. Який він пишний, який великий! Проти нього Джіґа така маленька!

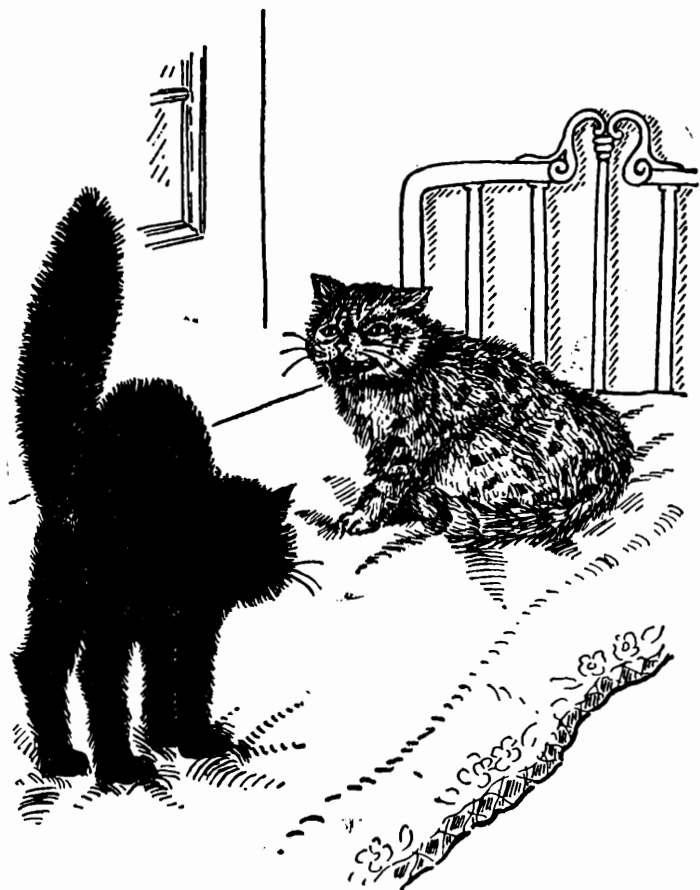
Але Джіґа не спускає ока з кота. Якийсь заволока, якийсь драб! До чужої хати! І поводитьсь наче у себе вдома! Джіґа йде за ним крок у крок і гарчить грізно. Хай посміє, хай поважиться! Хам, нахаба!

Нік іде до кухні, обнюхує ціле Джіґіне господарство, вистрибує на ліжко і пізнає, що там Джіґа досі спала. Джіґа вже на ліжку, кидається йому в вічі, дере, плює і гарчить. Цього Нікові забагато. Одним стрибком наскакує на неї і ловить зубами за карк. Гаркітня, плювання, крик.

Так починається Джіґіне знайомство з котом.

Спокусливі ночі провесняні. Десь здалеку, з-поза міста пахне розмоклим чорноземом. Неспокійна туга тремтить у повітрі.

Джіґу й Ніка спроваджують до однієї кімнати, ставлять їм там харчі й скриньку

Джіґа вже на ліжку, кидається йому в вічі, дере, плює і гарчить.

з піском і залишають їх самих. Часом чути з кімнати гарчання Джіги і її погрозову лайку, але ж іншим разом її пронизливий лемент. Бідна мала Джіга!

Але вкінці стихають між ними військові дії. Обое — тихі, спокійні й примирені. Він лиже їй вушка, вона радо піддається його пестощам. Потім лягають на ліжку одне до одного, голову кожне в інший бік — і засипляють смачно. Як чоловік та жінка. У хаті настає спокій і порядок. Нічок їсть багато м'яса, Джіга ще якимось не дуже горнеться до їжі. Але є спокійна і знову чиста.

Мила, маленька Джіга!

Нічок вертається до хати. Сидить у свого пана за пазухою. Джіга підбігає і шукає занепокоєна. Де Нік?! Де Нік?! Віра бере її на руки і підносить до Ніка та й каже:

— Джіга, моя маленька, попрощайся з Нічком. Він вертається до своєї панці.

Ще раз Нічок лизнув кицю по лицю і вже за ним закрились двері. Джіга дивиться великими очима і поволі починає розуміти: покінчилась казка першого кохання. Тепер починається життя. Інше як досі, нове життя.

Розділ У

ЧОТИРИ ВАЛОЧКИ

Прийшла справжня весна.

Спершу цвіли підсніжки. Їхній білий цвіт пахнув снігом. Оцим весняним, пухким снігом, що падає великими сніжинками й доторкнувшись теплої вже землі, тане. З нього робляться струмки води, що з радісним журчанням біжать вулицями. Під мурами домів стоять дівчата з кошиками квіток і кличуть:

— Підсніжки, підсніжки, три за десять!

Кожен підходить і купує оці три китички за десять грошів. Несе в хату і тішиться, що вже весна. Бо хоч би ще були сніги й морози, швидко й безумовно буде весна. Інакше не цвіли б підсніжки. Вони найкраще знають коли починається весна.

Потім приходять проліски, ряст і вовче лико, що нагадує трохи бузок і пахне гірко-солодко. От тоді вже весна. Тепла, усміхнена, зеленню молодою вкрита,

сонцем розмальована, синявою закосичена.

Потім проходять теплі травневі дні і цвіте бузок та пропускаються перші пуп'янки троянд. На площах і вулицях стрункі ясені пускають соковите ясне листячко, каштани розправляють грубі згортки свого листя та повернувши долонями вверх гріють їх на сонці. Біжучи до праці міщанин вдихує хвилинку-другу ніжні, весняні пахощі та радіє. Так мало він зазнає з природи і її завжди чарівних змін. Весна так здалеку до нього підходить, десь з поза дахів кам'яниць, десь з-поза містового гулу. Але весняна туга лине на крилах леготу і м'яко, пестливо западає йому в душу.

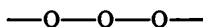
Джіга провела весну в радісному сподіванні. Вона гралась і далі як досі; до того ж вона стала дуже чуйна та ловка й усюди де можливо чатувала на дичину. Яка б вона не була. Зате зробилась менше хижа до людей і ласкавіша та доступніша пестощами. Дуже любила, коли її гладити по спині і чесати її щораз повніші боки.

Усі, навіть дикі, коти люблять пестощі. Так от лев, тигр чи пантера люблять, коли їх шкрябати поза вухами або лоскотати під бороду. А вже киця пропадає за тим. Коли

Джигу пестили або чесали, муркала примирливо й ласкаво і вже не ловила ні руки, ні гребіння бо язиком тяжко було довести до ладу, шерсть, і вона часто збивалася. Тож треба було чесати, що давало Джідзі притоку до ловів на гребінь і руки. Що її лапки були узброєні в пазурці — хто може її за те обвинувачувати?

У вікна вже гріло тепле сонце. Звинувшись у клубок Джіга радо спала на вікні і її чорна шерсть вилискувалась у його проміннях, заламуючи їх часто так, що на кінці волосинок грали червоно-сині веселкові іскорки.

Чи у своїх снах вона бачила тигросмугого Ніка?

Веселі й безжурні котячі дні в місті. На селі кицька мусить дуже швидко добувати собі сама харчі. Ще коли в неї яко-такто добра господиня дає їй двічі-тричі денно молока в мисочку. Але бувають і такі, що кажуть: не дам, хай собі сама найде! Мало то мишей в полі чи в хаті? А то даси котові їсти, а він перестане мишей ловити, розлінивіє.

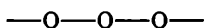
Тож буває, що бідна киця ходить худя-прехудя, тільки й з неї, що шкіра та кіс-

точки. Цілий день чи ніч мусить полювати, щоб пожитись. Добре як попаде яка товста миша. Тоді поїсть, вилижеться і спить, забившись десь в stodoli чи на горіщі, а вже найрадше на теплій печі. Але буває, що й на мишей рік скупий. А вже найгірше коли в киці діти. Перші три-чотири неділі вона мусить сидіти постійно при дітях. Подумайте: буває їх так часто п'ятеро нараз! Усіх треба нагодувати, помити, вичесати і то малим кициним язичком. Малеча дуже пажерлива: цілий день смоктала б. Коли ж киці не дадуть їсти, мусить вона бідненька голодати та ще й голодна годувати дітей своїм молоком. Часом на хвилинку покидає малечу, щоб зловити щонебудь та пожитись. І тоді біжить швидко назад. Залишається малеча сама, а ворогів багато. Чи не найгірший ворог: людина. Хай у киці появляться діти, господиня зараз же відбирає їх і топить. Нема що зробити з такою масою котів. Бідна, бідна киця! Як вона побивається, вернувшись до гнізда та заставши його пустим! Як шукає й кличе дітей!

А пси: хай тільки підгляне котрий що киці немає. Зараз же впіймає котеня зубами за шкірку, струсне декілька разів і вже по ньому. Інший з'їсть маленьке котеня, а

другий тільки вб'є. Тому киця так не любить псів. А вже коли в неї діти, то псові треба здалеку обминати її гніздо. Кицька бо не чекає, чи він займатиме її, чи ні, тільки вистрибує зі свого гнізда, кидається на пса, хоч би який був великий та грізний, та плює і дере пазурами. Очі може видряпати. Тож боїться пес киці, але й киця старається приміститись зі своєю малечою десь високо на горищі, чи в якомусь недоступному куткові. У місті, звичайно, дають їй скриньку в кухні і піклуються кицею та її малечою.

Все ж коли хтось із домашніх бере котеня в руки, киця дивиться на нього великими очима, що так і кажуть: віддай мені дитину, віддай! В її очах страх і прохання.

З початком травня у Джігі народились діти. Бідна киця намучилась і натерпілась дуже. Уже завчасу приготували їй гніздо у великій скриньці, вистелили м'якими шматинами і поклали близько біля кухонної печі. Тут і родила вона своїх дітей. А було їх четверо. Два маціцькі тигрики, як батько, і два чорненькі з яснішими животиками як Джіга. Сліпенькі, тендітні й безпомічні, вони ледве квилили першим не-

мовлячим квилінням. Джіґа обходила їх дуже дбайливо наче досвідчена мати. Вона їх повилизувала чистенько, помила їм сліпі очка і згорнула усіх під свій теплий бік. Зверху прикрила їх передньою лапкою. Вони ж зараз же кинулись шукати грудей. Припавши до них стали смоктати з жадібним голодом нового життя.

Перші тижні свого материнства Джіґа весь час була при дітях. Вона мала щастя жити в приязних умовах. Їжу їй приносили готову і доволі. Усі тішились Джіґіним успіхом і діти всім дуже вподобались. До малої киці кожен ставився вже з пошаною як до матері. Та котенята ще були надто маленькі, щоб з них була радість. Їхні червоненькі ротики жадібно смоктали мамине молоко і лапки місили зручно й швидко її боки. Вони були дуже гарнесенькі, оці маціцькі лапочки з рожевими подушечками і маленькими пазуриками. Коли було взяти маленьке в руки, квилило жалібно, а Джіґа дивилася в очі з великим проханням, з німою, але такою голосною просьбою, що зараз же їй віддавали дитину. Вона швиденько вилизувала її і ховала під свій теплий бік. Вона не мусіла, щоправда, боятись людей, бо це були її приятелі, но їм все ж таки вповні довіряти не годен, го-

ловно коли тримають у руках таке добро, як дитина.

Котенята швидко росли. Одного дня правдива радість: один тигрик провидів. У нього очка ще буро-синяві, мутні й нерозумні. Але зникла болоня сліпоти, що робила його ще не готовим. Тепер він зачне бути котиком! Наступних днів провиділи й другі діти. Тепер вони вже повзали по гнізді, за мамину грудь не раз боролись: одне налазило на одне й відштовхувало його. Це вже мабуть така вдача в них, хоч для всіх було доволі місця й молока.

Шерсть на котенятах швидко стала простати і ще заки стали вилазити з скриньки, вже були ангорами, тобто мали довгу пухнату шерсть. Навіть хвостик починав набирати волосків. Зачинали гратись, перевертаючись незручно, як вареники, і копаючи лапками. Швидко зачали ставати на дві лапки і заглядати через берег скриньки. Діялось це частіше тоді, коли мами не було в хаті, тобто в скриньці. Бо в міру, як діти підростали, Джіга щораз частіше виходила з хати і залишала їх самих. Може тому, що були дуже пажерливі і своїми гострими пазурцями й зубами завдавали їй болю. А може тому, щоб привчати їх до самостійного життя. Бож голод примушує кожну

тваринну малечу до самостійного життя, каже їй побороти страх і вилізти перший раз з лігва. Може разом з тим потреба руху, питома всім молодим. Джіга ходила собі по кухні, вибігала вже до кімнати, навіть починала гратись з Зоською при прибиранні. Вона була ще така молода, ще навіть року не мала!

Настав вкінці день, що малі одне по однім повилазили зі скриньки. Бачили ви як це діється, правда? Скільки то зусиль, скільки то спроб! Стає на задні лапки, передніми посягає за беріжок і старається на них підвестись угору, помагаючи собі задніми. Але лапки ще надто слабі, вони не витримують тяжкого валочка, і він паде горілиць назад у скриньку. Карабкається, борсається і вкінці знову паде на спину. Та не зражується невдачею і зараз же пробує знову й знову. Аж докіль остання спроба не вдасться і він не викарабкається на беріжок скриньки. Униз дуже просто: не треба злазити — падає як вареник у воду. При оцих спробах Джіга стоїть біля хати та кличе ніжно й м'яко: Мр, мр, мр!

Мамин поклик додає відваги й певності. Тож одне за одним таким способом видобувається зі скриньки. Оце лежить на землі. Мама підбігає, обнюхує й вилизує:

но, но, нічого страшного не сталося! Але тепер ми вже на землі, ми вже починаємо жити.

Які милі, які незручні перші кроки малечі! Кожної, чи то людська, чи теж собача чи котяча. От джигінята: широко розкладені лапки ковзаються по підлозі та роз'їздяться на боки, а дитина падає й кивить. Не тому наче б боліло, а тому що страшно й досадно і загалом ми такі маленькі й безпомічні, ми котенята.

Що це? Щось біле й пахне приємно. Чим воно пахне? Чи не маминим молоком?! Це й справді мисочка з молочком. А його скільки? Ціле море! Котенятка влазять у мисочку, спершу передніми лапками, потім задніми. Мисочка похилюється, молоко виливається на землю. Носик, ротик, хвостик, лапки — все це в молоці. Малечка облизується смачно та пробує хлестати. Але добре! Мама вилизує тепер малих зовсім забацьканих молоком. Потім по черзі бере кожне в зуби як велику мишу і двигает. Вона знає, що таку малечу найкраще самій занести в хату. Бідне, маленьке! Мама тримає його цупко за шкіру на карку, бідненьке ж прижмурило очка й піддалось без опору маминим зубам. Хвостик звисає на землю і волочиться разом із зад-

німи ніжками. Уже біля скриньки. Джіга кладе мале на землю і поправляє його положення: треба ж перестрибнути понад берег. Наважується, підбивається задніми ногами і вже у скриньці. Так відбуто перший вихід з хати. Та такий спосіб повороту до хати теж швидко кінчиться. Он вже діти вміють самі вилазити зі скриньки і самі до неї залазити. Ах, як швидко росте й кріпшає малеча!

Як радісно дивитися як з малого, безпомічного сотворіння робиться щодень краще, щодень міцніше дитятко!

Розділ VI

МАЛІ ЗМАГУНИ

Джигінята швидко росли й розвивалися. Оце як качаються по землі, торгають одне одного за шкіру і штовхають лапками. А лапок тих скільки! Тигрик зачатував на чорного. Засів за скринькою, а як тільки чорнарик наблизиться, тоді: гиць! Оба перевертаються й карбульцяють по землі. Йдуть у рух усі лапки і любі рожеві ротики та дрібонькі, але гострі молочні зубки.

Мама вчить дітей порядку. Одна з перших їй походок з ними — це до скриньки з піском. Понюхали й зрозуміли: це вихідничок. Уже тепер знають, що в хаті такого не вільно робити. Отож вистрибують зі скриньки й біжать до піску. І скільки тут буває забави, скільки радощів! Он два чорнарики борються за вступ до вихідничка: один станув на піску і б'є лапою другого, що старається теж туди дістатись. Б'є кріпко, не жалує. Але братчик теж не дурень і

не нездару. Наступає раз збоку, то знову спереду і зубами! Вкінці вдається йому вистрибнути на пісок і тоді оба кидаються один на одного і беруться за плечі станувши наперед стовпчиком. Як два боксери вони змагаються і падають на арену в розпалі змагу.

Юрко стоїть збоку й тішиться. Він заохочує обох боксерів, вигукуючи:

— Так його, так його! Не дайся! Не пусти! Зубами, зубами! Збоку, збоку! Бери, бери! Так! Вже лежить! Дай йому порядного прочухана, хай пам'ятає!

Котенята наче б зрозуміли викрики публіки: запалюються до боротьби, змагання стають щораз завзятіші: уже надбігають два інших і тепер заводиться радісна метушня. Качаються по піску, одне одного стягає з нього на землю і виштовхує його зі скриньки, щоб зараз же й самому мусіти ганебно покинути поле бою. Не втерпить Джіга: стрибає між дітей і лапами та зубами роздає стусани. Тут уже Юркові справжня радість і сміх і він вирішує, що, як звичайно, перемагає дружина „чорних”. Але Віра вважає, що це незаконно, бо такий старий змагун як Джіга не повинен вмішуватися до змагань доросту. Та програє нікого не ганьбить і всі задо-

волені. Після змагань на арені залишається мокре місце і денедє купка, дбайливо припорпана піском. Кінець діло хвалить.

Тепер уже діти в скриньці тільки на ніч. Цілий день вони граються і бігають по хаті. Вони споживають не лиш молоко, але й картоплю, хліб і юшку. Проте ссати і тепер їм дуже смакує. Немає, справді, понад мамине молоко! Е, є ще щось. Щось, що коти люблять понад усе: миші!

Вечером уся сім'я в кімнаті при вечері. Приносять і Джігіну скриньку з дітьми. Цікаво їй весело дивитись на „хробачню”. Це одинокий вільний час у кожного. Юрко покінчив лекції, Володко й Віра свою працю. Вечером і для котів найкращий час. Вони ввечері живіші й веселіші до ловів і до забави.

Оце Джіга вибігає до сусідньої кімнати, де колись ловила мишей. За хвилину несе щось у роті. Що це? Стара, велика миша! Діти вискакують зі скриньки і починається наука. Джіга пускає і ловить бідну мишу, підганяє лапкою, чатує. Діти забігають збоку і роблять те саме. При мамі вони вчаться ловів. Маціцькими лапками і гострими зубками наказують своє, котяче, право мишам. Хай знають!

Потім Джіга їсть мишу, а діти пригля-

даються. Вона хрупає смаковито і облизується. На її носі кров. Жива, гаряча, оживлююча і скріплююча кров. Діти нюхають і оближуються теж.

Наступного вечора Джіґа приносить двоє маленьких, ледве народжених мишенят. Певно діти вчорашньої, старої миші. Тепер вже діти граються ними і з'їдають їх. Ця перша їхня миша робить їх зрілими до самотійного життя. Що б не було: вони самі знатимуть де шукати собі харчів.

Та не вгавають веселі ігри. Навпаки, що діти міцніші й здоровіші, гри у них кращі й цікавіші. Он „добування Альказару”, тобто шафи з харчами. В Іспанії домашня війна і після геройської оборони паде твердиня Альказар. Тепер наші борці-котенята відіграють споконвічну дію добування і оборони.

Оце залого Альказару: усі чотири малі повлазили до шафи. Через поріжок дивляться на світ чотири премилі, веселі мордочки. Джіґа старається добути твердиню. Підступає спершу відважно й хоробро. Та не так швидко справа вдається! Всі чотири оборонці валять її лапками де попаде: по пиці, по голові, по карку. Одна лапка тримається цупко за краєчок шафи, але друга

б'є що сили. Перший наступ відперли. Ворог відступає. Юрко тішиться і хвалить: — Славно! Славно! Бийте ворога! Увага! Увага! Знову наступає!

Ворог прикидається наче б нічого. Наче б він приходив з дружніми намірами. Навіть має охоту до мирових переговорів: ніжним мр! мр! запрошує до згоди. Та оборонці чуйні й недовірчиві.

Оце ворог підходить боком. Він: сама ніжність, сама скромність. Хто думав би що він має ворожі наміри? Оборонці теж наче б і не думали боронити йому вступу в твердиню. Один вилизує собі ніжку, другий перев'язує (язиком) рану на карку чи побурханій шкірці. Звісно: війна, бувають рани, бувають навіть трупи. Той знову страшенно зацікавлений харчовим станом твердині, він провірює мішки з мукою в магазині. Коротко: є перемир'я.

Втім: гульк! Ворог стрибнув і вдалося йому перші сторожі — передні ноги — поставити на мурі твердині. Але оборона дуже дбала. Стійка підняла алярм, знялася бойова метушня. Падають удари один за одним, у рух йдуть зуби та інша смертоносна зброя, і ворог знову мусить відступати. Так, так, твердиню не легко добути та ще коли оборона така геройська.

Навіть, коли вкінці твердиня піддається і ворог входить побідно в її мури, ще не вгаває токітня і вовтузня. Аж доки не перемагає третій: Віра проганяє ціле товариство з мішків з мукою, на які вони вдряпались і відтіля зачинали нові военні дії. Білозапорошені втікають оборонці і ворог разом в один бік і до одного „краю”: до скриньки. Віра ляскає в долоні та покрикує:

— А ви дрантя, а ви голота! Скакати мені по шафі, вилазити на муку! Ах, як доберусь до шкіри!

Ну, звісно, Віра найбільше любить голоту і до шкіри не добирається нікому, але погрозити любить. То ж покриті порохом слави вояки вертаються додому і зараз же припадають до маминих грудей. Після змагань дуже смакує повечеряти. Джіґа вилизує малих і її мамине серце радіє, що вони міцні і зручні-меткі.

Ще складніша, як добування Альказару, є „оборона Трої”. Троя це мала шамотова пічка в одному кутку кімнати. Вона синява й лискуча і тому що кімнатка мала, рідко в ній палиться. На пічці стоїть звичайний глечик з цвітками і вона гарно накрита обрусиком. Але внизу вона на ніжках і тому не прилягає до підлоги. Там щілина.. Чудова щілина, в якій вміщаються малі, але

зате Джіга ніяк уже не влізе. Вона надто велика й товста. Голова і передні лапи ще ввійдуть, а вже решта ніяк. Це і є чудова твердиня. Знаєте, як її боронять і як добувають? Напевно ні! Бо не легка це справа.

Залога розміщується дуже пляново. Тому що обі стіни твердині прилягають до стіни, не треба їх боронити. До оборони залишаються тільки дві. Тож під кожну з них влазить два вояки і приміщуються на бастіонах-наріжниках. Так іззаду твердиня має природну охорону, а перед хоробра залога боронить перед ворогом. До того ж цілі тіла вояків захищені згори сховищем. Так, так, твердині просто не годен здобути.

Джіга проводить наступ після зрілої рівноваги. Вона вдаряє на середину стіни там, де немає залоги. Голова і передні лапи вже під стіною. Джіга лежить на спині та чекає. Оборонці підбігають і б'ють. Гострі Джігіні зуби стараються зловити одного чи другого за шкіру і, спершись лапами об стіну, витягнути полоненого поза мури. Інакше не можна, бо до „бункру” ворога ніяк не годен дістатися. Та меткі вояки прискакують і відскакують зручно, як м'ячики. Вони не дурні датись зловити! Надто великий ворог не має свободи рухів, а за те залога б'є з обох боків аж лящить. Часом,

щоправда, в Джігіних зубах залишається якийсь клаптик шерсти, та цього в розгарі боротьби навіть не помічається. Як тільки ворог дещо відступить, вояки зникають у твердині. Інколи видно тільки рожевий оксамитний носик чи малу, буцляту лапку. Та це так на принаду ворогові.

Довго і на різні лади триває війна. Ні, таки ні! Трої не взяти силою. Тут тільки хитрощі можуть допомогти. Джіга, щоправда, не читала Іліяди, але сама вона приходить до такого висновку. Відступає зовсім і відходить до кухні. Залога тріумфує. Та надто рано.

Джіга приносить з кухні в зубах щось невеличке. Невже це миша? Та хіба хто годен зловити так швидко мишу? Ні, це смаковитий запашний кусок м'яса. Вже здалеку пахне, що аж слинка тече. Джіга кладе його поблизу твердині, сідає собі біля нього та миється. Миється дуже дбайливо: лапи, спину, навіть покошлячений хвіст. Роботи є доволі, тим більше, що під час воєнних дій козушок побурхався та запорошився. Залога виставляє спершу носи; чотири ніздря нюшать уважно й докладно. Потім з одного кутка появляється голова і двоє ласо усміхнених очей. Рожевий, тонісінький язичок показується з

рота й облизує пащу. Ах, як пахне м'ясо! Ах, як хочеться!

Але Джіга сидить і миє лапкою вуха. Вся її увага на м'ясі. Певно забула за твердиню? Уже з-під мурів виставляються цілі голови, далі половини спини. Очі цікаво стежать за ворогом. Але йому до Трої і зовсім байдуже. Хто не забув би за смачним куском навіть її? Тож: гульк! Усі оборонці вибігають поза мури та кидаються на добичу, Джіга покидає її та шмиг до твердині! Троя здобута! Джіга стоїть перед її мурами. Хай тепер хтонебудь поважиться наблизитися: пізнає силу стусанів і гостроту зубів! Не перший це раз хитрощі добувають твердиню.

Юрко аж скаче на radoщах та вповні похвалює воєнну тактику наступу. Регочеться до сліз з ласих оборонців, що тепер завели гризню за кусок м'яса. Тягають його в один і другий бік і кожен потрохи з нього скубне. Тепер набирають великого апетиту та біжать шнурком до кухні до мисочки.

Війна покінчена.

Веселі, щасливі котячі дитячі дні! Цілий день ігри. Як не один з одним, чи навіть своїм власним хвостиком, то всім, що шелестить, котиться, біжить. Зранку до ве-

чора веселощі, біганина й радощі. Хата аж гомонить від них.

Добре Джігінятам біля мами, весело й людям дивитися на котячу сім'ю. Але малечка росте, п'ятеро котів не годен в хаті держати. Тож наближується сумний час: Джігінятам треба йти на службу. Уже й Джіга має досить ссання, що зовсім не належить зубатим звіркам. Тож і не турбується, коли одного дня залишається з нею тільки один чорнастик. Три інші йдуть до друзів Стрільчуків, що з радістю приймають таких гарних і живих котиків. Оцей останній призначений для Віриного сестрінка. Він живе на Лемківщині і просив тітку дати йому котенятко. Тож треба чекати аж буде нагода його передати. Так він залишається при мамі. І хоч він уже більшенький і їсть усе, проте таки ссе. Бачить Віра та й каже:

— Такий великий Бицьо щоб ссав? Тобі не стидно?

Від цього й пішла назва котика: Бицьо. Як сказано: мав він їхати на Лемківщину. Та доля судила інакше.

Розділ УІІ

БИЦЬОВА ХВОРОБА

Недільний вечір літнього дня. Сім'я Стрільчуків вертається додому з прогулянки й купання. У всіх усміхнені, загорілі обличчя, у Віри велика китиця квітів. У хаті чекає їх смачна вечеря, певно яка гречана каша з кислим молоком, редьковця з цибулею і сиром, чи що інше. Після прогулянки все смакує прекрасно.

Увійшли до кухні, Віра побачила, що Бицьо лежить на землі біля кухні у якомусь дивному положенні: задні ніжки простягнені так, як це буває у неживих тварин. В його великих зелених очах малюється тривога чи страждання. Як можливо, щоб малий котик так лежав? Віра кличе його, але котик не встає. Підходить до нього і хоче взяти на руки. Та він скрикує з болю. Потім, уже на руках, квилить жалібно і кожен його рух проходить з жалісним плачем.

— Що сталося? Було ж зовсім здорове котеня як ми йшли на прогулянку! Що йому сталося?

— Я не знаю, відказує Зоська трохи не-сміливо, — діти від лікаря з другого повер-ху взяли його бавитись... і ... потім я най-шла його на подвір'ї, як лежав... і нявчав... я забрала його до хати...

Зоська мала наказ не давати котенят сусідським дітям до забави. Не послухала цього наказу і це коштувало Бицьові страш-ного нещастя.

Наступного дня Бицьо зволікся якось з лежанки, але задні ніжки тягнув за собою. Вони були поражені і ними він не міг ру-хати. Кожен крок болів йому дуже і він няв-чав жалібно. Зараз же лягав знову. У його веселих досі очах було стільки муки й скар-ги, що без жалю не можна було в них ди-витися.

Бицьо лежав у кутку на шматині й ди-хав тяжело розкритим ротиком. Його задні ноги були видимо поражені, бо на них він не міг звестися. Всі спроби були для нього дуже болючі і він плакав жалко, як дитина. Привичний ходити до піску він заповзав туди, тягнучи за собою зад і це завдавало йому страшного болю. Пив тільки воду. Його великі очі були повні німої скарги й

переляку. Віра вирішила нести його на клініку. Вклала його обережно до своєї течки: лежав на дні без опору й наче без знаку життя.

Ждальня. Біла простора кімната, в ній запах ліків. На стільцях сидять люди з хворими домашніми тваринами. Оце пан з песиком. У песика завинена голова: його поранено, лікар зашив рау і тепер хворий приходить до перев'язки. Тут киця: сіренька, мишковата. У неї лапка в гіпсовій шині. Скринька з вугіллям упала їй на лапку й зламала, бідній киці наставили кістку й загіпсували. Тут же велика й дуже чемна киця ангора. Сидить у своєї няні на колінах дуже чемно й спокійно та розглядає розважно інших пацієнтів. У неї на шкірі круглі, наче монети, лисини, що сверблять кицю дуже і поганять її прегарний кожушок.

Білоодягнений лікар просліджує Биця. Лежить він на столі й дихає тяжко. Гарячка у нього висока, ноги поранені, кишки зовсім не працюють. Лікар каже, що це такий параліч, що буває у котів. Чи хворий видужає? Невідомо. Приписує ліки.

Довгі й тяжкі дні тягнулися тижнями. Віра робить котикові інъекції і дає заживати ліки. Як це робиться? Не треба тварині відчиняти рота, вистане відхилити губи й

у кишеньку між лицем і зубами влити лік. Це заставить хворого ковтнути його. Але поправи якось не видно. Котик далі лежить і гарячкує і ноги в нього поранені. Може тільки кишки зачали краще працювати. Хворого ніхто не потрапить доторкнути не завдаючи йому великого болю. Тільки Віра вміє його обережно взяти і покласти собі на коліна. Лежить тоді поперек колін і Віра дуже легенько гладить його, що діє заспокійливо, бо бідний котик муркає навіть і часом пробує гратися: зловить пальця. Це ж котеня і воно хотіло б гратися. Так теж думає і його мати. Джіга є далі прудка і весела і їй хочеться гратися з синком, старається отже лапкою чи зубами спонукати його до забави. Та він скрикує жалісно й не підводиться з землі. Тож Джіга покидає його і йде собі гратися чимнебудь, ловити мух або чатувати на горобців.

Зате Віра з любов'ю й журбою піклується котиком. Її ніжні пестощі є для нього ліком та зі страхом дивиться на кожного, що простягає до нього руку. Він боїться кожного необережного й грубого дотику. Його великі темно-зелені очі горять тоді яскраво-смарагдовим вогнем, що його розпалює гарячка й мука.

Все ж котик починає їсти. Сире дрібно

покрайне м'ясо. В ньому скріплючі життєдайні вартості. І п'є воду.

Всі, що бачать Вірине піклування хворим, радять їй вкоротити його муки, завдавши йому отрути. Бо і так з нього нічого не буде. Та Віра знає, що завданням лікаря лікувати хворого, хто б він не був: людина чи тварина. Тож і говорить до хворого:

— Не бояль бідний котицок. Панця не зробить нічого злого маленькому, хворенькому звіроцкові.

Але після початкової поправки стан хворого раптом погіршується. У нього появляються приступи корчів. Нагло, найчастіше в сні тіло його спружиться, опісля ж його підкидають корчі, він є непритомний і з рота йому появляється піна. Справжні епілептичні приступи. Таких є два-три на день, гарячка підвищується, котик тратить свідомість, не пізнає вже навіть Віри. Всеж вона не кидає боротьби.

Бицьо знову лежить на столі в лікаря. Це старий пан, сивий, з добрячим виразом у розумних очах. Він має свою клініку. Лікар оглядає хворого дбайливо й ніжно. Бицьо дихає швидко розкритим ротом, у його очах вираз безмежної муки. Лікар слухає уважно Віриних даних про початок хво-

роби. Потім вливає хворому ложечку молока до рота. Котик ковтає.

Но, но, відваги! Будуть з нього ще люди. Найправдоподібніше має він зламану спину. Але коли живе досі, то може житиме.

Дає картку на клініку до рентгена.

І знову котик лежить на столі. Він лежить тихо з простертими задніми ногами, майже несвідомий. Знімок показує, що є перелім спини. Але лікар каже, що від цього коти гинуть зараз же, або в перших днях, а коли Бицьо живе досі, то мабуть житиме.

Потім йдуть місяці лікування. Тран на те, щоб кістки зросталися, солений бром проти нервових корчів, ін'єкції.

Пристипи корчів трапляються щораз рідше. Хворий підводиться на ноги. Вони за час хвороби вигнулися й згрубіли в кістках. Це кривуха. Гарячка зникає. Повертається охота до їжі. Але Бицьо їсть тільки м'ясо і п'є воду. Старий лікар казав, що це найкраща їжа для нього і щоб його не примушувати їсти інші харчі.

П'ять... шість місяців. Бицьо ходить. Ще трохи незручно і поперек спини має вгнуте місце. Рік упливе заки він ходитиме як кожен кіт і навіть стрибати на невисокі місця.

На високі, як це робила його мати, він ніколи не зможе.

Підчас хвороби Биця Джіга відходить від Стрільчуків. Вона здорова, ловка, молода. Її жвависть дошкульна Бицьові. Тож Віра віддає її знайомим, що мають дімок з городом. Там Джідзі буде значно веселіше, буде й товариство, будуть лови. Прекрасні лови на мишей, бо це її головне завдання, ну і, коли люди не помітять, теж на пташок. Та це вже первородний гріх кожного kota і Джіга не відстала ні трохи від інших своїх родичів.

Бицьо залишається назавжди з своєю панею. Його хвороба, її догляд зав'язують між ними велику приязнь чи й любов.

Розділ VIII

БИЦУНЮ, НАМ ПОРА ВСТАВАТИ...

Місто оживало.

Часто вранці порожні ще трамваї роз'їздили по рейках на свої станції. Один з них підстрибував під самим вікном Віриної кімнати скрегочучи на перехресті. Це зривало й так чуйний Вірин сон. Згодом з Стрийської вулиці починали їхати вози. Вони котилися швидко, коні вистукували копитами, колеса гомоніли по кістках бруку. Зараз же до цієї річки впадала друга з Яблонівської, третя з Пелчинської. Авта, го-мін сирен, дзвінки трамваїв, стукіт копит і розгін коліс усе зливалося в бурхливу музику дня. Він вганявся повним розбігом на вулиці, що прокинулись під раннім сонцем і позіхали рядами вікон.

Віра надслухувала. В хаті скрипнули двері, потім почулися Зосьчині кроки. Віра чула як під її дверима Бицьо тонісінько нявчав. Інколи так, як мале щенятко. Він про-

сився до неї. Після того Зоська відчинювала двері до її кімнати і вже по дорозі говорила:

— Спішишся до панці? Біжи, біжи, бо панця швидко встане й піде і Бицьо не натішиться нею.

Але Бицьо йшов наперед неї, вуха насторч, очі повні радості; пухнатий, розкішний хвіст високо піднятий вгору, довгі волоски його хвилювали при ході й маяли в повітрі. Потім, як уже Бицьо був зовсім здоровий, він не йшов, а біг і тоді він вже й сам вмів вистрибнути на невисоку лежанку. Ставав на груди Вірі і казав ніжно: — Мр, Мр!

Переступав з ніжки на ніжку і нюхав свою паню. Чоло, ніс, очі. Одне, друге. Потім уста. Його холодний ніс доторкав по черзі оцих місць, якби стараючись впевнитися, що за ніч Віра залишилася та сама і що це вона. При тому приспівував ранню, ніжну пісеньку і місив лапками так, як це робить мале котеня, лежачи при маминому боці. Тоді Віра говорила до нього:

— Сцо робиль Бицьоньо вночі? Виспаль? Зоська не робила кривди панціному котикові?

На те Бицьо часом ще ніжніше казав: мр! а часом тільки відкривав червоний ро-

тик, наче б хотів щось сказати. Все ж швидко лягав у Віри на грудях, простягався на цілу довжину, лапки клав їй на ліве рамя і на них голову. Вона лежала у Віри на шиї під самим підборіддям. Зідхнувши з полегшею, поринав тоді в півсон-мрії. При тому Віра гладила його ніжно.

В тому часі Зоська стягала заслони вікон. Тяжкий, синій брокат розступався на боки і в кімнату падало світло. Воно відбивалося від великого дзеркала, заломувалось веселковим спектром від його беріжка та розсівалося по столі паперів.

Разом з тим вони обі: господиня й помічниця обговорювали господарські справи й завдання дня. Коли було все обговорене, Вірі пора було вставати. Тоді вона знову говорила до Биця:

— Бицюню, нам пора вставати. Видиш, я не киця, не можу лишитися з тобою в лізю. Мушу йти, мушу працювати, мушу заробити гроші для Биця на м'яско.

Часом вона питала в Биця, чи він знає, що таке гроші, чи він розуміє звідкіля береться м'ясо і чи він розуміє, що панця мусить працювати. Та Бицьо розумів тільки одне: Коли Віра починає до нього говорити, то вже кінчиться розкішний час його

солодкої дрімоти в неї на грудях, швидко вона встане й покине це тепло.

Розплющував очі і знову нечутно казав: няв!

Тільки так складав губки, бо голосу не видавав. Але Віра знала, що Бицьові жалко кидати ранішні лінощі й пестоші. За десять літ свого життя у Віри він ані одного ранку не обходився без цих наймиліших для них обох хвилин. Тоді, коли до Віри заходив її чоловік, і навіть тоді, коли у Биця була жінка. Разом з Володком він входив у кімнату. Тоді Володко усміхався ямочками на бороді й казав:

— Ми оба прийшли сказати панці: добридень! Бицьо лягав тоді поміж них і дивився на свого пана то знов на паню. Або ж таки знову лягав як звичайно у Віри на грудях і співав свою ранню пісеньку, яку часом не дозволював йому покінчити господар. Тоді сідав на поруччі лежанки й великими розумними очима дивився холодно й байдуже на своїх господарів і вичікував хвилини, щоб знову таки зайняти своє місце з головою на шиї у Віри.

Як би не було: усе це швидко кінчилося. Віра таки переконувала Биця, що пора їй вставати. Але він може залишатися, думала. Може лежати далі в теплому лізю.

Все ж Бицьо не залишався. Він вставав разом з Вірою і йшов з нею до купальні. Коли вона милася, він сидів на порозі і слухав як журкотіла вода, часом вистрибував на беріжок ванни і пив воду, що бігла з закрутки. Потім сидів на м'якому кріслі та приглядався як Віра чесалася й одягалася, далі йшов за нею до їдальні на снідання. Він був звичайно вже поснідавши. Він мав м'ясо і їв його сире, порізане в малі куски. Запивав водою. Іншого харчу не признавав Бицьо й не вмів їсти. Молоко навіть шкодило йому, тож не вживав його ніколи. Часом при сніданню Віра допросилася щоб полизав трохи масла.

Підчас снідання Бицьо сидів на поруччях лежанки, передні лапки звинув в калачики, сам великий, пухнатий і блискучечорний виглядав як малий сфінкс. Тільки його великі зелені очі зосереджено дивилися на складні рухи господарів при їжі. З неї Бицьо не потребував нічого.. Але при їжі господарів він мусів бути незмінно на своєму місці, зосереджено зацікавлений і холодно-розважний. Між розмовою з чоловіком Віра завжди говорила до нього.

Потім Віра виходила з хати. Завжди й незмінно Бицьо відводив її до дверей. Ще тут вона пестила його та наказувала, щоб

Коли вона милася, він сидів на порозі і слухав як журкотіла вода, часом вистрибував на беріжок ванни і пив воду, що бігла з закрутки.

чекав її приходу. І Бицьо чекав. Чи то лежачи на вікні і дрімаючи в теплому сонці, чи теж звинувшись у клубок на лежанці в прийомній. Ціле дополудне він дрімав бездіяльно. Та траплялося, що Віра телефонувала до хати і говорила з Зоською. Тоді бувало, що Зоська казала, сміючись:

— Біля мене на пульта стоїть Бицьо. Як почув дзвінок телефону, прибіг. Може він хоче панці щось сказати! І бувало, що Зоська наставляла трубку біля Бицьового ротика і Віра чула ніжненьке: „няв”... або „мур.”

Невже й у телефоні пізнавав Бицьо її голос? Але не лиш з нею „говорив” Бицьо телефоном. Інколи Віра говорила з чоловіком і Бицьо стояв біля неї.

— Послухай, Бицьо хоче тобі щось сказати! — і прикладала слухавку Бицьові до голови. Володко кликав тоді пестливими словами і часто бувало, що Бицьо і йому відповідав:

— Мр, мр, мр! Тоді обоє Стрільчуки на віддаленні спільно тішилися. Бицьова приязність і його ніжний голос були знаком домашнього затишку і як ніщо інше приводили до уяви спогад тепла й вигоди дому.

Так отже Бицьо до полудня дрімав. За-

раз же після полудня починалось для нього життя. Дзеленькотіли дзвінки при входових дверях. Перший дзвінок був Вірин: два коротких. Віра заставала завжди при дверях разом з Зоською Биця. Він вистрибував на крісло, потім на столик, виляв хвостом і муркотів радісно. Віра пестячи його так часто говорила:

— Ти мій котик і мій песик в одній особі. Золотко моє чорне, перелка моя зеленоока. Оця мої вірні, кохані, лабетіця мої буцляті, бородіць м'який і кожушок пухкий, Бицьо мій солодкий.

І вичислювала всі його прикмети, гладила й пестила. Бувало, взявши на руки, несла його до прийомної, ставила на лікарський стіл і роздягаючись говорила до нього далі. Звичайно про свої пляни і що зараз робитиме і що разом робитимуть. Пляни кожного дня мало різнилися один від одного. Мабуть, Бицьо добре знав їх. Головне ж: він знав, що тепер для нього знову починається життя. Тепер уже держався Віри невідступно. Був з нею в кухні, коли кінчила обід, біг з нею до дверей, як тільки роздався один довгий Юрків дзвінок або три короткі Володкові. Юрко, звісно, мало уваги присвячував котикові, але Володко вітав його завжди радісно і часто теж від-

носив його на руках у свою кімнату та давав себе обнюхувати з привітом. Так же: очі, ніс, уста...

Потім приходив обід. І знову Бицьо сидів на поруччях і подрімуючи дивився, як люди їдять. Здавалося, що думає: чого це люди їдять так довго і такі неїстивні речі, що зовсім не пахнуть? Жодне з них не здавалося йому ні уваги гідне ні принальне. Все ж дивився зосереджено й уважно, склавши м'яко лапки.

Після обіду Бицьо мав відпочинок і то з паном. У Віри починалася ординація. Але Бицьові хотілося відпочити після доброї порції м'яса. Отже йшов разом з своїм паном у його кімнату. Як вранці з Вірою, так тепер зо своїм господарем лежав Бицьо: простягнувшись на ньому на цілу довжину, голова на лапках майже йому під бородою. Спершу ще Володко читав газету, держачи її у Биця над головою. Згодом газета випадала йому з рук і накривши себе й Биця блюзкою він засипляв. Оба дишали рівно й спали смачно.

В той час у Віри були хворі. Вони приходили й відходили, дзвінок гомонів, телефон дзвонив, шуміла вода. Був робочий час лікаря.

Бувало, що серед праці Віра забігала

чогось до кухні, чи теж потребувала чогось у Володковій кімнаті. Як тільки легко відчинила двері, Бицьо вистрибував господареві з-під пахи й випростувавши та повитягавши ноги, виходив з нею до прийомної. Нераз Володко розповідав:

— Щоб він як смачно спав, щоб йому як тепло й приємно було при мені, хай він тільки зачеє у другій кімнаті твої кроки, зараз зривається і станувши на мені, чекає твого приходу. Немає сили, щоб його здержати.

Так, не було сили. Тепер Бицьо біг до прийомної знову, високо піднісши хвоста і оглядаючись за Вірою. Коли вона денебудь по дорозі задержалася, приставав і він, та дивлячись своїми агрусовими очима, відчиняв і зачиняв губи, наче б казав: няв. Був то найдивніший мовчазний котик, що ніколи не нявкав голосно. І ще одного він не вмів: дряпати. Ніхто ніколи не мав слідів його пазурців. Коли йому вже хтось дуже дошкулив, плював. Так було вчором, коли Зоська брала його від Віри.

У прийомній Бицьо вистрибував на письмовий стіл, спершу вилизував себе дбайливо, а потім уже „ординував”. Оце входила нова пацієнтка. Бицьо вставав і з

краєчку столу оглядав пильно новоприбулу. Потім обнюхував її та найбільше цікавився двома частинами її одягу: кишенею і торбинкою. В кишені деякі знайомі пані приносили йому кусок м'яса, що було важне, головню в часі війни, коли не було м'яса. А в торбинці, бувало, сиділа кицька-наречена. Коли таке траплялося, Бицьо покидав свій розважний спокій і починав „свататися”. Таке було приблизно двічі в рік.

Найчастіше однак обнюхавши і оглянувши гостю, Бицьо вертався на свій краєчок на столі та знову склавши лапки, сидів, як фігурка, і наче прислухувався й приглядався ординації. Знали його всі Вірині хворі, знали його так широко, як саму Віру. Про ординацію в неї завжди розказували жінки починаючи з опису її котика.

Коли ординація кінчилася і було літо, Бицьо лежав на сонці на бальконі між Віриним квітами, сидів на вікні й дивився на вулицю, ловив мух на склах вікон і знову стежив за життям господарів. Як тільки Віра сідала до писання, він вистрибував на її робочий стіл, сідав на папери й пильно стежив за рухом черенок на машині. Бувало, його прозорі очі з зіницями зосередженими, як шпильки, загравали веселими

іскорками, і Бицьо торкався швидким рухом чорної лапки стрибаючих металевих коників. Та вони вдарили в лапку швидко й боляче, і Бицьо ховав її негайно під кожушок. Він помітив, що з ними немає як гратися.

Розділ IX

БИЦЬО СПРИЧИНЯЄ ДЕКОМУ КЛОПІТ.

Холодні, білі предмети Бицьо дуже любив. Лягати на чисті, рівні папери, простягатися на цілу довжину і животом прилягти до гладкої, холодної площини була йому справжня насолода. Віра ніколи не брала йому за зле, коли лягав на її писання. Він належав так невідлучно до неї і них, що мав до цього право. Та гірше було з Зоською і Юрком. Як тільки Зоська замісила тісто і розкачала його рівно й залишила, щоб висохло, Бицьо використовував момент її неуваги й простягався як довгий на тісті. Після того на тісті була відбитка котика, ще й покрита чорними волосками. В такому випадку Зоська лементувала своїм польсько-українським ламаним діалектом:

— Ажеби ці, Бицю, джві сьцісьлі! А що ж я твої укохане панці дам їсти, як ти си зробіл компрес на бжух з мого цїста?!

Ще гірше було з Юрком. Інколи до пізньої ночі він, вже студент техніки, сидів нахилений над технічними рисунками. На його широкому білому папері, нап'ятому на дошці, виростали проекти будинків, тунелів, доріг. Тонісінько, чистісінько виведені олівцем і вираховані до подробиць. Хай би тільки така праця залишилася на столі, Бицьо лягав на неї й дрімав смаковито. Але Юрко, прийшовши з лекцій, злостився, тягнув Биця за шкіру й лаючи його викидав до Віриної кімнати:

— Забери собі свого Биця! Він мені знищив рисунок, над яким я працював стільки часу. Йди подивися! Я його більше не пущу в мою кімнату, ти собі його зачиняй або роби з ним що хочеш, хай він до мене не лізе!

Боже ж, мій Боже! І справді на рисунку були брудні плями, пил, відтиски Бицьових лапок і його довгі, тоненькі волоски. Та ще й чорні. Віра брала його на руки, втулювала лице в його кожушок і сміялася тихцем, та так, щоб Юрко не чув...

Увечорі Бицьо знову сидів на своєму місці в їдальні й стежив за вечерею господарів. В кухні він діставав свою частину м'яса і тепер не думав про їжу. Та тепер він невідступно стежив за Вірою. Чекав, щоб вона

лягла до ліжка. І здавалось, що чекав, щоб сповнилася мрія цілого його дня: дістатися до ліжка разом з нею. Лягаючи до ліжка Віра найчастіше находила там вже Биця. Перед тим, як заснула, читала, і тоді Бицьо раював, лежачи біля неї або як і вранці, на її грудях. Все ж чуючи, що сон наближується, Віра кликала Зоську. Бицьо підіймав тоді голову й наслухував. Занепокоєно дивився на двері. Чуючи Зосьчині кроки, щулив вуха і ховався швиденько під ковдру. Але Зоська була неблаганна, до того ж це був для неї момент злобної розваги. Вона наближувалась до ліжка й говорила:

— Но, Бицьо, ходи до кухні! Від самого її голосу Биця нападало дрижання. Зіщулений під ковдрою він ледве дихав.

Але Зоська вишукувала його й відкривши ковдру, говорила, простягаючи по нього руки:

— Но, йдеш від своєї панці до Зоськи?

При тому сміялася, раз наближувалась до нього, то знову відступала і наче граючись, доторкала його та покидала, кажучи:

— Я се го боє!

Бицьо стежив пильно за її рухами й дивився з палким проханням на Віру. Але вона переконувала його, що не вміє спати з

ніким і що він мусить таки йти з Зоською. Вже на руках у Зоськи він воркотів грізно й навіть інколи плював на неї.

Знаючи з досвіду, що довго йому з Вірою не залишатися в ліжку, він придумував — бо якжеж це інакше назвати — різні підступи. От хоч би: стежив за хвилиною, коли Зоська йшла стелити Вірі ліжко. Ховався тоді за заслону, що висіла на вікні, а коли Зоська вже пішла, вистрибував до ліжка й ховався глибоко в ковдру, між нею і простиралом, що загортало її як обгортка листа. В одному ріжку він звинувшись — спав. Навіть коли Віра вже лягала — його наче б не було в ліжку. Але коли натягала на себе ковдру, вона була в одному розі щось надто тяжка й тепла...

Звичайно видобувала вона звідтіля Биця і, сміючись з підступу, пестила його й просила вибачення за свою нечемність. То знову Бицьо давав себе ввечері зачинити в її шафі з одягом. Там вистрибував на полицю, де була білизна, й прилягши дрімав тихесенько. Як тільки Віра заснула, Бицьо тихцем вистрибував з шафи та йшов до неї до ліжка.

Віра завжди боялася, щоби Бицьо не згубився. Кожен кіт, що вона його мала змалку аж досі — Віра завжди думала, що

без кота хата пуста й холодна — найчастіше пропадав кудись, вийшовши з хати. Тож тепер вона дуже боялась, щоб її любимець не вийшов з хати та не заблуdiv. Гомінке й чуже йому місто прогинуло б його. Він не покидав ніколи хати і напевно не трапив би назад. І таки він сам не мав ніякого зацікавлення до світу. Здавалось, що йому вповні вистачає дім і життя господарів. Проте несамохіть і випадково він був тричі за свого життя на вулиці та ще й сам. Раз він ходив по підвіконній блясі, його захопив серед того приступ корчів, тож упав з неї на вулицю, відкіля його принесла панночка, що працювала в склепі під хатою Стрільчуків. Двічі він втратив рівновагу, стараючись стрибнути з балькону на підвіконня, бо стрибати йому було тяжко. Сам він був великий і тяжкий — важив цілих п'ять кілограмів — та змалку непривичний до швидких і складних рухів. Тож упав на вулицю. Зараз же в хаті помітили його відсутність і тоді всі: тобто Зоська, Володко й Віра розбіглися шукати його по сусідах і на вулиці. Найшли в брамі сусіднього дому, зіщуленого й дрижачого з тривоги. Третій раз — це трапилось вранці в неділю і коли шукання було без успіху, Віра розліпила по рогах площі і на сусідніх склепах оповістку:

Заблукався чорний ангора кіт, кличуть його „Бицьо”. Плачу 5 зл. тому, хто віднесе:

Площа Пруса 2, мешкання І.

Успіх був дуже швидкий: за кілька хвилин приніс його шофер таксі за рогом. Розказував:

— Бачу, біжить чорний, чудовий кіт. Я за ним. Він забіг у браму. Там я його зловив та вирішив принести дітям, та за п'ять злотих я можу його віддати. — На одержані гроші подув — це така ворожба, щоб далі були заробітки. Та заробітків було мало. Таксі було багато, і коли шоферові за день вдалося заробити яких два злотих, то це було все. А тут ціла п'ятка! Потім нераз питав Зоськи: коли то знову ваш котик упаде з вікна? Завжди заглядав за ним, такий добрий мав заробіток.

Так Бицьо отже не виходив з хати, був її вірним духом, чимось, як давні домашні боги. Таким божком хати і всіх був він, чорний котик.

Його красу й величність подивлялися всі. В міру як він старшав і розвивався, хвороба чи хвороби пройдені в дитинстві затрачувалися, він ставав прегарним котиком. Його голову поширювали на боках „бачки” такої ж м'якої довговолосої шерс-

ти. Серед цієї розкішної гриви, що надавала йому вигляду шляхетного кота, гляділи уважно й зосереджено його яснозелені очі, що вночі горіли темнозеленим, смарагдовим вогнем. Його спина була вгнута в місці, де був перелім; лапи, порослі буйним волосом, були кругляві, як казала Віра, буцляті. Хвіст пушистий, гордовито піднесений. На Биця казав Вірин колега, молодий сіньюокий лікар Вілинський: він є розкішний, і коли хотів Вірі зробити ще більшу приємність, казав: Бицьо є найрозкішніший котик у всій Україні.

Розділ Х.

КОХАННЯ — І МИША

Вже в першому році воно прийшло. З весною, з її леготом, що закрадався до міст десь здалеку, з піль, вдирався в камінні мур-ри, зідхав в журкоті талого снігу і холодними ночами манив золотим місячним сяє-вом.

Бицьо не спав. Він ходив з кімнати в кімнату й тужив. Навіть м'ясо йому не смакувало, не цікавило його життя домашніх. І до Віри він вже не горнувся як досі. Зате її пацієнтками цікавився більше як досі. Обнюхував їх дбайливо. Коли котрась з них пахнула кицькою, ставала предметом його уваги й занепокоєного бажання. Ходив біля неї, терся боком об її ногу, при чому по спині проходила йому хвиля, наче від подуву вітру. Своїм беззвучним способом відчиняв і зачиняв губки і заглядав пильно в очі такій пані та, примістившись в неї на подолку, лизав її руки, лице, одяг.

Так Бицьо „старався о лапку кицьки”, як казала Віра.

Потім ходив по хаті й шукав. Час від часу стиха кликав ніжно й тепло „Мр, мр”! Був він чистий котик; тепер Бицьо залишав зовсім непомітно сліди, як це роблять усі коти, щоб ними накликати собі пару. Але на вулицю не поважувався виходити. Треба було Вірі розглянутися за парою для нього.

В одного з Віриних приятелів кицька теж тужила, нявкаючи день і ніч. Тож господарі були дуже раді Віриним запросинам. Уже ввечорі сам доктор Шумейко приніс в торбі кицю.

З торби вистрибнула тигросмуга ангорка та зачала нюшити. По її спині пробігала хвиля нервового збудження. Так, вона розуміла, що тут живе жених. Але, хай він собі не думає, що це така проста справа!

— Бицю, Бицю! Панна прийшла! — закликала Віра.

На її голос він прибіг швидко та, побачивши кицьку, підійшов до неї несміло, покликаючи: мр, мр! Але перша спроба наблизитись принесла Бицьові тільки образу: киця з’їжилася, плюнула йому в лице, загаркотіла грізно та дала йому порядного ляпаса. Хай собі не думає, що вона будь-яка! Такий нахаба, такий розпусник! І так

Бицьо, що не мав ніякого досвіду в коханні набрався стиду та ляпасів. Але самим інстинктом він відчував, що це тільки гра. Він відійшов декілька кроків, присів та помився й вичесався, не спускаючи ока з кицьки. Вона забилася в куток біля шафи, відкіля тільки світили зеленим вогнем її роз'ярені очі й доносилося грізне гарчання.

— Нічого з того не буде, прошу пані — говорила Зоська: — Бицьо ще молодий, не має досвіду, а кицька зла й його не хоче.

І справді здавалося, що кицька ненавидить його. Вона не тільки ховалася по найтемніших кутках, але згодом вистрибнула на шафу, куди вже Бицьо ніяк не міг дістатися, бо він через свою хворобу не спинався по вишках.

— Що ми зробимо з ними, Зосю? — радилася Віра своєї помічниці. — Залишити їх наніч так, одне на шафі, а друге на землі?

— Я зніму її й хай ідуть обоє до кухні.

— Щоб тебе подряпала, а може й очі видерла? Ти подивись, яка вона оскаженіла. А потім: не дадуть же тобі спати вночі оцею гаркітнею.

— Е, то найменше! Я сплю так, що мене гармати не збудили б, не то коти. А її я зловлю, прикинувши хвартушком. Інакше я й сама не наважилася б.

Так і зробила. За хвилину дикуночка Мишка сиділа в кухні під Зосьчиним ліжком, дрижала схвильовано та пильно стежила за котом. Але він сидів собі спокійно, подрімуючи. Він чатував з цілим спокоєм і рівновагою, але й чуйністю кота на ловах. Його вуха наставлені сторожко, його вогкий ніс постійно нюшив. Хай тільки кицька рушилась, він розплющував очі та стежив за її рухами. Часом, як їй набридло сидіти й вона вилізла з-під ліжка, він старався зайти її збоку чи ззаду, але плювання, гаркiтня й ляпаси закінчували його залицяння. Так і застала їх ніч. Наступного дня повторилося те саме. Тільки ж Бицьо їв та пив, як щодня, й був спокійний та вилизаний, а кицька не приймала жадного харчу і була вкрай схвильована. Третього дня вранці між ними запанувала згода. Кицька приймала залицяння жениха й находила в них щораз більшу приемність. Він лизав її вушка, голову, вона напружувалась, лестилася, качалася з усіма манерами пристрасної, розбудженої самки. Згодом вони обоє відчували втому, вистрибнули на ліжко та позасипляли, звинувшись в клубки.

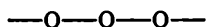
Увечорі киця вернулася до своїх господарів.

В останньому часі Бицьо з'їдав з апе-

титом своє м'ясо та починав тужити за за-
тишком щоденного життя. Тож і не багато
журився, коли кицю забрали. Вправді, стрі-
нула його немила річ: купіль, яку він не
дуже любив. Але ж викупаний, пахучий сві-
жою, чистою шерстю, пишний в своїй котя-
чій красі, він зараз же ляг біля Віри та при-
тулившись до неї, заснув солодко, з задо-
воленням заспокоєного самця.

Цей перший раз, як і кожного разу по-
тім, Вірі здавалося, що як багато б у Биця
не було любові, вони були тільки перехід-
ними епізодами, без глибшого значення для
його котячого серця.

Любив він тільки її одну.

Незадовго познайомився Бицьо з миш-
кою. Одного вечора, коли Віра писала, си-
дячи у своїй кімнаті, а Бицьо дрімав собі
біля неї, щось зашаруділо під шафою. Ма-
буть, збуджений котячим правічним інстин-
ктом, Бицьо зістрибнув зі стола й гляньте:
тримав у зубах мишку. Малу, сіру, гарну
мишку. Це було надзвичайне явище: Бицьо
ніколи не бачив мишки, чи теж бачив її ще
в дуже ранньому дитинстві, коли мама по-
казувала йому її. Тепер у нього обізвався
ловецький інстинкт і він зловив мишку. З

великим зацікавленням дивилася Віра, що з того буде далі. Як кожен член його роду, Бицьо пускав мишку, а потім ловив, підганяючи її лапкою. Але ж тримав її дуже обережно, так наче б боявся її пошкодити. З підлоги переніс її на килим, біля Віриного ліжка, й станувши біля Віри, дивився на неї з великим запитом в очах.

— Хочеш панці покласти мишку на ліжко? Але ж мишка є для котика, а не для мене. Не знаєш, що з нею зробити? Твоя мама й всі твої родичі їдять мишок. Чи ти робитимеш це?

В той час як Бицьо старався засягнути ради своєї господині, мишка вирішила, що не має до діла зі справжнім ловцем. Вона подалася стрілою в напрямі стіни, Бицьо за нею. Та заки він її досяг, вона вже зникла в дірці. Бицьо стояв збентежений і не знав, що йому власне тепер робити. Оглянувши дірку, він зрозумів, що туди не влізе. Тож станув біля неї безрадно та відчиняючи ротик дивився раз на свою господиню, то знову на дірку в стіні.

— Що ти хочеш від мене? — питала в нього Віра, — ловити миші котяча справа і я не можу тобі в нічому допомогти. Єдина моя рада: зроби так, як усі коти: сядь ти-

хесенько і чатуй, може вийде ще твоя мишка?

Не відомо, чи Бицьо зрозумів цю пораду, але сів біля дірки та став подрімуючи чатувати. Алеж мишка чогось довгенько не виходила, і Бицьові набридло чатування, тож вистрибнув на Вірине ліжко і смачно задрімав.

Може цей досвід з мишкою колись придасться йому в житті.

Розділ XI.

НА ДОЗВІЛЛІ

Їхати на село й лишити Биця у Львові? Ні! Він певно тужив би. Ліпше хай їде теж.

І ось Бицьо їде. Його пакують до течки, що в ній він вже не раз їхав трамваем, і він лежить в ній тихонько-тихесенько. Навіть не відзиваючись. Ніхто не повірив би, що там кіт. В поїзді він сидить на лавці між Вірою й Володком. Передні лапки звисив з лавки, на них поклав голову й дрімає. Виглядає як пес. Час від часу прокидається й своїми думаючими очима дивиться: то на господиню, то на господаря. Тоді Віра злегка гладить його спину й голову, він припулюється до неї з довір'ям і або дрімає далі, або дивиться на людей. То знову сидить на колінах у Віри або Володка і тоді є подібний до малого чорного сфінкса з агрусовими очима божка.

Люди проходять коридором, спиняються й дивуються. Потім питають: — скажіть,

як ви навчили kota їхати залізницею так розумно й спокійно?

Віра запевняє, що Биця не вчила нічого, і що він сам усе вміє й що це перша його їзда поїздом. Віра нагадує собі з дитячих літ подорож з котями. Як вони виривалися, нявкали, боялися гуркоту поїзду, кидалися у вікно й скільки то було хвилювання! Але Бицьо їде поважно й розумно, як пес.

Віра говорить до нього пестливо: — Ти мій котик і песик в одній особі.

Потім є стаційка серед піль у стіп Кичери. Смужки піль: жита, картоплі, вище овес. А ліворуч лану з вівсом батьківський Вірин дім, потім ліс.

Хата чужа Бицьові. Від цього він страждає. Усе в іншому місці, все таке інакше. Йї стіни не там і двері не там. Два дні Бицьо сидить, забившись у темний куток біля ліжка, не виходить, не їсть. Не помагають Вірині зусилля, прохання та пестощі: чужа хата. На третій день у хату заходить Боя, стара досвідна мати котячого роду. Бицьо помічає її, вистрибує зі свого сховища й вже держить її зубами за карк. Боя — природна кицька, без гістерії міських кицьок. Але тепер Бицьо вже розуміє: його везли аж так далеко женитися. Він вилизується дбайливо, потім йде до мисочки з харчами й з

водою, а поївши й напившись, вистрибує на Вірине ліжко і смачно засипляє.

Вранці він вже такий самий, як завжди. Оце розпочинає нове, повне вражень життя. Виходить з хати й сідає на помості. Несміло розглядається: усюди зелено. Це щось, що він бачив на Віриному балконі. Але що це на землі? Бицьо пробує лапкою холодну, вогку траву й відразу стріпує лапку та знову вертається на поміст. Все ж Віра кличе й Бицьо не може побороти довголітньої привички йти за нею. Тож сходить з помосту на траву та несміло йде за Вірою. Але в тій хвилині надбігає біла курка. Вона стає в бойовій поставі — чомусь не до вподоби їй чорний кіт. З голосним криком кидається на нього! Сильний удар дзьобом по спині — Віра рятує свого любимця та проганяє курку. Але з тої пори Бицьо боїться курок. А зосібна, виходячи з хати, розглядається, чи немає де білої курки, що просто ненавидить його і не хоче пропустити на подвір'я.

Ще гірше з великим вовчуром Циби́ком. Пес привик до господарських кицьок і зовсім байдужий до котячого роду. Але Бицьо чорний, буйношерстий з пухнатим хвостом. Може Цибик думає, що це білка, або загалом яка дика тварина? Пса Бицьо

Але в тій хвилині надбігає курка. Вона стає в бойовій поставі — чомусь не до вподоби їй чорний кіт.

бачив тільки з вікна. Але тепер великий, оскаженілий вовчур кидається на нього. Віра кличе Цибика, але нічого не помагає: він гонить Биця. На щастя двері відчинені, Бицьо впадає до хати, пес за ним, Бицьо вистрибує на ліжко, Цибик теж. Бідний котик видряпується по килимі на стіну — на щастя в тій хвилині Віра проганяє пса та бере на руки свого котика. Він дрижить зі страху. З тої пори Бицьо розглядається на всі боки, заки вийде з хати. Коли Цибик прив'язаний, Бицьо йде сміливіше. Але сам він загалом і не ходить, більше з Вірою.

Коли вона поблизу, він теж грається в саду. З ким? З чорним песиком Жучком.

Жучок трохи більший від Биця, трохи, але не багато, й має гладку, лисучу, чорну шерсть. Вони ж зразу заприятелювали. Оце дивіться: Жучок біжить довкола дерева, а Бицьо доганяє його. Ніколи навпаки. Хто це бачить, сміється. А Ілько каже — комедія!

Сільські жінки теж кажуть, що такої комедії ще не бачили. Як вони подружилися — невідомо. Це ж була перша — і хто знає, чи не остання — Бицьова дружба.

За Вірою він далі ходив, так як завжди привик робити вдома. Найбільше смішило людей його товариство Віри до будки, де

часом люди заходять. Перед нею поміст, біля неї шопа та дрова. Так от ви дивитесь, а на помості сидить Бицьо і терпеливо чекає. Кожен казав тоді: а, там пані Віра, Бицьо чекає її. Потім Віра йшла до квітника та щось собі там робила. Бицьо лягав під великий листок рабарбару й дрімав. Він шукав прохолоди, бо кожушок надто його пригрівав. Правду кажучи, на оцей кожушок не одна жінка дивилася заздрим оком. Нераз і говорила: — А то кіт чи пес? А потім: — дали би пані того кота, чоловік забив би, виправив би й мав би ковнір до кожуха або шапку.

Віра сміялася, але це будило теж побоювання за Бицьову шкіру. Він такий довірливий і непорадний, міг би його хтось зловити й справді злакомитися на його шкіру. Двічі Віра пережила такий страх: ввечері Биця ніде не можна було найти, по-мимо шукань і кликання. Було неймовірно щоб пішов кудись сам. Але де подівся? Віра ходила по полях, по лісі, шукаючи й накликаючи. Перший раз це, що він не відізвався на її поклик. Мусіла Віра йти спати, не знайшовши його. Вночі вона нераз прокидалася, підходила до вікна та накликала, але без успіху. Яке ж було її здивування й радість, коли обидва рази вранці находила

його під помостом хати. Був застрашений і змучений. Певно, Цирик загнав його туди й може не випускав цілу ніч. А някати Бицьо не вмів.

Повище хати ріс ліс. Смереки й ялиці шуміли собі та пахнули живицею розігріті літнім сонцем. Поміж ними клубилися ялівці та росли папороті. Ліс був невеликий, як і вершок горбка, що він на ньому ріс. До нього Стрільчуки ходили відпочивати та вигріватися на сонці. Візьмуть було зі собою якісь плахти, часом яку подушину, книжки, або Віра брала шиття та лягали в півтіні, у стіп смерек. Приємно було.

В таку пору найчастіше йшов з ними Бицьо. Йшов він крок у крок за Вірою. Бувало, що він ішов попереду, але тоді щохвилини оглядався, чи Віра йде за ним. І тоді вона приговорювала до нього:

— Ти песик мій, правда? Хто бачив, щоб кіт так тримався людини, як ти мене?

Раз Віра вирішила використати вільний час і навчити Биця ходити на шнурочку, як це роблять пси.

— Знаєш, я спробую його навчити цього. Я бачила раз у Львові одного пана, як йшов з котиком на прохід. Був також ангора, але білий і пан провадив його на зеленій, шовковій стрічці. Котик ішов гор-

довито й самопевнено, а всі люди здержувались, дивувались та питали пана — як він навчив котика ходити зі собою? Може й наш Бицьо навчився б? — говорила Віра до чоловіка.

Але Бицьо не терпів стрічки: почувши її довкола шиї, він клався на землю й не хотів рушитися ні кроку.

Ні, таки Бицьо не хотів ходити на шнурочку. Ходив з людьми з власної волі. Прийшовши до лісу, він лягав собі під ялівцем та вигрівався на літньому сонці. Інколи він дрімав, то знову прокидався: його непокоїла надзвичайна обстановка. Тоді він підходив до Віри та відчиняв ротик, якби хотів нявкнути. Вона брала його на коліна, пестила та обіцяла, що швидко підуть додому.

Та не тільки додому вони пішли швидко, але й поїхали незабаром до Львова.

ЧАСТИНА ДРУГА

У ВОЄННУ ЗАМЕТІЛЬ

Розділ I

ДНІ Й НОЧІ ТРИВОГИ

Наче буря-гровиця налетіла війна. Сіра, мала людина не сподівалася її й не розуміла, як це сталося, що одного ранку над містом появилися літаки й засипали його бомбами. Вона, як щодня, вийшла з хати чи то купити дещо, чи до праці. За хвилинку бомби пірвали її на шматки, присипало румовисько завалених будинків і десятками-сотнями мертвих та поранених вона впала жертвою першого дня польсько-німецької війни тридцятьдев'ятого року. І нічого не залишилося з затишку жител. Вони пропали серед куряви румовиськ, димів пожеж, під ударами стрілен, серед гуркоту звалищ і брязкоту висипаних вікон.

Так було три тижні. Тільки три тижні. Але вони були страшні й видавалися довгими-предовгими збитим у підвалах людям.

Що сталося з розцвілими фуксіями, пишними пеляргоніями їхніх вікон? Що ста-

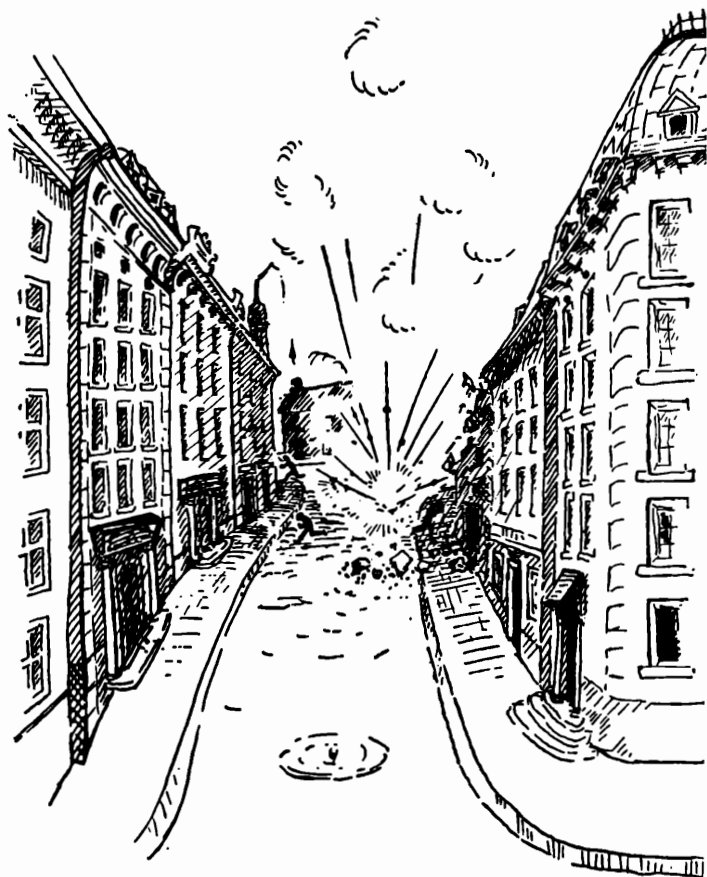
лося з їхніми любимцями — домашніми тваринками? Коли рослин не присипали румовиська, то багато погинуло з посухи, не було води для них, коли й для господарів не стало. І домашні приятелі-тварини, як не згинули разом з цвітами, то найчастіше розбіглися й розлетілися у безвісті — людям ніколи було про них дбати й нічим харчувати. На вулицях не раз лежали їхні трупики, поцілені відламками стрілен чи вбиті кусками румовищ. Разом з людьми і вони несли тягар війни й її жах.

.

У Стрільчуків розмірно не багато змінилося. Будинок, що в ньому жили, стояв цілий, і вони були живі та не пошкоджені. Бракувало, однак, свіжих харчів, не стало швидко світла в місті, а за хлібом і молоком доводилося стояти в черзі, як і по воду.

Найбідніший з усіх був Бицьо. Про м'ясо в тому часі й мови не було. Інколи тільки на яку годину відчиняли склепи, щоб постачити людності хліб чи чогонебудь трохи сухого. Та поза м'ясом рішуче котик нічого не їв. Мабуть, не привик вважати за харчі все інше, що не було м'ясом.

Маючи тепер більше часу, Віра сідала біля Биця та старалася переконати його,

Сіра, мала людина не сподівалася її й не розуміла, як це сталося, що одного ранку над містом появилися літаки й засипали його бомбами.

що хліб з товщем, молоко, чи який інший харч, смакують теж добре. Та її зусилля були даремні: Бицьо пробував вправді молока, але воно шкодило йому. Хліб був для нього чимось зовсім неправдоподібним і не їстивним. Він і не доторкав його. Через декілька днів він ослаб, його шерсть змиршавіла. Великими очима, повними голоду, він дивився раз на свою господиню, то знову на Зоську, що завжди годувала його, і не відзивався. В його очах була німа скарга, докір і голод.

— Я не можу дивитися на нього! — плакала Зоська — досить нам зле, але то німина. Він не розуміє, чому ми не даємо йому їсти, він навіть поскаржитись не вміє. Але я не можу знести погляду його очей!

Віра вийшла на вулицю й побачивши вояка, стала його просити, щоб продав їй або подарував м'ясну консерву. Виміняв їй за цигарки. Зоська посікла пару кусків консервованого м'яса і вимішала з картоплею так докладно, щоб Бицьо не міг розділити. З'їв, не хапаючись.

— Зле ми навчили kota, — говорив Стрільчук, слухаючи Віриної журби. — Хто зна як довго потриває війна й чим ми його годуватимем?

— Ти знаєш, він був такий хворий, що ми були раді, що він загалом щось їсть. Пригадуєш собі, як він нічого не їв, гарячуючи в перший час хвороби. Щойно, коли йому трішки покращало, він з'їв трохи сирого м'яса — зовсім певно воно його підкріпило.

А війна продовжувалася. Стрілянина майже не вгавала ні вдень, ні вночі. Як тільки повітря стрясав гуркіт літаків, чи теж свист набоїв, Бицьо дивився настрашеними очима на небо й швидко ховався під ліжку. Він передбачував небезпеку й чекав її згори, з повітря.

— Як він розуміє, що таке небезпека? — дивувалася Зоська. — Він же ніколи на вулиці не був, не бачив убитих, ані ранених, не знає, що таке літаки, ані бомби. Проте боїться їх так, як людина!

Так, звірята інстинктом передчувають лихо й смерть. Багато дечого розуміють краще, як люди. Вони передбачують бурю, зміну погоди, а нераз читаємо, що чують заздалегідь смерть. На селі люди розповідають про те, як пес виє, сова кричить, кіт втікає від хати, де має бути мрець; щурі покидають тонучий корабель.

Смерть царила в місті. Останні дні й ночі гарматний вогонь не вгавав. Коли вже набої

падали густо, Стрільчуки вирішили, що треба їм все таки зійти в підвал.

В одній клітині в підвалі Стрільчук поклав скриньки, що в них звичайно була картопля, вимостив трохи якимись килимами та зробив так лежанку для своєї сім'ї.

— Щурі й сморід — сказав Юрко, з цілим спокоєм вмошуючись на лежанці. Потім позіхнув декілька разів та зараз же й заснув.

Віра й Зося й собі стали дрімати. Але Стрільчук і Бицьо не знаходили собі спокою. Господареві здавалося, що він душитись. Він що хвилини вставав, ходив по підвалі та старався дістатися до віконця і хоч трохи дихнути повітрям. Ще більше занепокоєння виказував Бицьо. Його шерсть їжилась, очі світили тривожним вогнем. Всупереч звичаєві, він не сидів біля Віри, тільки покинувши її, шукав виходу з підвалу. Найшовши східці, він пішов ними та сів біля дверей. Тому, що ніхто йому не відчиняв їх, він зараз же вертався до своїх господарів та наче просив їх, щоб відчинили двері. Було дивно, що він так непокоївся в підвалі, куди прецінь інші коти ходять на лови.

— Підемо нагору, Бицю, — говорив до нього Стрільчук, — я так само, як і ти, не

можу сидіти під землею. Хай вже діється, що хоче: коли вмирати, то вмираймо в хаті.

Використавши те, що знеможена сім'я заснула, Стрільчук подався тихцем нагору. Бицьо йшов з ним нога в ногу. В хаті Стрільчук поклав собі матрац в комірці, що була оподалік від вулиці та не мала вікна, й примостився на ньому. Бицьо ліг біля нього та притулився тісно до його боку.

— Ти покинув свою панцю, котику — говорив до нього Стрільчук, — але я бачу, що у тебе такий самий страх перед підземеллям, як і у мене. То вже будемо тут, хай буде, що буде.

Розділ II

КОНТРРЕВОЛЮЦІЯ

Ще декілька діб була стрілянина, а потім на місто налягла зловісна тиша. Аж одного дня її сполошили вужівниці танків, що на них большевицька армія в'їхала в місто. В місті настала, отже, нова влада.

У Стрільчуків усе змінилося. Вони повсякчас мусіли бути поза хатою. Праця і советське „перевиховання” забирали їм увесь час і силу.

Змінився роками узвичаєний, утертий домашній лад: господині ніколи не було в дома, ніхто не обідав, кожний їв щось на місці своєї праці чи теж те, що брав з собою з хати. Опустошів дім, пригасло домашнє вогнище. Навіть Зоська ходила на сходи́ни й лекції політосві́ти, хоч явно на-смі́халася з них, бо з освіти за ввесь час шкільної науки навчилася тільки... підписа-тися і трохи рахунків, якраз стільки, щоб списати числа виданих на купно грошей.

Решту освіти вона, як і досі, доповнювала на ганку, на площі між перекупками та в склепі.

Опустошів привітний досі дім Стрільчуків. Його божок Бицьо ходив порожніми кімнатами сумуючи та нудьгуючи і чекав вечора.

Прохарчування міста довгий час було недостатнє. Спершу не було довозу харчів і кожен жив тим, що мав у хаті.

Згодом відкрили крамниці; були вони двоякі: приватні і державні. Щодо перших, то влада вважала їх перехідним явищем, що мало допомогти прохарчуванню міста, як довго ще не наладнане державне постачання. Згодом на площі, де жили Стрільчуки, відкрилися поруч дві крамниці з м'ясом: приватна й державна. У приватній м'ясо було тричі дорожче, як у державній. Та багато людей не хотіло купувати цього дешевого м'яса, ставлячися до нього з недовір'ям, так, як і до всього, що походило від нової влади. Надиво й Бицьо прилучився до тієї частини громадянства: він не хотів їсти державного м'яса.

— Що то може бути, прошу пані, що наш Бицьо не хоче панстового м'яса? — питала Зоська.

— Ей, то знову розпуста! Що він може

хотіти, або ні! Хай буде рад, що загалом є м'ясо.

М'ясо лежало на тарілці, Бицьо підходив до нього, нюхав і відходив геть. Віра дивилася на те, дивуючись і не розуміючи. Певно не свіже, — думала. Потім взяла м'ясо на стіл та покряяла його ножом — м'ясо не робило враження зіпсутого.

— Чекай, треба спробувати! — промовила Віра до Зосі: — принеси трошки приватного, а трошки державного, я спробую його обманути.

Увечорі Віра зробила спробу: поклала рядочком „державне” і „приватне” м'ясо. Бицьо, що цілий день не їв нічого, підійшов, дбайливо обнюхав шматки м'яса та безпомилково вибрав м'ясо приватне. Очевидно державне м'ясо мусіло бути чимсь консервоване, що надавало йому специфічний запах.

З тої пори Биця жартами називали „наш хемік”, або „наша мала контрреволюція”.

Та Бицьо мав багато підстави для ворожого ставлення до нового ладу: його господиня приходила аж наніч; відпали для Биця милі хвилини сидіння під час обіду в їдальні та приглядання — як господарі обідають і між собою розмовляють. Бицьо

обідав у кухні, самотно й нудьгував. Господар теж не приходив пополудні до хати — й не було з ким спати. Не приходили теж чужі пані і не було кому пестити котика, ані заговорити до нього. Даремно Бицьо чекав у прийомній. Там було пусто й ніхто ніколи не заходив. Жоден дзвінок впродовж дня не вістував повороту Віри додому. Часом тільки в телефоні відзивався здалеку її голос. Тоді Зося кликала Биця.

— Бицю, панця говорить!

Він вистрибував на полицю і часом Віра чула в телефоні його ніжне „мр”.

Ах, все це було таке далеке й таке давноминуле! Дім, сімейне життя, різні там котики, песики — це буржуазні забаганки. Советська людина мусить бути тверда й позбавлена всього ніжного й гарного в житті. Тож і в Стрільчуків запанували тяжкі, тривожні советські будні. Як і господарі, Бицьо теж навчився жахатися кожного дзвінка, навіть кожного телефону.

Так, ці люди мали не тільки інший вигляд, але й інший запах. Тож коли в хату входив хтось, що пахнув шкіряною курткою чи високими чоботами, Бицьо поглядав на нього великими, повного незрозумілого питання очима. Може він передчував, що від тих людей загрожує його госпо-

дарям небезпека. А може просто вони були інакші, такі інакші, що він лякався їх. Вони ж бо ніколи на нього не звертали уваги, може вони й не знали ласкавости чи то до людини, чи до тварини. Так, це були люди устрою, що вчив не любити, а ненавидіти. Чи відчував це й Бицьо?

Ще найприємніше було пізно ввечері, коли Віра приходила додому. Хоч вона була завжди змучена, все ж для Биця мала декілька теплих слів: — Бідний котичок, цілий день мусить сидіти сам. Ані мене, ані інших панців немає. Нема навіть кому попестити нашого котика. Ще добре, що пан приходить раніш та хоч інколи пригорне до себе бідного, самотного котика.

Бицьо оживав. Та й це тривало коротко, бо з настанням ночі, замість спокою, вступала в хату тривога.

Тривожні ночі, такі прикметні для большевицького устрою, траплялися щораз частіше, і були страшні для всіх. Темінь вулиць і гуркіт автомашин, вибухи бензини, часом розпучливий крик людини... В такий час удома в Стрільчуків не спали, надслухуючи жахливих дій за вікном чи за дверима та майже дожидаючи, коли на них прийде черга. Віра ходила від вікна до вікна, Во-

лодко сидів зодягнений, зіщулений і над-
слухував.

... стукіт воріт!... гомін кроків на сходах!
... голосний дзвінок — добивання до две-
рей...

Його хворе серце билось тривожно,
швидко, щоб зараз же завмерти на хви-
лину — довгу, як ніч, що лежала над містом.

Такими ночами Бицьо теж не находив
собі спокою. За своєю звичкою він ходив
за Вірою нога в ногу, а коли вона приста-
вала, дивився на неї широко розкритими
очима, повними запиту. Брала його інколи
на руки та присівши поблизу чоловіка, че-
кала кінця такої довгої-предовгої ночі, що
її виповнювали примарні дії за вікном і три-
вожне дождання вдома.

На щастя, і ті часи минули. По двох ро-
ках советської окупації Західньої України
настала знову зміна: німецьке військо зму-
сило большевиків утікати.

Розділ III

ВЛАСНИМИ СИЛАМИ

Нагло вибухнула в місті стрілянина. По вулицях бігли большевицькі вояки з настромленими багнетами, тут і там спалахував вогонь ручної зброї і кулі літали як сталеві комахи та відбивалися від мурів. Усіх держав у своїх обіймах жах і терор відступаючих большевиків. Виволікали людей на вулицю, або стріляли їх у хатах. Глухі вісті про події в тюрмах морозили кров.

Останньої ночі заграви робили з темряви червоний день. Горіли склади, вибухаючи червоними фонтанами вогню, горіли тюрми — разом з в'язнями.

Вранці ж, коли все стихло, до міста вїхала змоторизована німецька армія.

Під німецькою окупацією життя зовсім змінилося. Німці цікавилися людиною тільки як об'єктом вивозу на примусову працю до Німеччини та фізичного винищення —

для створення собі нових просторів життя. Німці не завдавали собі клопоту з навчанням та перевишколом людности, якої потребували тільки як невільничої маси. Тож людність ходила самопас — жила і промишляла як хто міг і вмів.

Стрільчука звільнили з праці, загарбавши його установу. Але це нікого не здивувало й не стурбувало. Віра вернулася поновно до своєї лікарської практики, даючи підставу прожитку родині.

Що робив Юрко — важко сказати. Він швендяв по вулицях, збираючи вражіння і пильнуючись перед ловами, аж нарешті впав на думку виїхати кудись далі на студії.

Для Биця знову настали давні часи. Він мав свою господиню поблизу себе більшу частину дня; він знову „ордикував” з нею, як колись, а його справи були завжди предметом подиву і розмов Віриних пацієнтів. М’яса має тепер досить, бо його завжди можна було діставати на чорному торзі.

Війна відкотилася на схід — до Дніпра і далі, поливаючи рясною кров’ю багатий чорнозем України.

—о—о—о—

Едісон... Айнштайн... Планк... Кілька кра-

ваток треба взяти, вправді не нові, але за нові тяжко там буде.

— ... то генії. Як то діється, що людина видумує щось зовсім нове, досі небувале? ... апарат до голення, клубок ниток, чорні, білі, бронзові. Голки, шпильки, звичайні й подвійні.

Держав коробку з приборами до шиття й дивився на стіну, понад своєю шафою. Там були знімки з пластового табору. На одній з них, що її зробив батько, був Юрко малим хлопцем, юнаком. З кийком, наче рушницею, відмірені кроки. Стійка. Посміхнувся й далі відкладав на бік речі, що їх пакував.

— Записник (там всього мало) ... хто зна як з папером. Атомові фізика — прекрасна. Я хотів би...

Повернувся до лежанки й побачив звичайну річ:

— Бицю! Ти знову втарабанився на мою білизну? Забирайся! Зникай!

Бицьо сидів на свіжо вигладжених сорочках і дивився зосереджено на все те, що тут діялося. Його щілинуваті звужені очі дивилися раз на руки хлопця, то знову на предмети, що він відкладав на бік.

Кинув Биця на землю й пакувався далі. Складав до валізки білизну й одяг.

— ... атомове ядро, протони, нейтрони, електрони... як люди дійшли до цього?

Держачи в руках том альгебри, задивився в вікно. Там був день і за вікном був Львів. Завтра Юрко буде далеко від рідного міста. У Відні. На студіях. Одяг один, другий. Не багато їх було. Війна.

Бицьо сидів на поруччях тапчану й далі пильно слідував за Юрковою роботою.

— Хотів би я знати одне: чи такий он Бицьо думає й розуміє — як у цьому впевнена мама, — чи тільки вона піддає йому свої думки й відчуття і вживає його як посередника, медіум, чи як би сказати. Може він така пластинка цинку в батареї чи шпулька дроту в індукторі. Коли з'єднати його якимсь бездротним способом з людиною — певно знову справа в якомусь промінні — то ця комбінація: кіт, плюс енергія, плюс людина...

Засміявся з своєї теорії, з свого винаходу. Хто ж зна — подумав — може якраз такими стежками люди дійшли до своїх винаходів?

Циркель, олівці, гумки, сувак.

Така пластинка з числами, що по ній їде друга. Мама ніколи не могла зрозуміти як його вживати — Юрко посміхнувся. А що до тата — він знає вагу числам, але раз

вони оба змагалися: хто швидше обчислить відсотки: Юрко з суваком і батько з олівцем на папері. Виграв батько. Старий спосіб. Але хто б собі сушив голову рахунками, коли все те тут на оцій пластинці.

Два роки студій вже за Юрком. Відень.

... багато не годен брати. Треба так пакуватися, щоб було зручно. Мусить уміститися в наплечник і валізку. Мама налягає, щоб взяти постіль. Каже, що під час студій за кордоном пізнала добре — яке добро власна постіль.

Подушка була доволі велика, тож Юрко нерадо дивився на неї. Ковдра ще пів біди, але білизна на них! Коц — само собою.

Було ясно й самозрозуміле: коц, їдунка, ніж, вилки, ложка, сільничка, бляшанка, алюмінова пляшка — підуть до наплечника, коц наверх, решту вміститься до середини, багато книжок не варто брати.

— ... вночі поляки вчинили напад на табір, ми вибігли боронити, покінчилось на синцях і зломаній нозі Дзяви.

— геометрія. Хитра річ, ціла сучасна техніка на ній базується, як казали за большевиків... теорія діалектичного матеріалізму — це мені ще найцікавіша, деякі хитрі речі... історія робітничих рухів в „капіталістичному світі” не цікава, врешті історії я

ніколи не любив, тригонометрія — інша річ.

Взяв до рук том ВКПб, що залишився з недавніх большевицьких шкільних підручників, присів на стільці й роздумував.

— „Часи величезних змагань між світами”. Здається, що це тільки большевицько, чи там російсько-німецька війна, але то змагання світоглядів, змагання світових, вікових імперіялізмів під фірмами, он як ця, російська, чи теж он та друга: Майн Кампф.

Ота друга лежала на столі. Мала приблизно таке значення як недавно тому перша.

— Одна варта другої, але закінчення Майн Кампф досконале, принаймні ясно як на лопаті виложене, що кому: німцям панування, іншим загибель. Шкода, що в ВКПб цього не сказано ясно. Було б виразно знати — куди й кому, і не треба б на власній шкірі випробовувати.

Тримав у руці харчі й роздумував де примістити. Бо що мішечок з цукром, чаєм, крупи, смалець в пушці, кава в консерві, гречана каша йдуть до наплечника — було ясно. Там вони завше йшли перед кожною прогулькою. Але: солодке печиво, кругла й незручна булка, несиметричний медівник.

— Жінки ніколи не думають логічно: прецінь знали, що буду пакувати. Така он

булка: що то за форма? ані коло, ані півкуля, якийсь сегмент вальця чи що. Ще обчислити поверхню — пів біди, але як спакувати?

Бицьо перестрибнув на запаковану вже валізку. Стоячи на ній, переступав з ноги на ногу, відчинював ротик і дивився з великим запитом в очах на Юрка. Він бо складав тепер до течки папери й необхідні під час дороги речі.

— Ага! добродій думають, що понесу їх до кицьки! Нема, нема! Покінчилася розпуста — Юрко засміявся: Бицьо привик в його течці їздити „до панни”.

Наплечник, валізка, течка.

Юрко виріс. Його великі ноги потребували майже найбільшого розміру черевиків. Бурий одяг з-перед двох років мав короткі рукави. Та, як на воєнні часи... врешті Юрко привик до своїх речей і не любив змін.

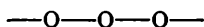
Сірий плащ, ясніший капелюх. На спині наплечник, в руках: валізка й течка.

Двері заскочили з металевим звуком замка, потім гомоніли сходи під його важкими, гучними кроками. Стукнула вхідова брама.

Юрко був на вулиці. Вийшов на власні стежки...

Дім, як мала, забута пристань за кораблем. Колись виплинув з неї на широкі хвилі океану. Колись, давно. Мала, забута пристань, мольо, що на ньому блимають маяки... кілька кранів, що стримлять під вечірнім небом... забута мелодія, що з вікон якогось дому несеться на вулички в вечірньому півсутінку. Забута мелодія з грамофонних пластинок.

І хлюпають хвилі об кам'яні бльоки обмурівки, хлюпають, шумлять і відпливають у нічну даль водяних просторів.

Віра стояла на порозі Юркової кімнати. Пусткою віяло в ній по його від'їзді, хоча всі речі нібито були на місці. Його книжки і зошити на полицках припадали порохом, як і давно забуті хлоп'ячі іграшки; вони всі були технічні — як от конструктор. Там був „Малий Едісон”: коробка шпульок, дротів, складових частин телеграфу, телефону та інших електричних машин. Ще не так давно Юрко говорив із своєї кімнати до Віри телефоном власної конструкції. Або посилав їй депешу, писану знаками Морзе, яких Віра мусіла спеціально навчитися. Усе те вже давно припало пилом. Юрко поїхав у

світ учитися — як будувати справжні машини.

На його столі тепер дрімав Бицьо, склавши чемно лапки. Хто зна, може він чекав на прихід хлопця? Бо там оці рисунки, зшитки, папір... І часом м'яка Бицьова лапка згортала зі столу олівці, пера та гумки. Дивився згори, як вони падають і розкочуються — та за ними не бігав, як колись його мати, бо довготривала хвороба обмежила його рухливість.

— Не прийде вже наш хлопець, Бицю! — говорила Віра, пестячи котика. — Поїхав далеко, далеко й забуде за нас.

Розділ ІУ

З НЕВІДОМОЇ КРАЇНИ

Одного ранку в хату ввійшла дівчинка. Її привела одна жінка та залишила під опікою Стрільчука: Віри не було ще в хаті. Дівчинка йшла вздовж стіни, доторкаючи її уважно своїми тонкими дитячими пальчиками. Стрільчук повчав її:

— Це, Лідочко, кімната, що ми в ній їмо. Вона невелика і в ній стоїть тільки стіл, крісла та шафа з тарілками.

Лідочка пройшла спочатку кімнату поперек, простягнувши наперед себе руки. Потім вона йшла вздовж стіни та доторкала кожен зустрічний предмет.

— То шафа, — пояснював Стрільчук — а тут стіл. А тепер, Лідочко, двері й крізь них ми входимо до моєї кімнати.

Він впровадив дівчинку до цієї кімнати та посадив її біля столу.

— Що я буду тут робити? — питалася Лідочка.

— Певно будеш бавитися. Зараз прийде наша пані і скаже, що робитимеш.

— Моя хресна матуся?

— Так, вона.

— Я так тішуся, що я знову знайшла мамусю. Я мала її, але вона лишила мене між дітьми, поїхала кудись, і я не мала нікого. А тепер мені сказали, що то буде моя мамуся. Інші діти, що їх христили разом зі мною, теж дістали мамусю або татуся.

Лідочці було вісім років і перед двома днями її охристили. Вона народилася в Одесі. Жила ввесь час у комуністичному устрої й не була хрищена. Тож тепер, після відступу большевиків її охристили, як і інших дітей в приюті.

Стрільчук застановлявся, що дати дитині до забави. Потім пішов до Віриних приборів до шиття та взяв коробку з гудзиками і розсипав їх на столі.

— То гудзики. Одні більші, другі менші, одні гладенькі, другі вижолоблені. Можеш ними гратися.

Лідочка брала гудзик в пальчики, повертала його та доторкала його поверхні, стараючись пізнати його прикмети. Тоді стала на столі укладати правою рукою, промацуючи лівою віддаль між одним рядком і другим.

Лідочка була сліпа.

— Я маю книжки і в книжках є багато цікавих історій. На другий раз я принесу таку книжку і прочитаю. Я і Війоля найліпше вміємо читати з усіх дітей.

За хвилю Лідочка покінчила укладати гудзики, задумалась і важко зідхнула.

— Я нуджуся — сказала ледве чутно.

В тій хвилині ввійшла Віра.

Вже здалеку вражливе вухо Лідочки пізнало Вірині кроки.

— Мамусю! — закликала дівчинка.

Віра клякнула біля дівчинки і пригортала її до себе. Лідочка ж водила пальчиками по її голові, доторкала волосся, очей, лиця і говорила:

— Ти маєш таке гарне, м'яке волосся. Ти маєш очі — ти бачиш ними?

— Так, я бачу тебе. Ти наймиліша й найкраща дівчинка з усіх, що я бачила коли-небудь.

— Ти також дуже, дуже гарна! Я мала маму, але вона привезла мене сюди і покинула. Вона не була така гарна, як ти. Ти не покинеш мене, правда?

— Ні, я не покину тебе. В мене ти будеш бавитися, потім я читатиму тобі книжки й ти вчитимешся їх напам'ять.

— А як я навчуся, то я піду до дітей і

їм розкажу, Війолі насамперед — то моя приятелька.

— Чи ти знаєш, як виглядає котик?

— Так, я бачила раз котика. Він гарний, але він дряпає.

— Мій котик не дряпає. Він називається Бицьо.

— Бицьо, Бицьо — Лідочка усміхнулася, вимовляючи це ім'я.

— Бицю, Бицуню, ходи сюди! — закликала Віра. Взявши котика на руки, Віра говорила:

— Це Лідочка. Вона буде тепер у нас. Вона теж любитиме тебе.

Лідочка доторкнулась пальчиками Бицьової голови, найшла на ній вушка і вогкий ніс. Потім злегка повела рукою по його спині.

— Він гарний! — сказала, — якого він кольору?

— Він чорний, то значить такий, як ніч, коли ти спиш.

— Ага! — Лідочка дуже швидко догадувалась, а може як не догадувалась, то погоджувалась з розмовцем.

Але Бицьо дивився на неї широко розкритими очима. Її руки доторкали інакше, як усі, які він знав. Була це дитина, а він дітей боявся. Але руки цієї дитини були дуже

обережні й несмілі. Бицьо наблизився до лица Лідочки та став його обнюхувати. Його ніс злегка доторкав великих, закритих більмами очей, що не реагували на його дотик. Але зараз же стрибнув зі стола, припав до Віриних колін і, дрижачи з переляку, дивився очима, повними виразу, раз на дитину, то знову на Віру. Невже він зрозумів, хто такий Лідочка? Невже її каліцтво сповнювало його таким страхом? Але ж і тепер (і завжди потім) він піддавався її пестошам з помітним страхом, чи може відразу. Коли Лідочка просила, що хоче його погладити, Віра мусіла держати його на колінах та говорити до нього пестливо й заспокійливо. Під дотиком пальчиків дитини він, найчастіше, плакав ледве чутною скаргою.

Але Віра дуже швидко мусіла покинути Лідочку. До неї прийшли хворі і вона залишила Лідочку в кімнаті, давши їй різні іграшки. Покінчивши працю, вона ввійшла в кімнату, де була Лідочка та застала її бездіяльною. Своїми невидющими очима вона дивилася у вікно. Потім, повертаючись до Віри, сказала:

— Мамусю, відведи мене до дітей!

— Ти не хочеш бути у мене? Тобі не подобається у нас — журилася Віра.

По хвилині мовчанки, підчас якої дівчинка мабуть застановлялася, що має відповісти, сказала:

— Я нуджуся!

І зараз потім швидко додала:

— Але я прийду до тебе завжди, коли ти схочеш. Я принесу тобі мою книжку й читатиму. А потім ти читатимеш мені зі своєї. А потім я бавитись буду лялькою. Спohxватившись Лідочка додала тихенько:

— Але я не маю ляльки.

Віра одягнула Лідочку в плащик і шапочку. Усе те було драненьке та легеньке, очевидно, ніхто не піклувався дитиною. Не мала вона рукавичок, а була зима. Її знищені черевички пропускали воду.

— Я куплю тобі ляльку. Таку велику, гарну з волоссям, у шовковій сукні. Але я мушу купити тобі також одяг: плащик, капюшоник, черевички та рукавички.

— О мамусю, яка ти добра! Мені ніхто нічого не купував і все, що маю, це — з захисту.

Лідочка була невеликого росту, досить худа, з великим черевцем. Згодом Віра помітила, що всі діти в захисті мали такі великі черева, роздуті чорним, тяжким хлібом і картоплею. На її вузькому личку було щось у роді слабенького рум'янця, її брон-

зове волоссячко було коротко пострижене. Не була ні гарна, ні не гарна, от така собі. Усмішка рідко являлася на її обличчі, вона тільки ледве посміхалася навіть тоді, коли їй трапилося щось приємне, або щось їй подобалося. Говорила тоном і словами дозрілої людини, ніколи не сперечалася, як це роблять діти, завжди погоджувалася. Так і пізнати було тверде виховання у захисті, без любови та свободи, яких так потребує для розвитку дитина.

Дуже часто Лідочка вживала висловів: „я бачила” і „гарне”. Мабуть, усе, що сприймала дотиком, „бачила”. Але гарне було все, бо що негарного могли пізнати її невидючі очі? Та безумовно найгарніша з усіх і з усього була її приятелька Війоля.

Родзіл У

ЎХНІЙ ДІМ

Віра відпроваджувала Лідочку до захисту. Був зимовий вечір, на вулицях сніг. Засвітилися вуличні ліхтарі.

Лідочка тримае одну ручку в кишені, а другу у Віриній руці і розповідае про свое дитинство. Нагадуе собі, що її батьки жили в Одесі і батька кликали Іван Вадимович, а маму — Варвара Михайлівна. Ніколи вона не бачила; мама зовсім нею не піклувалася, а на четвертому році життя віддала її до дому сліпців. Відтіля декількох дітей одна сестра привезла до Львова. Така довга була їзда, так гуркотіли колеса поїзду, і діти нудилися. Але тут Лідочці значно краще, як в Одесі, бо сестри тут ліпші і тут є Війоля.

— Мамусю, ти побачиш Війолю. Вона дуже, дуже гарна! Я її дуже люблю і вона молодша від мене, бо мае тільки п'ять літ.

По вулицях їхали зі скреготом трамваї

та швидко пробігали авта. Сніг іскрився на стовбурах дерев та під ними. Мала холодна Лідоччина ручка лежала у Віриній руці з довірям. Але час від часу, коли дівчина спотикалася, її рука раптом затискала нервово навколо Віриних пальців. Тоді Віра піддержувала її та заспокоювала.

— Не бійся, доньцю, я не дам тобі впастись. Бідні, зимні ручки! Завтра я занесу клубок вовни до одної пані і вона зробить тобі рукавички.

— Що то є рукавички?

— О, це дуже милі дві панчішки, вони короткі і їх одягається на руки; від них робиться так тепло й приємно.

Лідочка доторкала Віриних рукавичок і говорила з захопленням: які гарні рукавички.

Так дійшли вони до дому сліпців. По лівій стороні вулиці стояв на горбику великий, мурований будинок. Як тільки вони ввійшли поза хвіртку, що відчиняла вступ на сходи, Лідоччині кроки стали певніші. Сходами вона вже бігла швиденько, навіть не доторкаючись руками стіни. Віра з трудом поспівала за нею, йдучи швидко широкими сходами на третій поверх. Тут теж дівчинка дуже свobodно себе почувала в крутому коридорі. Відчинивши двері, швид-

ко й певними кроками увійшла до просто-рої кімнати і закликала: „Війоля, Війоля”! До неї підійшла значно менша дівчинка, чорноволоса і вони взяли одна одну за руки й стояли так, притулившись головками. Вони ані не цілувалися, ані не говорили, як це роблять дівчатка, тільки трималися міцно за руки, немов боялися втратити одну одну. Щойно сестра розлучила їх. Віра підійшла до Війолі:

— Я привела тобі назад Лідочку, бо вона дуже хотіла бути разом з тобою.

Дівчинка була дуже гарненька, а на її рожевому личку були зовсім чисті чорні очі. Вони були повні виразу й полиску, що збільшувався, коли Війоля слухала, як до неї говорили. Вони наче б випромінювали думку, що родилася в голові у дівчинки. Були напричуд гарні і мали якесь надземне сяйво. Вони були теж невидючі.

Відвернувши очі від обох дівчаток, Віра стала розглядати інших приваних у тій кімнаті. Діти сиділи громадками на землі, граючись іграшками. Їхні ігри були зовсім інші від звичайних дитячих. Вони передавали предмет одне одному та щось про нього розказували. Не було тут нічого, що біжить, котиться, рухається або втікає. Був то світ мертвих іграшок, що його оживлю-

вала уява та основні враження, які до мозку приносили вражливі пучки дрібних дитячих пальців.

Тут декілька, побравшись за руки, крутилися повільним колісцем. Там знову сидів при столі хлопець — так літ п'ятнадцять, перед ним лежала книжка, зроблена з товстих картонових сторінок, і він водив швидко по них пальцем, рядок за рядком. Він читав Брейлове письмо з букв, побудованих з маленьких горбиків. Ці букви різняться одна від одної як кількістю, так і розміщенням горбиків. Дотик сліпців є дуже ніжний, і, поклавши пучку на букву, зразу ж людина пізнає її.

Дітей не було багато, бо воєнні дії і тут позначилися. Захист був дуже слабо забезпечений харчами, окрім того непевність за долю цих нещасних спонукала сім'ї чи близьких забрати своїх додому. Було бо відоме, що у себе вдома німці винищили калік, умово хворих, сліпих і непрацездатних.

Був то світ темряви. Щось в ньому діється, якісь події розвиваються. Нав'язується дружба, родиться кохання. Є дні й ночі, одні від одних відділені тільки сном чи їжею. Вкінці ці діти там відбувають науку: вони читають, пишуть, розказують, співають,

вчаться музики, а навіть танцюють. Але все те відбувається поволі, наче притишено, без радості й оживлення нормальних дітей.

В такому світі жила Лідочка — і не нудилася. У світі кольорів, живих форм, прудких подій Лідочка розгублювалася та непокоїлася.

Якраз була пора вечеряти. Вздовж столів сиділи на лавках. Перед кожною дитиною стояв бляшаний горщик з вушком та ложкою, збоку лежав кусок темного, важкого хліба, що його діставалося на картки. Харч складався з квасолі та ячмінних круп, зварених на густу саламаху; її їли ложками. Вони ніколи не діставали окремих потрав, що до них треба було вживати вилок і ножів. І Лідочка їла свою вечерю, мабуть, з довголітньої привички, бо у Стрільчуків її гарно нагодували. Вертаючись додому Віра думала:

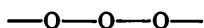
— Вона належить всецільно цьому світові теміні і, мабуть, не вдасться мені її відтіля видістати. Але хоч трохи радості я постараюсь дати невидючим очам...

Повернувшись додому Віра застала Биця на столі в передпокою. Вистрибнув туди як звичайно, почувши Вірин дзвінок. Дивився на неї великими ясними очима. Взявши його на руки Віра говорила:

— Такі гарні, зелені оця має мій котик і бачить ними так добре. А бідна дівчинка не бачить нічого.

Бицьо нюхав її волосся, що пахнуло морозом, її лице, що пахло пудрою, її очі, ніс, губи.

Так, це була його панця, знову й завжди та сама.

У світі сліпих одної неділі появилася лялька. Була це русокоса Оксана, що замикала очі, якими не бачила. Тому вповні належала до світу сліпців. Оксана мала рожеву шовкову суконку, валочки її рук та ніг були рухливі. Оця пишна Лідоччина лялька стала невідступною товаришкою обох дівчаток. Вони носили її на руках, садовили біля себе на лавку під час науки, а вночі у ліжку з нею спали. Вони не бавилися нею, як бавляться видющі діти; вони не мили її і не чесали: усе це було надто складне для них. Але вона була учасницею їх життя.

Плащ, капюшоник, черевики й рукавички внесли багато потіхи та дали Лідочці справжнє тепло.

Розділ VI

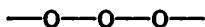
СРІБНИЙ ПЕРСТЕНИК

Ще одна весна. І знову задрижала земля: наступали большевики.

Перед Стрільчуками постало важке питання: що робити? Тяжкі переживання недавніх большевицьких часів не віщували нічого доброго: коли не встигли знищити тоді, то знищать тепер. Віра дивилася з журбою на помарніле обличчя чоловіка. Одного дня вирішували лишатися, бо куди ж тягнутися в незнане? Зараз же наступного дня рішення змінювалося: тривожні вісті, що їх хтось приніс із утікачів зі сходу, голосили неминучу загибелю. Виходили на вулиці, дивилися на тих, що втікали і розпитували. Діставали одну багатозначну відповідь: душу спасаю. Вони бо не мали ніякого майна, але по їхні душі посягала кривава й страшна рука. І знову обдумували: — Алеж Юрко на заході! І коли залишаться, то мабуть раз на завжди втратять зв'язок з ним.

Це й допомогло Стрільчукам вирішити справу.

Але що зробити з Лідочкою і Бицьом? І знову з журбою дивилися обое Стрільчуки на тих два життя, що сплелися з їхнім.

Весна не боїться війни.

Могутні каштани перед будинком сліпих пишалися молодим соковитим листям, і вже на зелених свічах появилися білорожеві квіти. Відкілясь долітали пахощі розцвілого саду.

Віра клячала біля Лідочки, кінчаючи її одягати. Яснозелена шовкова суконка клалася пишними хвилями довкола дівчинки.

— Твоя суконочка прегарна і ти в ній виглядаєш як княжна з казки.

Голос у Віри задрижав.

— Якого вона кольору, мамусю?

— Вона зелена — така, як травичка на весні, і на ній є китички квіточок таких рожевих, як сонечко, і стрічки ще рожевіші, ще тепліші.

Лідочка доторкала пальчиками суконочку, гладила її шовк, промацувала китички рожечок і оксамитні бордові стрічки; на її личку появилася ледве вловима усмішка.

— Яка гарна суконочка! Вона така шовкова, як твій Бицьо!

Усмішка зараз же меркла — дитина не могла бачити суконочки і вона здавалася їй така байдужа як кожна інша.

Віра наклала їй на руку срібний браслет і на пальчик наложила срібний перстеник. Їх вона казала переробити з своїх прикрас і достосувати до тоненьких ручок дитини.

— Знаєш, то такий перстеник. Він із срібла. Я привезла його колись з далеких країн. Я хотіла б, щоб ти його не загубила. Щоб він був у тебе на пальчику завжди і щоб ти, як доторкнеш його, нагадувала собі мене.

Вона сіла на стільці, Лідочка оперла лікті на її колінах, підборіддя підперла ручками і дивлячись кудись у невідоме, сказала:

— Знову прийдуть большевики... — сестри нам казали...

— Так, Лідочко, я прийшла тобі сказати, що ми мусимо їхати зі Львова.

— О так, мамусю, їдь! Большевики злі люди, вони тебе убили б!

Дитина говорила як зріла людина, як така, що знає все і про все.

— Лідочко, я прийшла по тебе! Я хочу, щоб ти їхала зі мною.

Віра держала її обидві ручки в своїй руці і приклала їх до свого лица.

Дівчинка похилила голову й сказала тихо:

— Я лишуся з дітьми. З Війолею.

Якраз діти збиралися йти до садка. Війоля підійшла до Лідочки і взяла її за руку. Зникла суконочка й перстеник. Були тільки два личка, притулені одне до одного і була ще і ще раз велика радість, що знову віднайшли одна одну в глибокій темряві. Ручки їхні сплелися тісно, наче б в страху, що знову хтось чи щось може їх розлучити.

— Ти не любиш мене... ти волієш Війолю...

— Бо Війоля така, як і я, і я з нею не нуджуся... і всі діти такі.

Йшли по сходах і дівчатка щось шепотом говорили одна до одної. Віра йшла за ними крок у крок. Вона — не належала до цього світу.

Садок купався в соковитій зелені й радувався весні. Тепле сонце лежало на доріжках, золотило пісок в загородці.

Обидві дівчатка переступили загородку й збиралися гратися на піску.

— Лідочко, я йду... я мушу йти...

Лідочка вже з-поза загородки настави-

ла личко до поцілунку, так, як це звичайно робила.

— Я їду, Лідочко, їду дуже далеко.

Дівчинка хвилину думала. Чи уявляла собі може той далекий, страшний, незнайомий світ, куди кликала її прибрана мати? А може в її серденьку будилося вагання?

Але ні, ні! В ньому була одна-одинока і володіла неподільно: Війоля.

— Їдь, а я лишуся з дітьми. — І повертаючись до Віри малою, худенькою спинкою, ще додала:

— Але приїдь скоро назад, бо мені буде жаль за тобою!

Шовкова яснозелена суконочка на землі. На колінах дівчинка держала відерце й сипала до нього пісок, що його нагортала горщиком. Пісок розсипався по подолку. Але коли вже відерце було повне, Лідочка передавала його Війолі і та пересипала його до свого відерця. Вони геть пірнули в свою забаву.

Шовкова суконочка, що її хтось шив і може думав, як тішитиметься дівчинка, коли побачить її — припадала пилом і ставала сіро-брудна, звичайно суконочка дівчинки з захисту.

І перстеник певно закотиться кудись, і

Лідочка не знайде його в темряві, і браслет може відбере в неї яка сестра-підлунка або прятальниця. Дівчинка забуде когось, що вийшов з ясного світу й хотів заступити її матір.

Пригноблена верталася Віра. На площі, де стояв дім, росли стрункі ясені. На них гніздилося безліч галок. Своїм гамором вони заглушували гомін стрілянини, що нісся з-поза меж міста.

Розділ УП

ПОКИДАЮЧИ ХАТУ

Так оце пакувалися. Нитка по нитці рвався зв'язок з дотеперішнім життям. Кожна річ, яку залишали поза собою, була наче щось живе, до чого прилягла частина їхнього життя. Неймовірно боляче розставатись з предметами, які роками були наче вашими приятелями, що розуміли вас, коли ви приходили втомлені життям. Ви привикли сидіти на вашому вигідному стільці, ваш стіл не є ані вищий, ані нижчий, тільки якраз такий, як вам вигідно. У вашому ліжку ви раюєте у милому відпочинку і поринаєте в сон після цілоденної праці. Ваше дзеркало показує вас завжди молодим і гарним. Воно чекає вашого усміху і віддає вам ясність дня і проміння сонця. Якже ж це так? Усіх цих приятелів ви покидаєте! Вони наче б дивилися на вас з німим, але голосним закидом, і вам наче соромно перед ни-

ми. Оце вони залишаються на призволяще, а ви, боягуз, утікаєте кудись.

Якже ж Вірі покидати свою канцелярію?! Біля шафки сяють склами стін і вилискують металом приладдя. Стіл за яким стільки літ сиділа, приладдя до писання, книжки де вписувала хворих. Бібліотечна шафа з книжками. Та невже справді це все залишиться без своєї пані?! Хто ж тоді працюватиме тут?

Стрільчуки вибиралися в далеку дорогу.

Були речі, були квітки, були книжки, і був Бицьо. Всі жили власним життям і життям господарів. Безумовно, найбільше незалежним життям жили книжки. Зверху непомітні й скромні, під окладинками вміщали цілий світ. Найчастіше кращий і щасливіший від того, що настав. Книжки лежали на підлозі, на меблях і всюди, де кинете оком. Господарі переглядали й не могли рішитися котрі брати, а котрі залишити. Он скромні книжечки, що були товаришками молодости Володка. Деякі ще писані етимологією. Он Франкові твори: поезії, Боа Констріктор, Захар Беркут. Володко сидів на землі та перегортав сторінки, пожовклі й вилинялі за стільки літ. Вони йшли з ним крізь студентські часи, коли бідним

маломістечковим хлопцем з трудом добував освіту. І тоді вони, хлопці, ходили до Франка та від нього черпали силу й свідомість. Його книжки були для них святощами.. Он „Панські Жарти”, що сам письменник присвятив Володкові.

Володко держав книжку в руках і бачив себе малим хлопчиком у кооперативі і знову наче б відчув знущання склепаря. Праця у львівському ресторані, поневірка від гостей, тяжкі побої від власниці. Залізним гачком від вугілля, коли несучи пиво, трохи розхлюпнув. Але дрібні гроші, що їх заощадив, ховав, щоб за них вчитися. Бурса, голодівка і тверді „дерев’яні” галушки, що про них нераз він потім розповідав сім’ї. Лекції і у вільних хвилинах бігання до Франка. Вчительський семінар... роки йшли тяжко в нестачах. Боротьба за український університет і її відгомін. Разом з кількома іншими і його прогнали зі школи.

Ні, ні, не може залишити ані Франкових творів, ані навіть книжок, що за тяжко заощаджені гроші купував як студент. Володко відкладав їх до скриньки, що має їхати зі Стрільчуками. Вкладає туди навіть польські шкільні книжки, що з них учився в Польщі, куди помандрував після того. Мале місто над Вислою... чужа мова... на-

ука. Заробляв досвітками, поливаючи рослини у городника. З річки воду носив, аж надривалися молоді плечі...

Стрілецькі пісні й оповідання. Видання „Червоної Калини”, новісінька Енциклопедія ще пахне друкарською фарбою. Що з ними? Володко сягає по молодечі книжки, викидає їх зі скриньки і кладе туди оці. Коцюбинський, Пачовський, річники Літературного Вісника.

Тичина — молодий і розспіваний музикою слова, і сльози перламутрові, і вітер з України...

Держав у руках і не знав: брати чи ні „Соняшні Клярнети”? Оце бо вертається з Вітром з України — червоним і полум'яним — лавреат і орденоносець, що загубив Соняшні Клярнети.

Підмогильного „Місто”, Рильського „Пан Тадеуш”. Навіть „Піднята Цілина” Шолохова. Видані там, відкіля червоний вітер. Алеж: які прекрасні, які рідні! Ні, ні! Видобуває із скриньки найновішу зоологію Брема, що нею так тішилася сім'я, а головню Віра. Замість неї лягають інші, дорогі серцю українські книжки.

Бицьо ходить між книжками й не ходить собі спокою. Вже кілька днів він ходив так з кута в куток і непокоївся. Де ж

бо пропав звичайний спокій цієї хати, що до нього привик за стільки літ? Ніяка річ не стоїть на власному місці, все порозкидане, пересунене, відчинене, розложене. Справді, що діється в цій хаті? Бицьо ходить поміж оте все і не може найти нічого і нікого на місці. Великими, здивованими очима дивиться раз на Володка, то знову на Віру. Тоді вона переводила очі від книжок і питала чоловіка ще й ще раз:

— Що зробимо з Бицьом?

Він не мав іншого життя, окрім того, яким жили його господарі. Речі, книжки, навіть квітки: хтось заживе тут, вживатиме їх і доглядатиме. Але що буде з Бицьом? З ним, що тепер вмостився у Віри на подолку й найшов хоч на хвилинку заспокоєння.

І справді, що робити з Бицьом?

Це було одне з перших питань, що стало перед Стрільчуками, коли вирішували їхати. Бицьо від першого дня народин виховався і зрісся з ними й житлом; здавалося, що без нього не існувало б воно. Він був духом домашнього вогнища. Але ж тепер воно перестає існувати.

Прийшов вкінці день. Останній день.

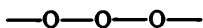
У хаті було чисто, спокійно й прибрано. Як колись. Книжки Стрільчука відвезли до Бібліотеки ім. Шевченка. Оті розкішні й оці

скромні Володкові, Вірині, Юркові. Тільки скромна скринька їхала разом з господарями.

Останній раз ще Віра оглянула оком хату. Погладила смугасті листки аґави, що її колись малесеньким зразком привіз Володко з Дальмації. Була тепер пишною й соковитою рослиною. В прийомній дивилася на лікарські меблі і не могла від них відірвати очей. Здавалося, що вони запустили коріння глибоко та сягали аж десь до серця.

Підійшла до столу, що при ньому працювала стільки літ, сидючи й вислухуючи людських терпінь. Обвела пальцями вздовж дошки, потім погладила шухляду й американську стору до спускання.

Припавши головою до столу, Віра плакала.

На захід, на захід їхали Стрільчуки.

Дороги курилися, вози їхали, колеса вистукували. Обабіч бігли поля молоді від весняної зелені. З доріг піднімався пил і стелився на поля. Хвилювала під теплим вітром молода озимина.

Городок, і став, і Вершиця... щось стискало в горлі.

Ярослав, Перемишль, ще декілька сіл і — Польща.

Рідний краю, Ти вже за нами. Не за горами й не за полями й лісами, а за перебутими шляхами. За днями, що з них швидко складуться місяці і роки.

На подолку у Віри лежав Бицьо. Він притулився до неї з безмежним довірям і любов'ю. Час від часу переводив очі від піль, що втікали, й дивився широко розкритими очима. Глядів на свою паню. Здавалося, що питає: куди їдемо?

— Котичку мій бідний, — говорила до нього, — тепер ми вже без дому. І ти теж, певно, вже ніколи не матимеш затишного куточка, ні такої вигоди, як досі. І тебе я тягну в бездомну мандрівку, без завтра і без пуття.

Володко притулився плечем до плеча дружини, гладив її руку, що лежала у Биця на голові, потім переводив руку на Бицьову спину й злегка гладив її. Бицьо тоді відчинював ротик, але ні звуком не відзивався. Здавалося обом Стрільчукам, що став він їм ще дорожчим, як досі. Він був символом дому, сім'ї, щоденного життя.

Та чи добре вони зробили, беручи його з собою?!

Розділ УІІІ

У ЧУЖІЙ ХАТІ

Пізній вечір западав над Краковом, як Стрільчуки станули на порозі житла Буківських. Вітались приязно з господарем — Мілько був дуже схожий на Віру, був її племінником. Він усміхався радісно, як тоді, коли приїздив на свята відвідувати рідних. З Польщі — на Україну. З-поза його спини виглядала чорнява, круглолиця Люся і біля неї дівчинка Галя, чи теж Галінка. Їх Стрільчуки бачили вперше; родичі знайомились з цікавістю.

Привітавшись, Віра випустила з торбини Биця. Він вистрибнув на землю й цікаво розглядався по чужій хаті й чужих людях.

— І kota ти привезла з собою?

На обличчі в Люсі видніло явне незадоволення, а навіть страх.

— Не бійся, він чистий котик: оце його бляшана скринька і поладнує він свої справи тільки раз денно до неї, після чого я ви-

несу його клозетик на ганок і в хаті ніхто не помітить, що є кіт, — запевняла Віра швидко.

— Так, але що з ним робитимеш далі? Чи ти уявляєш собі, що ти могла б їхати з ним до чужих, так от скажімо до Відня?

Мілько побачив, що дружина виразно незадоволена, не лиш з приїзду родини, але й з кота. Тож старався якось справу злагіднити.

— Ти не знаєш Віри: вона пропадає за звірятами, а зокрема за котами. Про цього свого любимця писала в кожному листі, і коли я бував у них, то вона завжди розповідала про нього чуда. Тож не дивуйся, що не залишила його.

— Знаєш, Люсю, він як моя дитина, і я довго боролась з собою — що робити і таки взяла його, бідного, з собою, — оправдувала Віра свій вчинок.

— Може большевики не підуть далі, — заспокоював Мілько, — тоді вони вернуться до хати. Врешті, це їх справа.

Буківські дали Стрільчукам одну кімнатку, до якої заходилося, проходячи через їхню кімнату. Кімнатки вони не вживали, бо тяжко було в воєнний час опалити, і там були Люсині меблі, що дістала на придане, і шафи з одягом. Стрільчуки примістились

в кутку кімнати на двох залізних, складаних ліжках, і навіть Віра зробила собі кухонку, на своїх скриньках поклавши електричну плитку. Зразу ж помітила, що як менше ходитиме до кухні, то краще. Ясно, що в тій же кімнаті зажив і Бицьо. Він прийняв зміну на диво спокійно й з розвагою. Може тому, що вже їздив з господарями на село. Певно думав, що швидко повернуться як тоді. Та врешті: чи ми знаємо, що думають і відчують наші малі приятелі? Як би не було: він, привичний ходити по кількох просторих кімнатах, тепер обмежився виключно до одної маленької. Інколи тільки з привички йшов за кимсь з господарів, коли йшли до кухні. Та й це швидко покінчилося. У чужій хаті він жив вже виключно життям господарів і з ними. Не було вже ні дзвінків, ні чужих пань, ні телефону, ні кухні з Зоською. Була одна кімнатка і двері, за ними діялось завжди щось, що його застрашувало. Там неподільно володіла Галінка. Вона всупереч матері зараз же ввечері заявила:

— Он пенкни і я го кохам.

Одним з перших завдань Віри було роздобути для Биця харчі. То ж зараз же вранці, коли Володко укладав речі й скриньки,

вона вийшла з хати, щоб пошукати для нього м'яса.

З меншої, бічної вулиці вийшла швидко на велику й дуже рухливу, по якій їздили трамваї й був великий коловий рух. Місто було чисте, його жителі ввічливі й приязні. Склепів було багато, всі повідчинювані і всюди було повно краму. Обслуга ввічлива як давніше до війни було і в нас. Пізнати, що ні місто, ні люди не зазнали війни й лихоліття. Життя тут мало всі вигляди довоєнного і навіть більше того: його пожвавлював наплив війська, різномірний народ, що приїздив звідусіль, добрі торги й воєнна гарячка, що висіла в повітрі.

Віра побачила склеп з кінським м'ясом і вирішила спробувати чи не їв би Бицьо того м'яса. Воно на вигляд і запах було прегарне і Віра купила трохи м'яса.

Вдома Віра застала таку картину: Бицьо сидів під дверима кімнати Стрільчуків зіщулений і дрижав, наче в пропасниці. До нього підходила Галочка і складала губки до наймилішої усмішки, чи може поцілунку, й простягала ручки та кокетливо перехильюючи голівку говорила:

— Бицю, я це кохам! — і старалася взяти його на руки. Побачивши Віру, Бицьо

До нього підходила Галочка і складала губки до наймилішої
усмішки, чи може поцілунку...

відчинив ротик зі скаргою, наче дитячим квилінням. Такої скарги від нього ще ніколи ніхто не чув, але ж він ніколи не був у такому безвихідному положенні і ще віч-на-віч з новою небезпекою: дістатись у руки дитині.

— Галюсю, — просила Віра — не бери його до рук! Він дуже боїться чужих людей, а зокрема дітей, бо від них він зазнав багато лиха. Віра розказала Галочці про Бицьову хворобу. Але Галочка, привична до того, що її забаганки й бажання всі вмиють виконували, тільки потрясла кучериками й сказала:

— Але ж я його люблю і він мусить бути мій!

Вже в своїй кімнаті, годуючи Биця свіжим м'ясом, що його він з'їв залюбки, Віра слухала, як Володко їй розповідав, що Бицьо пішов за ним до кухні, і Галочка зажадала, щоб він з нею залишився.

— Я залишив його на спробу. Мусить же і він вкінці привикати. Хто ж знає, де й як нам і йому прийдеться жити?

— Це правда, але Бицьо ніколи не забуде того, що йому діти заподіяли, і ніколи не привикне до них — журилася Віра. Журба про майбутнє, так їхнє, як і Бицьове, налягла тягарем на її душу.

Їсти отже Бицьо мав що. Кінське м'ясо було недороге, завжди свіже й смаковите. Інколи аж людям кортіло його їсти, голов-но, коли його обварювали, щоб збереглось на наступний день. Тоді пахнуло принадно, краще як волове.

Якже виглядав Биців день у чужій хаті? О! Ви нагадуєте собі, як виглядали ваші дні на зупинках вашої мандрівки. Ви ходили кудись за чимось, ви зустрічали когось і з кимось говорили і чогось чекали і кудись вибиралися. Ясно, що Бицьо того всього не робив. Але він нудьгував, як і ви, і почувався в чужій хаті, як і ви в чужих. Поснідавши смачно, він сідав собі на якусь скриньку та приглядався життю господарів. Здавалося, що він задоволений, коли хтось з господарів, чи теж вони обоє, був удома. Тоді старався вміститися у одного з них на колінах чи на ліжку, або таки сидів на столі й приглядався, що роблять. Часом, своїм звичаєм, нюхав їх і його малий вогкий носик доторкав любовно чола, очей, носа, брів, лиця — як за давніх часів. Мабуть, він так запевнювався, що щоб не діялося, його господарі є такі ж і незмінні і завжди ті самі. Вони ж обоє любили це дома, а тепер воно сповнювало їх ніжністю й ще більшою любов'ю до їхнього прияте-

ля. Він і мала рослинка, яку Віра взяла зі свого вікна, були живими частинками батьківщини і дійсними жителями їхнього, такого милого колись дому. Рослинці ще діялось найкраще, бо вона станула на вікні і, як звичайно кактеї, не проявляла багато життя і не мала ніяких вимог поза трішки води.

Гірше було з Бицьом. Простору до хо-дження він мав мало, дуже мало. Тож посидівши трохи, він зістрибував на землю і взявшись за брокат Люсиних фотеликів, простував собі лапки. Щось, чого ніколи не робив удома. Очевидно, що помітивши це, Люся обурювалася — бо й хто ж міг би тішитися, коли його прегарні речі дістають шрами від котячих пазурців? А ще коли того котика не вільно вдарити ні навіть настрашити! На щастя, оце брокатове сидження було рухоме, і Стрільчук заступив його дошкою. Краще було сидіти на простій, твердій дошці, але своїй. І Бицьо міг вже собі виправляти пазурці скільки хотів.

Навчився він теж чогось, що мабуть знав у ранньому дитинстві: гратися м'ячиком. Одного дня Віра помітила, що він підганяє папір і ловить його, потім те саме зробив з клубком ниток. Тоді вона купила йому м'ячик і він бігав за ним, як мале ко-

тения. Коли м'ячик закочувався, Бицьо відшукував його під ліжками і під столом та за скриньками.

— Бідний мій Бицьо, навчився на старість ловити м'ячик. Він же ж не мав радісного, котячого дитинства й не знав, що таке іграшки й збитки. Алеж: чи навчиться він жити без господарів і добувати собі харчі, як справжній кіт? Думаючи про те Стрільчуки журилися і з журбою поглядали на любимця.

Стрільчуки готовили снідання в своїй кімнаті, потім щось ніби прибирали її, інколи Віра виходила щось купити і вже наближалось полудне. Тоді йшли до Комітету на обід, не так, щоб їсти цю юшку чи якусь саламаху, як щоб зустріти знайомих. Там завжди було їх багато з різних частин України і вони завжди питали один одного: що чувати? І завжди хтось приносив вістку, що большевиків он-он вже десь то німці побили чи поб'ють і що швидко всі повернемо додому. Правда, нові втікачі приносили нові тривожні вістки про жахіття війни, про знущання одних чи других над тими, що залишилися, або їх захопили військові дії. Тож обід тягнувся довго, бо найчастіше виходилося із знайомими на Плянти, сідалось на лавку й приглядаючись життю міста,

слухалося як говорили різне, з чого й так пуття не було. Так ось були то виняткові часи, коли люди, що привикли працювати й поспішати ціле життя, тепер байдикували бездільно. І балакали, балакали й балакали.

Повернувшись додому, Стрільчуки читали трохи, потім пройшовши обережно кімнату Буківських, одне з них, або й обое йшли до кухні, щоб щось зварити. Після більш як скромного обіду, треба було з'їсти щось ситніше, і його вже не можна було зготовити на плитці. Тут вже обидві сім'ї зустрічались і могли поговорити. При чому Мілько, як всі чоловіки, приносив багато новин і знову запевнення, що большевики тут не прийдуть.

З варенням і ходженням треба було Стрільчукам спішитися, бо як тільки Галочка йшла спати, ходити їм ставало дуже незручно. Тоді вони, як Бицьо цілий день, сиділи вже у своїй кімнаті. Час цей ще більше нагадував вечорі вдома, і Бицьо теж почував себе щасливо.

Отак у чужій хаті минали дні. І Бицьові і Стрільчукам.

Розділ IX

ГАЛОЧКИ ПЕРШЕ ЛЮБОВНЕ ГОРЕ

Селединова, шовкова кринолінка, обшита рожевими стрічками й прибрана китичками рожевих квіток. Короткі рукавички, круглий, доволі великий викрій кругом. Так, це була Галина балева сукня. Вона одягнула цю сукню, на руку взяла свій годинничок, а на другу татів золотий ланцюжок від годинника. Перстень вона не мала, але Галя надіялась його дістати від нього, від свого любого, так як тітка Неля від Славка. Білі шкарпеточки, червоні півчеревишки і така ж червона торбинка на руці. Стояла перед дзеркалом і докінчувала свою туалету. З шухлядки дістала мамин олівець до брів та послинивши його, так як це робила мама, вона накреслила понад своїми бровами другу, товстішу й темну дугу. Треба сказати, що рисунок вийшов доволі вдатний і ясні кучерики, що розкішно звивалися на голові й спадали на чоло й шийку Галі,

від цього були наче ще ясніші, ще більше блискучі. Потім Галочка оглянулась поза себе. Мама?... Хвилинку слухала. Так, це її кроки. Це вона прибирає в другій кімнаті. Але не увійшла. Тож Галочка вийняла мамину пудру і швидко стала пудрити личко: раз, два — личко, чоло, борідка. Потім прийшла черга на губний олівець. Швидко й зручно, наче б робила це щодня, Галочка намазала губи і тоді всі прибори знову зачинила в шухлядці. Так, тепер була готова.

Стояла перед дзеркалом і розглядала себе дбайливо та говорила до себе чи теж до дами в дзеркалі:

— Галочка-цяця, Галочка-чічка — так говорила завжди мама. — Галочка найкраща з усіх дівчаток. Галочка йде до шлюбу.

Поверталася перед дзеркалом, оглядала себе з усіх сторін, обтягала суконку, щоб була рівна й довга. Чарівним усміхом молододі дами посміхалася до оцієї красуні в дзеркалі, до Галочки, чарівної дамочки. Потім нагадала собі з казки:

Дзеркальце, дзеркальце на стіні

Хто найкращий, скажи мені?

І вже сама замість дзеркала говорила:

— Галочка найкраща, Галочка чудова.

Вона закохана. Її суджений теж чудовий. Він такий чорний-чорний і ласкавий, і м'який і мудрий. Галочка любить його. І буде шлюб. Так як тьотя Неля: сукня, вельон, цвіти. Потім поїдемо автом, а потім буде шоколадовий торт. О, шоколадовий торт!

Галочка облизала губи, забуваючи, що вони намазані. Тоді взяла гребінець і розчесала кучері. Оці на боках, бо на чубочку вони були зв'язані червоною шовковою стрічкою, що наче крила метелика пишалась понад золотим ланом.

Ще раз поглянула в дзеркало, потім підійшла зовсім близько й поцілувала в губи оцю з дзеркала:

— Па, па! моя кохана — так здається каже мама до доні, коли доня йде до шлюбу.

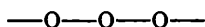
Доня пройшла пишно кімнату, але нагадала собі ще щось і задержалася:

— Парфума! — швиденько повернулася і з кришталевої пляшечки, що мешкала в правій шухлядці, накропила на суконку запашних крапель. Від них залишилися жовті, товсті плями, але доня не помітила того.

— А, як пахне! Люблю парфуму і він певно теж...

Так, суджений Галочки певно любитиме тільки те, що вона, бо він любить її. В тому

вона була впевнена. Бо, прецінь, пан Славко так гарно цілував тьотю Нелю і казав: я люблю тебе. То й він певно так скаже...

На м'якому фотелі сидів Бицьо. Він був пишний і такий великий, що виповнював майже цілу подушку. Його розкішний хвіст повисав і шерсть на ньому лисніла шовковою м'якістю. Задні лапки він підібрав під себе, передні склав калачиками. Його розумні, зеленкаві очі дивилися зосереджено й пильно, а чорний, вогкавий ніс нюшив. Вуха стояли насторожено. Бицьо слухав кроків за дверима.

— Невже пані? — здавалося, що говорили Бицьові очі. Їхні зіниці звузилися і стали як подовжня щілина. Вуха наставилися і робили нервові, нетерплячі рухи. Ними Бицьо ловив відгомін кроків, що наближувалися до дверей.

Двері відчинилися і увійшла — Галочка. Мило усміхнена, елегантно одягнена, запашна, розкішна Галочка. Підійшла до Биця, дигнула чемненько й сказала :

— Пане Бицю, я люблю вас.

Бицьові очі дивилися пильно на дівчину. Зіниці поширилися і стали такі широкі, що очі виглядали майже чорні.

— Ви такі чудові, я закохана в вас. У вас такі зелені очі як моя сукня. Ваш чорний фрак — так казав пан Славко на свій одяг — дуже гарний. Я люблю вас!

Галочка поклонилося і простягнула ручку до свого коханого. Якби він був такий чемний як пан Славко, він поцілував би ручку своєї нареченої — але Бицьо підвівся й з недовір'ям подивися на цю ручку. Ого, він знав добре оці малі, дитячі руки! Ще малим котеням він закушав їхніх пестоців, що кінчилися викиданням шерсті, висмикуванням вусів, торганням за хвіст. Інша справа м'які, ласкаві, добрі руки його пані...

— Я найкраща з усіх дівчаток. Я прийшла до вас просити, щоб ви пішли зі мною до шлюбу... так як пан Славко з тьотею Нелею. Я вийду за вас заміж... і будемо їсти шоколадовий торт!

Бицьо дивився зосереджено й сторожко. По спині й хвості пробігала хвиля нервового подразнення.

— Галочку люблять усі. І ви любите Галочку, правда? — вона повернулася декілька разів довкола й перекинула голівку та поглянула на Биця солодко-кокетливо. Потім підійшла зовсім близько та поклала ручку на його спину, щоб погладити його шовкову шерсть. В тій хвилині Бицьо повер-

нувся, з'їжив шерсть і заворкотів незадоволено, наче б остерігав. Та Галочка не вірила його поганому настроєві. Вона повела ручкою по його спині. Тоді він швидко повернувся, засичав і плюнув Галочці в личко, що нахиливалося над ним, та швидким рухом м'якої, пухнатої лапки дряпнув її руку. Тоді зістрибнув з фотеля й крізь відчинене вікно вистрибнув на ганок.

Галочка зайшлася голосним плачем.

—о—о—о—

Мама держала доню на колінах, пригортала її та випитувала, що сталося. Але Галочка схлипувала ще голосніше та заходилася плачем. З її руки капала кров і червоними, живими крапельками падала на шовкову суконочку. Мама пов'язала ручку швиденько хусточкою й зрозуміла, що між Бицьом і Галочкою вийшло якесь непорозуміння.

Галочка плакала; її сльози мішалися з пудрою, червонилком і чорнилком та текли рясно по личку. Мама втирала їх дбайливо і... душилася від сміху.

— Но, но, донцю, заспокійся! Котик дряпнув — нічого не сталося. Бицьо тітчин котик і він не любить дітей. Діти нераз ро-

били йому кривду. Але то швиденько загоїться.

Але Галочка плакала й не могла заспокоїтися.

— Ой, мамусю!... ой мамусю! він не любить мене!

— Но, бо він всіх дітей не любить — мама гладила голівку доні й дбайливо витирала їй личко. — Але скажи, донцю, чого то ти так одягнулася й ще напудрилася й намалювалася? Чи то гарно так малим дівчаткам?

— О... о... — хлипала доня — я до шлюбу, я люблю його...!

Здавлюючи сміх, мама приговорювала:

— Алеж донцю, хто йде з котиком до шлюбу? Ти ще маленька, тобі ще не час думати про шлюб. А як буде пора, ти найдеш собі такого коханого, що й він тебе любитиме і піде з тобою радо звінчатися.

Галочка плакала й крізь сльози простогнала:

— Але я люблю його... ох, ох, ох, я люблю! Вії наплював на мене!

Мама гладила Галоччину голівку й думала:

— Так швидко вона навчилася цього

слова й цього почування! Так швидко пізнала гіркоту безвзаїмного кохання. Алеж, хто знає, що принесе їй життя? Може не раз, чи радше може раз колись буде плакати безвідрадним плачем, коли коханий, вимріяний і витужений скаже їй: я не люблю тебе!

Потім мама принесла кусок торта, що залишився з Неліного весілля і насилу вложила кусочок в розплакані Галоччині губки. Сльози, досі солоні, стали шоколядними й Галочка стала заспокоюватися. Бо коли можна їсти шоколядовий торт без весілля...

В тій хвилині Бицьо повернувся знадвору. Він станув на вікні й нерішено розглядав хату. Галочка сковзнула з маминих колін і швиденько підбігла до нього:

— Кш, кш, кш! Марш! Забирайся! — вона тупотіла ногами й вимахувала кулаками, її очі жевріли образою й злістю.

— Марш! Пішов! Я ненавиджу тебе!

Замахнулася торбинкою, що її ще далі держала в руці. Торбинкою, що з нею мала йти до шлюбу. Бицьо повернувся й зник за вікном.

— Донцю, хто видів? Та ж ти досі любила його. І він тітчин і тітка гніватиметься, що полошиш її любимця.

— Я не зношу його, я ненавиджу його й тітку! Я не хочу, щоб вони в нас жили, мамусю! Скажи тітці хай собі йде геть, хай забирається разом з своїм поганим котом!

Мама дивилася на доню й похитувала головою. Як же ж то буде колись, Галочко моя, малесенька моя?

Розділ X

ДВА ВЕДМЕДІ, ДВА ВЕДМЕДІ...

Так. З тої пори відносини між обома родинами стали погіршуватися. Може не з приводу самого Биця, все ж усе разом складалося на те, що в хаті зникла щирість та беззастережна прихильність. Як тільки Бицьо показав голову з кімнати Стрільчуків, Галочка тупотіла ногами та лякала його викрикуючи. Так і знати було, що знелюбила його. Тож Віра весь час держала його в своїй кімнаті й він просто відзвичаївся виходити з неї. Став ніби в'язень.

Але Стрільчукам теж не жилося добре в чужій хаті. Все ж таки Віра постановила собі, щоб більше затіснити взаємини з господарями, навчити Галочку мови її батька.

— Слухай, Мілю, — говорила вона раз під час недільної прогулянки, на яку вибралися обі сім'ї разом; Стрільчук ішов з Люсею й Галочкою попереду, — якось воно негарно, що твоя доня зовсім не знає україн-

ської мови. Все ж це мова її батька, та ще й хто знає, чого їй треба буде в житті. Ти ж бачиш — війна. Може трапитися, що большевики переселять вас на схід, як сюди прийдуть. Ти ж як-не-як — українець.

— Та... знаєш... я не раз про те думав. Алеж живемо в польському морі, оточені самими чужими, дитина ніколи не чує української мови. А жінка...

— Ну так, Люся, мабуть, не дуже хотіла б, щоб удома хтонебудь говорив по-українськи. Проте, треба Галочку вчити хоч шанувати мову батька. Як би не було, я постановила зайнятися дещо Галочкою та навчити її трохи української мови.

— Та... спробувати можеш, тільки ж не обіцяй собі надто великих успіхів.

— Якби я мала маму по моему боці, я могла б обіцявати собі. З нею я теж говоритиму, а й тебе прошу: попроси Люсю, щоб не противилася, а навпаки, заохочувала дитину.

Наступного дня Віра пішла до української книгарні та купила дитячу книжечку з образками. Правда, Галочка ще загалом не вміла читати, зате вірші з польської книжки з образками деклямувала дуже гарно. Була це загалом дуже здібна дівчинка.

— Галюсю, я принесла тобі гарну книжечку з образками! Ходи, будемо їх оглядати, — кликала Віра.

За хвилину вони сиділи вдвох на софі й оглядали образки. В цій малій книжечці був тільки один віршик, але дуже гарно ілюстрований.

„Два ведмеді, два ведмеді
Горох молотили.
Два півники, два півники
До млина носили.
А ворони, добрі жони
Пішли танцювати,
А горобчик, гарний хлопчик,
На скрипочці грати.
Злетів крук, вхопив дрюк
І став розганяти”.

Віра прочитала того вірша і пояснила його по-польськи. Це ще більше зацікавило Галочку.

— Тепер, Галюсю, будемо вчити цей віршик напам'ять. Він гарний, правда?

— Правда, цьоцю.

Почалася наука.

„Два недзведзе, два недзведзе
Хорох млуцілі. (Цьоцю, що то єст — хорох?)
Два півнікі, два півнікі
До млина носілі”.

Так Галочка вивчила першу строфку

вірша. Всі зусилля навчити її вимовляти ці слова по-українськи були даремні. Галочка заявила:

— Не тшеба пшекренцаць з польського на то українське, то втеди бенде се учиць!

— Алез, Галюсю, то не перекручування! Українська мова зовсім така, як польська, й нею твій батько говорив зі своїм батьком, а тепер говорить зі мною.

— Чому він говорить з тобою інакше, як зі мною або з мамусею? Я скажу йому, щоб до тебе говорив по-польськи, добре?

Віра зажурилася. Хто вщепив у душу дитини неохоту, а може й ненависть до мови її батька? Потім вона говорила про те до чоловіка:

— Чи ти думаєш, що дитина видумала те сама й то так в останній хвилині? Мені здається, що це мамина наука.

— Зовсім певно. Якби в мамі було інше відношення до цієї справи, дитина може ставилась би нерадо до науки, але не так підкреслено вороже до української мови, як вона це робить увесь час. Декілька днів тому вона сказала мені:

— Вуйцю, не мув до цьоці по-українску, бо я не любе тего ензика.

Я не хотів тобі цього повторяти, бо й

пощо? Врешті це справа Міля й тут ми не багато що можемо порадити.

Дальшого дня спроба вивчити вірш мала такий самий успіх, як попереднього. Більше того: Галочка після першої строфки заявила:

— Не бенде се учиць тего верша, бо мі се не подоба.

Так, Галочка була дуже самостійна, дуже самовпевнена, не тільки в цій справі, але й в усіх інших. Галоччині побажання мусіли бути всеціло виконувані. Коли вона клалася спати, Стрільчукам не вільно було проходити через її кімнату навіть навшпиньки. Галочка підносила свою гарну голівку й просила:

— Цьоцю, проше не ходзіць, бо я хце спаць.

Чи був Мільо, дорогий тіточний брат Віри і її приятель ще змалку, чи був він щасливий у подружжі з чужинкою?

Розділ XI

У СІЛЬСЬКОМУ ЗАКУТКУ

Колеса вистукували, поїзд біг. На південь і південний схід. На Лемківщину.

Був це початок червня, і радісна, соковита зелень нив діяла заспокійливо. Забувалося, де й за чим їдуть Стрільчуки й Бицьо, що — як колись — сидів поміж ними. Здавалося, що їдуть в гори на літнє дозвілля.

Що далі забувалося навіть, що є війна. Малі хатки, верби над потоками хилилися з буденною селянською журбою, пощерблені й повигинані паркани, в дорожньому пилі порпалися кури, корови мирно паслися на скупих травах пасовищ.

Тільки де-не-де видніли білі написи по-німецьки:

Raeder muessen rollen fuer den Sieg*),
або видніло латинське V як знак перемоги,

*) Колеса мусять котитися для перемоги.

що залишилася тільки мрією. Але мрія ця коштувала життя мільйонів і безмежного горя передусім українцям, на яких землі вона скінчилася. Колеса крутилися тепер на Лемківщину, де жила Оля, Вірина по-друга.

Злегка схвильований терен став підніматися. Дуже лагідно, дуже повільно. Зелена горбовина Низького Бескиду руділа час від часу жовтоскибими полями й темніла цятками лісу, що поростав лагідні узбіччя круглявих гір. Їхні пласкі й просторі вершки покривали широкі, м'якотраві полонини або поростав їх темнотинний, смерековий ліс.

Горбовину прорізували потоки й річки, над якими розсипалися малі лемківські хатки. Біля них убога жовта скиба, що ще не встигла покритися зеленню картопель і руном вівса. Малий, бідний світок — останній клаптик рідного краю.

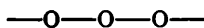
Дукля — якраз після розстрілу українського лікаря. Мовчазна й чуйно насторожена. На мурах панського маєтку ще виділи написи про перемогу. І бігли колеса возу, коні вистукували копитами по твердій дорозі. Погонич показував бичівном села й називав їх. Повертався тоді до Стрільчуків і зі здивованням глядів на чорного

Колеса вистукували, поїзд біг. На південь і південний схід.
На Лемківщину.

кота, що сидів так тихо у пані на колінах. Побачивши його перший раз, запитав: „А то кіт, чи пес?” — як то питали і на Бойківщині, на дозвіллі. Потім довідавшись, що кіт, чвиркнув шпарко крізь зуби і завйюкав на коней. Підчас їзди він не раз робив це, дивлячись на кота. Аж доки не втерпів і не заявив:

— Відиш, єгомосьцьови везете на ковнір до куртки. Не діставши відповіді і, підігнавши коней, закуняв на мішку, покритому веретою.

Приходство — дещо більша лемківська хата. Подвір'я, поросле бур'яном, збігало лагідно до потічка. Кілька малих деревцяток хиталося у вітрі. Обабіч горбовина. Праворуч на вершку поросла лісом, ліворуч поросла травами. І обабіч: на південь і на північ разок хат. Горбовину, що тяглась праворуч, прорізував гостинець. Ним щодня Оля йшла до своєї школи вісім кілометрів в один бік і вісім назад. І отець Радюк йшов у свої мандри.

Оля зустріла Стрільчуків із справжньою радістю. Запрошувала Віру віддавна. Ще тоді, коли вони покинули львівські шпиталі, де підчас большевицького панування

працювала як медсестра й заприятелювалася з Вірою.

Віра ледве пізнала подругу. Повновида недавно й яснолиця, Оля тепер була худа, струнка. Її обличчя теж зовсім змінилося: воно видовжилося, вилиці виставали, шкіра була засмагла, темна. Ні сліду русявих кучериків, що їхній догляд давав Олі завжди багато труду. Волосся навіть потемніло й було згорнене в невеличкий клубок.

— Як бачу, розглядаєш мене, наче щось нове та неждане. Я забула написати тобі, що мій вигляд так змінився. Та, знаєш, я тепер селючка...

Згодом Віра зрозуміла, що шіснадцять кілометрів денно і більше як скромний харч зовсім змінили її подругу.

— Виглядаєш прегарно і я тішуся. Ми так давно не бачила одна одної. Щось же ми пройшли разом у нашому шпиталі. Але головне: привезла ти свого котика?

Увійшли до кухні. Вона мала глиняну долівку, велику піч, стіл і мисник. Бицьо вистрибнув з течки й став розглядатися по незнайомій обстановці.

— Який він чудовий, який розкішний!
— вигукувала Оля, і заки Віра вспіла її здержати, Оля сягнула по нього і підняла на руки, щоб натішитися ним. Раптовий її

рух налякав Биця. До того ж вона взяла його так, як беруть усіх котів: за передні лапки, тягнучи випростованого вгору. Це завдало йому сильного болю в місці колишнього перелому спини, і він заплакав такою ж скаргою, як тоді, коли Галочка робила на нього наступ під дверима кімнати Стрільчуків. Плачучи, він дивився на Віру з тривожним благанням. Було стільки скарги в його очах і стільки болю в його плачу!

Віра пояснила Олі, як треба брати його, і загалом просила, щоб Оля покищо залишила його в спокою, що він мусить мати час, щоб привикнути. Оля, що дуже любила котів і мала двоє своїх: Міцьку і Мурця, вже заздалегідь тішилася на приятельство з Віриним любимцем. Покищо, однак, на те не заносилося... Натомість поява Володка, що завжди так мило говорив з Олею, приніс їй нову радість.

— Ну, нарешті, ви в мене! — гукала з радістю, і її яскравосині очі сяяли золотими іскорками. Їх так любила Віра. — Ходіть, огляньте наші палати, свою кімнату і розгостіться.

Оля повела Стрільчуків до просторої ясної кімнати, що межувала з кухнею. Вона мала вже підлогу, два ліжка, це вже Оля

придбала для своїх гостей, стіл, стільці і малий столик. З нею межували дві інші кімнати, обидві маленькі. Канцелярія о. Радюка, Оліного брата, де й на час побуту Стрільчуків він спав на канапці, і Оліна пристосована з комори: без вікна, вузесенька, що вміщала тільки Оліне ліжко. Над ним Розп'яття.

Таке було приходство, що в ньому жили обоє Радюки.

— Заки розгоститесь, мушу вам дещо пояснити, бо бачу, що дивуєтеся нашим достаткам.

Оля засміялася своїм горловим сміхом: — Поперше, парафія маленька й бідна. По-друге, мій брат, ви швидко познайомитеся з ним, не живе земським життям і не дбає про його добутки й вигоди. Врешті обоє працюємо, і хата цілий день порожня і справді нічого нам не треба. Але, он і обід, і я зараз покличу брата.

Підчас обіду кімната Стрільчуків замінялася в їдальню. Тепер Оля швидко накривала стіл і укладала на ньому харчі. Вже з своєї канцелярії вийшов о. Радюк і приязно вітався з гістьми. Зовсім схожий на Олю — з такими ж вистаючими вилицями, засмаленими вітром, невисокий, обличчя йому часто підніло й витирав його носовою

хустинкою. На собі мав вилинялу реверенду.

— Так багато Оля розказувала мені про вас, і я такий радий, що ви заселите нашу пустку. Але не на тих дві неділі, що писала пані, тільки залишитесь з нами. Куди вам їхати далі? Большевики тут і так не прийдуть. А потім: все в Божих руках і його свята воля привела вас сюди.

Такої думки був отець Радюк за весь час побуту у нього Стрільчуків.

—о—о—о—

День на приходстві починався завжди однаково. Обое господарі вставали досвіта. Отець молився з книжки, читаючи Часослов, його відмірені кроки лунали в канцелярії, а ще частіше він ходив по подвір'ї. Інколи він відправляв Богослуження, а потім ішов кудись. Куди він ходив, тяжко було вгадати. Йому не сиділось в пустій хаті, це ясне. Лемки казали: „наші єгомость літають”. Отець Радюк бо йшов і йшов дорогами, селами й містами. Колись він прийшов пішки з прощі до Риму, прийшов пішки в свої гори і з Відня, куди їздив раз на якийсь церковний з'їзд. Коли йому треба було до консисторії до Сяніка, він ішов пішком і вертався так само. Виходив ще затемна і вертався вночі. За день робив сім-

десять кілометрів. В дорозі він віддавався побожним роздумуванням.

Поснідавши нашвидку, виходила з хати і Оля, щоб теж пройти своїх вісім кілометрів і прийти на час до школи. Вона, як і брат, ходила залюбки. Її струнку постать люди зустрічали завжди з пошаною, і її синя полотняна суконка — крою манашого одягу — ясніла серед піль і попід лісом, і вже здалеку її видно було на широкій дорозі.

Хата пустошіла.

В тому часі кілька Оліних курок нудьгували в стайні, як і корова Красуля. Мурцьо і Міцька зникали кудись між травами, чи в недалекому лісі. Щойно ввечорі обоє господарі верталися до хати, і тоді вона оживала. Оля працювала тоді дуже багато, роблячи все: пасла корову, випускала курок, варила, прала, робила масло й сир, прибирала хату. Тоді теж в хаті появлялися коти, невідомо відкіля, і приходив єгомось, теж невідомо відкіля.

Таке було життя на приходстві. Оля говорила про нього до Віри:

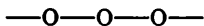
— Брат мій не визнає земського життя і його надбань. Він не господарить — он цілий той горб, зарослий травами, належить до приходства. Він має тільки одну реверенду, і я завсіди дбайливо вилачую її

й чищу. Коли знищилась одна, треба було дістати нову від консисторії. Грошей він у людей не бере і ми живемо на його і моїй платні. Він каже, що так добре. Але він святий і за такого його уважають всі. І знають його широко й далеко, як простяглись лемківські гори і оці села над потічками.

Оля і її брат народжені на Лемківщині, говорили лемківським говором. Не змінили його ні студії, ні побут у великих містах. Так отож жили вони обоє, як справжні праведники. І Оля мала теж одну полотняну синю, а другу вовняну чорну суконку, пошиті як чернечі рясни, перепоясані чернечим шнуром. Може й могла б дістати посаду ближче, але знову вона вважала, що це воля Божа, бо село занедбане, і діти потребують її.

Та й батьки радіють, що діти вчаться.

Така то була Вірина подруга. Такий був дід, куди вона привезла свого любимця. На останньому краєчку рідних земель.

Ожили порожні досі кімнати.

З самого ранку Віра господарила на приходстві. Господарила так, як ніколи в житті. Прибирала кімнати, доглядала домашніх тварин і варила. Навіть сир і масло

робила, зберігаючи для єгомостя маслянку.

Тепер вже Оля заставляла хату привітною й загосподареною. Віра розповідала їй подрібно про свої господарські подвиги і обі сміялися й тішилися з Віриних успіхів або помилок. Спочатку сир переварився, коли його відігрівала, і масло теж заколо-тилося, чи там заробилося і багато дечого не вдалося. Варити Віра взагалі вміла, тут вона доказувала справжніх чудес. З того, що давала Красуля і пара курочок, вона робила різні смачні потрави. Вертаючись зі школи лісом, Оля завжди знаходила й приносила їй грибів. Інколи дитина з села забігла й принесла ягід, або Стрільчуки назбирали їх пополудні на єгомостевій гір-ці чи теж у ліску.

І був чорний хліб на картки, і його теж не було доволі. Інколи була курка або єго-мось підчас своїх мандрівок діставав десь кусок м'яса.

Навчилася Віра теж обходити домашніх звірят, чого у Львові, очевидно, ніколи не мала спромоги пізнати. До Красулі не мала вона й далі великого розгону, надто вели-кий то був і страшний звір. А вже доїти його, то хіба треба довшої вправи. Робила це й далі Оля вранці й увечорі. Але підки-нути їй трави, що Оля скосила вранці чи

ввечорі, дати їй води — о, цього Віра дуже швидко навчилася і гордилася цим.

Якраз виляглися качатка, і біла курка водила їх, і Віра годувала малечу та раділа жовтим човникам, що плавали по маленькому озерці-гноївці і співчувала бідній, нерідній матері — курці, яка бігала по березі та кликала з острахом невірних, невдячних, нерідних дітей.

Гірше повелось Вірі з курчатками. Квочка сиділа вже на яйцях довший час, і тепер стали викльовуватися курчатка. Оля навчала Віру, що їх треба ще далі вигрівати в горщику відобравши від квочки. Раз Віра надто тепло прикрила їх та ще й поклала на піч. За деякий час нагадала собі і, розкривши, побачила чотири трупики! Зараз же взялася за лікарську працю й боротьбу зі смертю. Стала робити писклятам штучне віддихання, пригинаючи ніжки й надавляючи животик. Якже тішилася, коли одне по однім вдалося їй врятувати! Одне тільки, й справді, було мертве.

Але досвід — найліпший учитель. Хоча Володко сумнівався, чи його дружина буде ще коли в житті потребувати його. Отець Радюк діставав тепер їсти в полудне і обідав разом із Стрільчуками. Для Олі Віра залишала обід в печі і, трохи відпо-

чивши, вони з Володком йшли удвох на прогулянку — на горби або над ріку.

Пласкі й просторі вершки лежали лагідними звалами. Їх покривали пухкі мохи з суничником і афинником або соковиті пишні трави. Цвіли вони якраз чудовими кольорами наших левад: золотом молочію й бажунку, синьою незабудьок, рожевим фіолетом зозулинця і білим романом. Над ними хиталося срібliste колосся божого тіла й пускало свої пухи на вітрові хвилі. І було в тих травах безліч дрібноквітних орхідей лілових і білих. Тут були їх цілі лани. Віра приносила повні оберемки цих любих квіток і всі кімнати пустого досі приходства пахнули солодко. Білі орхідеї пахли таємно-пристрасно вночі, і навіть вода в склянці, що стояла біля китиці орхідей, пахла потім ще вдень. І знову Віра тішилася такою милою „парфумою”. На жаль, і орхідеї і їхні пахощі тривають коротко.

Ще над річкою Стрільчуки тішилися соняшним теплом і купалися під малим водоспадом. І здавалось їм інколи, що немає ні війни, ні мандрівки, ні важкого гнітучого завтра. Здавалось, що вони в Олі на дозвіллі і що завтра повернуться додому. Чи ж то так далеко? — Адже легко дістатися

до Сяніка, а відтіля до Самбора, а відтіля... мій Боже, до Львова!

Але... у Дуклі в білий день партизани ввійшли до ресторану і застрілили німецького старшину. Страх царив.

А в лісах стояли партизани і поночі не раз лунали стріли.

А в сусідньому селі польські партизани вистріляли українців-утікачів. І на горі понад приходством були окопи. Вони промовисто говорили про війну.

І отець Радюк правив Богослуження в дерев'яній церковці, і люди співали з милим лемківським акцентом. Отець Радюк говорив у проповіді, що наближається кінець світу. Бо була війна, була справді війна і вона наближалася і до цієї закутинки.

Розділ XII

ЙОГО ОЧІ ГОРІЛИ

Як же жилося Бицьові у Олі?

Він, як і завжди, держався Віри. Був щасливий, доки вона господарила, бо міг бути поблизу неї. Алеж з його прохарчуванням був великий клопіт. Він рішуче не хотів їсти нічого і, здається, наче від одного до другого м'яса, що появлялось в цьому господарстві, він нічого не їв. По кілька днів жив він так, п'ючи тільки воду. Віра старалася, так дуже старалася, перевести його на безм'ясний харч, головно набіл. Здавалось їй, що ще часом він покушав грибів або яйце. Було ясне, що або він навчиться їсти безм'ясну страву, або згине. Бо доля принесла його тут і тут мабуть він і мусітиме залишитися, якби Стрільчуки мали їхати далі. Писав же Юрко з Відня, щоб під ніякою умовою не брати з собою кота. Раз, що господиня на те не погодиться — вона, як усі німки, дуже дбай-

лива про чистоту хати. І далі: харчування в місті дуже скупе, і приділи на картки мінімальні. Про м'ясо для кота нема що й думати, навіть молоко на картки є тільки для дітей.

Так отже не було б для Биця ні хати ні їжі. Щож тоді залишалося б зробити?

Але як усі інші і Стрільчуки надіялися, що тут у лемківські гори большевики не прийдуть. Ось тільки б перечекати бурю, що там шаліла на сході. Тому й заїхали до Радюків.

Життя на селі не дуже відповідало Бицьові. Він був уродженцем міста і приятелем своїх господарів. Але тут було в хаті чужо й пусто. Так часто його господарі виходили з хати й залишали його самого. Ще коли вони сиділи в городі, йому було добре і там біля них. Але ж коли вони відходили і він залишався в городі сам, він не знав, як жити самотою. Найчастіше ховався в дикий виноград, що поростав стіни біля ганку, відтіля розглядав світ і там терпеливо чекав повороту господарів.

Оліні коти поставилися до нього бай-дуже. Вони приходили, пили своє молоко й відходили, і їм не було ніякого діла до когось, що може й не був котом — може

й вони, як і люди, не пізнавали в ньому кота.

Всеж деякі прояви нового життя можна було згодом помітити у Биця: він заприятелював з малим котеням з сусідства. Воно приходило до нього, коли він був у городі і пробувало з ним гратися. Вилазило зручно на дерево і викликало його до себе. Але Бицьо сидів на землі і з подивом дивився на свого товариша. Можливо, що від того котеняти він навчиться дечого. Віра так дуже хотіла, щоб він навчився, як поводитись підчас небезпеки на землі. Алеж чи потрапить він вилізти на дерево? Були ж пси. На щастя був приказ, що день і ніч вони мали бути прив'язані, інакше всіх їх німці казали постріляти. Це трохи зменшувало небезпеки нового світу.

І була Оля. До неї Бицьо не міг привикнути. Вона, як і Галочка, зробила помилку: надто швидко старалася заприятелювати з ним. І потім, коли вона наближувалася до нього, він знову плакав жалісно і старався сховатися від неї. Тож залишила його в спокою. Їй ніколи було панькатися з котом.

— Журюся Бицьом, — говорила Віра до чоловіка. — Чужий він цьому світові. Найгірше, що й Олі він не любить. Якжеж прий-

деться йому жити тут у цьому світі без любови?

— Так, він дивний кіт: здається, що йому до життя необхідна любов. Але він сам має її тільки для нас. Ніхто чужий ще не потрапив з'єднати собі її.

О, Вірі було б значно легше, якби вона знала, що він, як інші коти, жив собі на власний лад. Було б легше покидати його. Кожен день був для неї тяжкий, і думка, що небавом треба від'їхати, була мукою.

Дві ночі Бицьо не спав удома. Стрільчуки думали, що пішов кудись на нічні пригоди, беручи приклад з інших котів. Та він сидів у кущах дикого винограду; відтіля тільки палали зеленим вогнем його очі. Можливо, що з своєї схованки він розглядав світ та вивчав його нічне життя.

Все ж таки, побачивши своїх господарів, він ішов негайно в хату. Вилизавши шерсть з нічної роси, засипляв на стільці біля Віриного ліжка. Та журба за нього не давала Вірі спати.

Розділ XIII

ОН ДЕ ХАРЧІ

Був вечір і Бицьо подрімував під кущами винограду. Час від часу він розкривав очі й нащулював вуха. Але знайомих кроків не вловлював його вразливий слух. Зідхнувши він прижмурював очі й дрімав знову. Його понурена голова похилилася на груди — наче велика журба тяжіла в ній. Так, бо Бицьо був голодний. Від часу приїзду голодний. Спершу це дуже дошкулювало йому і він дивився з великим запитом на свою господиню. Алеж, коли замість м'яса вона підносила йому кусочок чорного глевкого хліба, хоч би й з маслом, чи дрібку сиру — він почав розуміти: м'яса немає. В хаті не пахло воно зовсім. Алеж: як жити без нього?

Його бідний малий шлуночок скорчився, і журба гнітила його. Тож скільки міг, Бицьо дрімав чи спав. В дрімотній безсилі він проводив тепер дні. Бо й господарів

так часто не бувало в хаті і ним ніхто не цікавився.

Але ніч має своє право. Головно для тварин, головно ж для котів. Чарівна темінь западала на землю і вгорі заіскрилися зорі. Десь із-за лісу виринули ріжки молодика. І ліс шумів стиха свою нічну пісню. Внизу клекотів потічок, стрибаючи по камінцях.

Бицьо підвівся, випростував ноги й став вилизуватись. Як би не було — це відвічне діло він виконував з привичною дбайливістю. Навіть під кущами винограду. Час від часу наслухував. Але в хаті не було найменшого руху. Господарі поїхали чи пішли кудись — це Бицьо починав розуміти. Не шукають його.

Густішали сутінки ночі. Її темінь і чарівне місячне сяєво будили в Бицьовім котячій серці тугу. Відвічну тугу нічної тварини. Якби він був тигром у пустині чи джунглях чи навіть звичайним котом — він напевно завів би жалібну пісню-скаргу голоду.

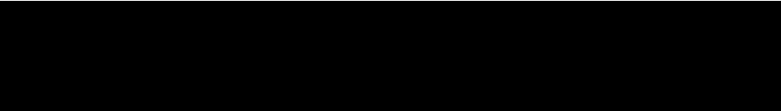
Але він вийшов тихцем з-під кущів і став обережно ступати між травами. Він розсував їхні стебла, і легкий шелест зраджував його. Звичайний, завжди худий сільський кіт іде зовсім безшелесно, нечутно, як тінь. Його вузьке, сплащене тіло просувається навіть вузькими щілинами, і його

пружкі м'язи та рухливі кістки пристосовують його й до неймовірно вузьких про-smиків.

У травах били-видзвонювали нічну музику сверщики. Бицьо зупинився й наслухував: ця музика видіставалась з дірок під землею. Оце щось ворухнулося біля одної! Він присів і чатував. Раптовий рух цей збудив у нього відвічний ловецький інстинкт. Але сверщики замовкли в нірці, мабуть, помічаючи ворога. Тільки трави шуміли у нічному вітрі. І цвічання роздавалося звідкілясь поблизу. Тож ішов далі.

Щось зашаруділо! Швидко й легко, низько понад землею пролетів кажан. Стрілою він майнув і зник у теміні. Ах, то птах — Бицьо бачив їх не раз з вікон. Тільки ж він ніколи не брався полювати на них. В нього попросту не було потреби. Тепер він спинився і глядів угору. Його великі зелені очі горіли смарагдовим вогнем. Місячне сяєво палало в них таємничим чаром.

Що це? Неподалік розхилилися трави й прудке латасто-біле сотворіння стрибнуло вгору. За хвилину чути було, як зуби хрупали: кіт уловив велику сіру нетлю й з'їдав її з смаком. Вона була товста і її подовгувате тіло було варте ловів, на відміну від худого денного метелика.

Бицьо підповз ближче. З під великого листка лопуха приглядався котові й нюшив. Виставив голову й наблизився до ловця. Кіт зціпив щелепи на крилах нетлі і загарчав. Гнів і погроза — остерігали.

Бицьо присів у траві і ждав, поки кіт з'їсть нетлю, і тоді все таки наблизився до нього. Вони обнюхували одне одного, і тепер вже кіт не мав нічого проти Биця, бо байдуже подався в напрямі потоку. Ніч бо час ловів і заспокоєння голоду. Бицьо йшов за ним слідком, аж доки обидва не прийшли над берег потоку. Гострий запах свідчив, що в ньому живуть щурі та миші. Латастий кіт обнюхував нірку в землі і став чатувати. Склавши ноги, він наче дрімав. Час від часу немов прокидався, і в його очах відбивалося місячне сяйво. То знову найменше шарудіння в нірці насторожувало кота; його тіло напружувалося, готове до стрибка. І хоча, як здавалося, кіт дрімав, його очі і ніздрі чатували.

Шуміли трави, срібляючи місячним сяйвом, і стиха дзюркотів по камінцях потічок. Бицьо пильно стежив за котом. Зненацька кіт стрибнув — і в його зубах запищала миша. Він їв її, хрупаючи кісточки, а хвіст миші звисав йому з рота. Бицьо підійшов обережно й нюхав. Десь здалеку,

наче спомин дитинства, долетів до нього запах миші. Кіт загарчав, докінчуючи вечерю, і Бицьо сховався в кущах. Відтіля бачив, як ловець, присівши, вмивався, муркотячи задоволено. За хвилину зійшов до потоку і напився води.

Потім уздовж берега подався до села. Тепер Бицьо покинув кущі і підійшов до місця ловів kota. На землі біля нірки лежало трохи шерsti і виднілися каплі кровi. Бицьо вилизав їх, і вони смакували йому чудово.

Он де добували харчі сільські коти!

Розділ ХІУ

ВІН ВСЕ Ж ТАКИ ТІЛЬКИ КІТ

Вже декілька днів тишу далекого сільського закутка непокоїв военний гомін. Спочатку його спричиняли партизани та посилений німецький терор супроти населення. Щораз густіше й виразніше лунала по лісах стрілянина.

Земля вже несла глухий гуркіт гарматних вибухів. Спершу тільки інколи й серед нічної тиші. Згодом і вдень гори стали котити глухий і зловісний гул. Був як погрозовий гук далекого грому: ще не видно хмар, не чути поривів вітру. Але десь там, за горами, прокинувся грім і гуде. Гори піднімають його глухе воркотіння і несуть верхами й полонинами на пострах людям. Виходять з хат, прислонюють руками очі і дивляться на край овиду: відкіля йде буря-гровиця і чи не град грубозерний несе вона? Гей, чи не несе вона спустошення полям і голод — загибель людям?!

А грім дужчає й наближається. Земля стогне й здригається. Поночі запалюються яскраві блискавиці. І всі вже знають, що буря близько, і що зараз же небо загорить і смертоносний вогонь спаде на нещасну землю.

Так наблизилися до Лемківщини загрозові події. Гуркіт гармат тепер вже стало чутно зовсім близько — наче тут, за горою. На північно-східньому небі загорілися заграви, поночі небо прорізували вогняні ракети. Настали дуже тривожні часи.

Великим, страшним клином вбилися здовж Сяну большевики. Проти них стояли українські партизани, за ними німці в розсипці, а далі, насакаючи на одних і других — польські партизанські загони. В тих умовах фронт пересувався несподівано і появлявся швидко там, де була досі тиша.

Після першої такої ночі Стрільчуки стали збиратися у дорогу.

Було очевидне, що поїдуть тепер або ніколи.

— Не їдьте панство, залишайтеся тут — переконував о. Радюк — пощо вам їхати кудись в чужину? Боїтеся смерті? Не треба. З нею треба зжитися. Врешті, не ви й не ми одні такі. Є всі знаки на небі, що наближається кінець світу, а разом з ним

Царство Небесне. А чи може бути для нас щось краще?

— Та це не кінець світу, отче, а війна до нас наближається — перервав йому Стрільчук — якби ж знати, що кінець світу, ми б і зі Львова не рушились...

— Олю, збирайтеся і їдьмо разом — старалася Віра намовити подругу. — З отцем тяжко дискутувати, але ж це війна з усіми її небезпеками.

— Так, він бачить тільки небо й чує голос Св. Письма. Він ніколи не бачив землі, хоч ходив по ній безконечно довгими дорогами. Але ж моє місце біля нього. Що Бог дасть, те й буде! Що ж до вас: я рада б вас теж задержати, але ви самі вирішіть, що думаєте робити.

Що ж вони мали вирішити? Раз вже вибралися в дорогу, тож не було для них більше стриму. Перед ними було тільки даліше скитання.

— Але Бицьо?!

Бицьо мусів залишитися тут, у чужій хаті, може на загибіль.

— Віра, ми таки мусимо їхати! — принаглявав Стрільчук після другої безсонної ночі, коли гомін битви долітав уже з поблизу.

— Буде пізно! Перед нами ж більше,

як пів дня їзди кіньми до Риманова. Попадемо між військо, між фронти й загинемо. Я розумію тебе, але ж Бицьові ти нічого не допоможеш. Сама подумай, можеш ти взяти його зі собою?

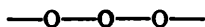
— Я не можу! Я не можу! — Віра стогнала в розпуці. Вона не могла ані залишити його, ані взяти з собою.

— Залишайте його, дорогі! — заспокоювала Оля: — я дбатиму за нього так, наче б ви залишили мені не kota, а свою дитину. Я обіцяю вам, що як довго мого життя, я дбатиму про нього.

Оля пригортала подругу, гладила її лице й волосся і старалася її заспокоїти.

— Віро, це ж все таки тільки кіт і він привикне, як і інші коти, ходитиме полювати й житиме природним життям звичайного kota. Ти випестила його й тобі здається, що він не потрапить жити інакше, як тільки таким теплярняним життям. Але ж це кіт. Він засмакує в нічних пригодах, брак м'яса примусить його ловити мишей та пташок, як це роблять інші коти. Побачиш, Вірочко, він житиме може краще, як жив досі у тебе.

Оля говорила так мило й заспокійливо.

Він стояв на подвір'ї, коні тупали копитами й непокоїлися. Візник поглядав з тривогою на ліс і мотав головою: валізка була вже на возі, але люди не йшли, а дорога далека...

Володко знав, чому Віра не йшла. І його серце було тяжке, як камінь. Але ж...

Віра стояла навколішки біля стільця, що на ньому сидів Бицьо. Помарнілий і наче б змалілий, він все таки не втратив свого пишного вигляду. Сидів як малий сфінкс, склав лапки і дивився зосереджено на свою паню. Його агрусові очі були майже прозорі. Тільки щілинки зіниць чорніли поздовжною смужкою .

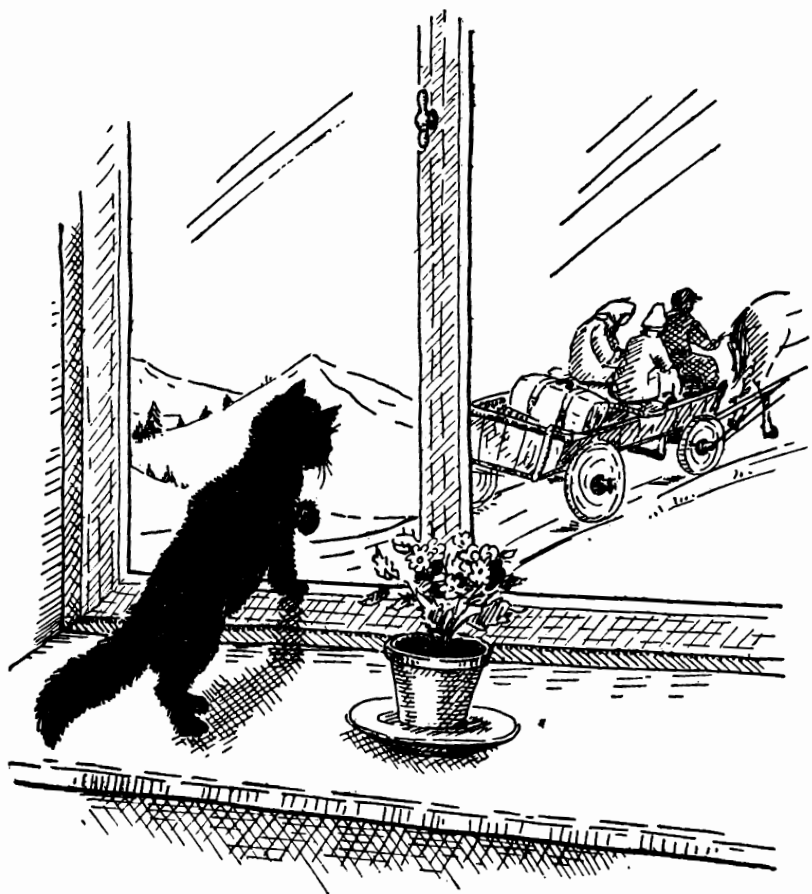
Гладила його легко-легесенько, як тільки вміла вона. Втулила лице в його кожушок і вже не говорила до нього нічого. Ні одне слівце з її словника, повного ніжних слів, не опускало її затиснених уст.

Вкінці піднесла голову: Бицьо нюхав її волосся, чоло, одно око, друге, ніс, уста...

Злегка повів язичком по обличчі, злизуючи солоний смак сліз...

Неспокійні кроки за дверима, крізь вікно пахощі літа і далекий гомін битви.

Віра виходила з кімнати. Повільними тяжкими кроками. Їй навздогін дивилися ясні, великі очі Биця. Був у них здивований

... Їй навздогін дивилися ясні, великі очі Биця.

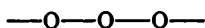
запит і зосереджене чекання, чейже покличе його, або повернеться і візьме на руки як досі. Проте Віра не поверталася. Двері зачинилися; її кроки вже на східцях, що вели з хати на подвір'я. Коні рушили і віз покотився.

Бицьо залишився сам у чужому, порожньому сільському домі, що його не знав і не розумів.

Коні бігли, вистукуючи копитами по мурованій дорозі. Віз торохкотів, за ним стелилася курява. У ній зникали гори, невисокі Лемківські гори, пахнучі розцвілими орхідеями. Вони наставляли широкі груди бурі, що завтра мала над ними розшаліти.

Мовчки їхали мандрівники їй назустріч, котився віз, долітав гамір воєнних дій. На груди лягав камінь і давив нестерпно.

Стрільчуки покидали останній клаптик батьківщини і дорогу, так до них прив'язану істоту.

Яка дальша доля людей, їхніх жител та символів хатнього затишку: їхніх домашніх звірят?

Війна розлучила й розвіяла їх. Буря бо разносить листя, ламає дерева й валить навіть міцні будинки.

Десь там, у Львові, певно якийсь боль-

шевицький старшина або службовець зажив у хаті Стрільчуків, у всіх ваших хатах, що ви їх так любили й доглядали. Може й жінки їхні доглядають там Віриних квіток і ваших теж. Ваших міртів, що їхні гілки мама вплітала у ваші коси, коли ви йшли до першого св. Причастя, і потім у ваш вінець, коли ви йшли вінчатися. Ваших гераній, що цвіли так гарно на вікні, і фуксій, що скапували дзбаночками квіток з ваших балконів.

Алеж багато ваших квіток були такі випещені, як Вірин Бицьо. Вони потребували догляду ваших дбайливих, люблячих рук. Чи живуть вони ще? Чи живуть Стрільчуків кактеї, що нагадували далекі, заморські степи?

Яка доля зустріла людей, що ще залишилися у тих житлах? Що сталося з Олею й егомостем, що ходив дорогами й стежками поміж села й міста? Яка доля спіткала їхні домашні тварини: карооку Красулю, що була так прив'язана до Олі, її квочку-матір, що водила нерідних дітей-каченят, та її котів: Міцьку й Мурка?

І Биця, Віриного Биця?!

Друкарня Видавництва Миколи Денисюка

**Printed by Mykola Denysiuk Printing Company
Chicago, Illinois — USA.**

